

Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОШПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНІЧ М.А.,
кандидат історичних наук, МЗС України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОБІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПЕРЕПЕЛИЦЯ Г. М.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України;
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут всесвітньої історії НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, ректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС;
ШЕРПІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;
Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол №02 від 16.12. 2015 р. для «З.С.» №1 (політичні науки).

НАД НОМЕРОМ ПРАЦОВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Леся Савчин, Галина Яворська, Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов.
Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.
«Зовнішні справи», науковий журнал
2016, № 1. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал Міністерства закордонних справ України «Політика і час»».
Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП «Політика і час»
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ «Вістка». Тираж 1000 примірників. Випускна ціна редакції – 30 гривень. Передплатний індекс: 74402. «Зовнішні справи», 2016.

На 1-й стор. обкладинки: переможці Всеукраїнського конкурсу патріотичного плакату. Оксана Старовойт. «Змінюються часи. Чоловічий обов'язок залишається!»

— Чи правильно відповідати добром на зло? — запитали учні у Конфуція.

— Добром треба відповідати на добро, а на зло — справедливістю, — відповів Учитель.

Колись один старий індіанець відкрив своєму онукові просту життєву істину.

За його переконанням, у кожній істоті відбувається боротьба, схожа на протиборство двох вовків, один із яких уособлює заздрощі, ревності, егоїзм та інший людський непотріб, а другий — є втіленням наших мрій про мир, надію, добро, правду, вірність і людяність.

— А хто ж перемагає в цьому змаганні? — запитала малеча.

— Завжди здобуває перемогу той вовк, якого ти годуєш.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

- ДП «Преса» Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- ТОВ «НВП „Ідея“, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
- ООО Фірма «Періодика» Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі «24 nonstop» та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;

або придбати в роздріб у редакції журналу «Зовнішні справи» за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18. Випускна ціна видання — 30 гривень.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 14.02.2014 р. №153 «З.С.» включено до Переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «Політичні науки».

Вимоги до матеріалів — на сайті www.uaforeignaffairs.com

11

16

22

26

32

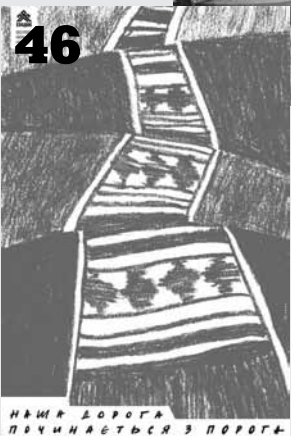
36

37

42

46

48

49

ПОЛІТИКА

5 Міністр закордонних справ України Павло Клімкін взяв участь у спеціальному засіданні Постійної ради ОБСЄ

6 Андрій Веселовський. Імплементация Угоди про асоціацію Україна - ЄС як дзеркало української національної зрілості

11 Ігор Лоссовський. Миротворчий досвід ООН і «план Б» урегулювання військово-політичного конфлікту на сході України (частина 1)

16 Людмила Чекаленко. Стратегічне партнерство: набутий досвід, реалії сьогодення (стислий огляд)

22 Василь Мармазов, Сергій Горопеха. Євразійські ініціативи Республіки Корея та КНР: перспективи залучення України

ДИПЛОМАТІЯ

26 Степан Віднянський. Анатолій Зленко і формування зовнішньої політики незалежної України

32 Вячеслав Циватий. Зовнішня політика і дипломатичний інструментарій Латвійської Республіки в європейському геополітичному просторі (1991-2016 рр.): інституціональний аспект

36 Заклик до всіх сторін Будапештського меморандуму

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

37 Іоланта-Анна де Вріс. Медіатизація політики й дипломатії сьогодення і виклики нових медіа: французький формат та інституційний діалог XXI століття

42 Микола Куржельний. Висвітлення українськими медіа шляху України до євроінтеграції

ІСТОРИЧНИЙ РАКУРС

46 Данило Яневський. Зовнішня політика України: цивілізаційний вимір

48 Статус закордонного українця

48 Казимир Делямар: «У Європі є народ, забутий істориками»

СУСПІЛЬСТВО

49 Анджей Вавринюк. Історична роль державних кордонів з особливим урахуванням кордонів Республіки Польща

52 Олександр Васильєв. Вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на суспільно-політичну трансформацію Казахстану

КРИТИКА. БІБЛІОГРАФІЯ

56 Олексій Полтораков. Донбас і Крим: спогади про майбутнє

58 Андрій Кудряченко. Системна історія зовнішньої політики і дипломатії XX-XXI століть: міжнародно-політичний та інституціональний виміри

ГДП

60 Будівництво на межі мистецтва

КУЛЬТУРА

62 Всеукраїнська акція «Шість мільйонів сердець»

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін взяв участь у спеціальному засіданні Постійної ради ОБСЄ

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін 14 січня взяв участь у спеціальному засіданні Постійної ради ОБСЄ, першому під егідою Німецького головування в ОБСЄ у 2016 році. У своїй заяві на засіданні П. Клімкін запевнив у підтримці Україною зусиль головування, спрямованих на забезпечення безпечного майбутнього в регіоні ОБСЄ. Міністр високо оцінив принципову позицію Німеччини щодо неприйнятності характеру спроб Росії змінити кордони в Європі силовим шляхом. Він також привітав наміри Німеччини зосередитися на забезпеченні мирного врегулювання кризи в Україні та довкола неї, викликаній російською агресією, що було визначено одним із ключових пріоритетів головування у 2016 році.

«Оскільки ситуація на Донбасі залишається крихкою, а зусилля України з виконання Мінських домовленостей досі не підтримані аналогічними кроками з боку РФ і проросійських бойовиків, потрібно посилювати роботу Спеціальної моніторингової місії в Україні на Донбасі», — заявив міністр.

Серед найбільш важливих завдань, що потребують залучення ОБСЄ – всеосяжне припинення вогню, відновлення контролю над українсько-російським кордоном, звільнення всіх українських полонених і заручників, у тому числі незаконно затриманих у Росії, проведення місцевих виборів у окремих районах Донбасу згідно з українським законодавством, стандартами ОБСЄ і за спостереження БДПЛ ОБСЄ, забезпечен-

ня доступу міжнародних гуманітарних організацій на окуповані території.

Діючий голова ОБСЄ, Міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмайєр заявив про необхідність посилення кризового інструментарію ОБСЄ, виходячи з уроків кризи в Україні та довкола неї. Наголосив на важливості забезпечення повної поваги до принципів і зобов'язань у рамках ОБСЄ як найціннішого доробку Організації.

Більшість держав-учасниць ОБСЄ у своїх заявах на засіданні підтвердили підтримку суверенітету і територіальної цілісності України та засудили продовження з боку Росії порушень ключових принципів в українських Криму та на Донбасі.

Під час візиту до Відня з метою участі в спеціальному засіданні Постійної Ради ОБСЄ Міністр закордонних справ України Павло Клімкін зустрівся з Генеральним секретарем ОБСЄ Ламберто Дзанньєром. У ході розмови було обговорено ситуацію на Донбасі та діяльність СММ ОБСЄ в Україні.

Україна високо цінує роботу СММ ОБСЄ у відповідності до мандату. Міністр Павло Клімкін наголосив на необхідності посилення технічних та операційних спроможностей СММ для забезпечення ефективного моні-

торингу та верифікації виконання Мінських домовленостей, акцентуючи на необхідності посилення моніторингових функцій СММ на Донбасі. Міністр зазначив, що критично важливим залишається забезпечення

повного доступу спостерігачів СММ до всієї території Донбасу, включаючи прикордонну ділянку, а також суттєвого розширення моніторингу з боку ОБСЄ на російсько-українському кордоні, що на сьогодні обмежений лише двома російськими пунктами пропуску («Гуково» та «Донецьк»).

Міністр подякував за практичну допомогу Секретаріату ОБСЄ в діяльності з розмінуванням на Донбасі та закликав до розширення проектної діяльності в цій сфері з урахуванням потреб відповідних органів державної влади України.

Співрозмовники також обговорили допомогу, що надається Координатором проектів ОБСЄ в Україні з метою сприяння впровадженню масштабної програми реформ.

У рамках робочого візиту до Республіки Австрія Міністр закордонних справ України Павло Клімкін зустрівся із Діючим головою ОБСЄ, керівником зовнішньополітичного відомства ФРН Франком-Вальтером Штайнмайєром. Було висловлено повну підтримку пріоритетам діяльності Німецького головування в ОБСЄ у 2016 р., серед яких першочерговим визначено врегулювання конфлікту на Донбасі.

Сторони обговорили стан виконання Мінських домовленостей. Українська сторона надала переконливі докази систематичного грубого порушення Мінських домовленостей бойовиками, у тому числі застосування важкого озброєння, яке мало бути відведене в обумовлені місця. Було наголошено на необхідності забезпечення повного та безперешкодного доступу СММ ОБСЄ на всій невідконтрольній Україні території, включаючи вздовж українсько-російського державного кордону. Цей фактор і досягнення повного припинення вогню відіграватимуть важливу

роль для просування комплексу питань урегулювання на сході України. Було відзначено потребу в подальшому зміцненні діяльності ОБСЄ зі сприяння врегулюванню конфлікту, а також ефективного поєднання зусиль з іншими міжнародними організаціями, які мають необхідний досвід і ресурси.

*За інформацією
МЗС України*

Імплементация Угоди про асоціацію Україна – ЄС як дзеркало української національної зрілості

В українському суспільстві триває осмислення Угоди про асоціацію (УА) між Україною та Європейським Союзом. Скликання Національним інститутом стратегічних досліджень круглого столу за участю широкого кола експертів і урядовців, як вітчизняних, так і зарубіжних, є свідченням необхідності таких заходів. З перебігу дискусії в громадянському суспільстві і навіть в експертних колах стає очевидно, що існує нюансоване, а інколи й несумісне бачення мети, змісту і наслідків УА. Зрозуміло, що такого роду заходів потрібно чимало і відбуватися вони мають не лише в державних інституціях, а й у вищих навчальних закладах, обласних органах управління, бізнес-асоціаціях. Зміст дискусій і виклад тез повинні висвітлювати ЗМІ.

Переговорний процес щодо укладення нової угоди між Україною та ЄС розпочався 5 березня 2007 р., а офіційно закінчився 19 грудня 2011 року. На початках сторони домовилися називати її Новою посиленою угодою, кінцева назва повинна була відображати основний зміст, який мав вималюватися в результаті переговорів. Предметом переговорів на цьому етапі стали політичні питання, сектор прав і свобод та безпеки громадян, секторальне співробітництво. Тема поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі з'явилася на рік пізніше, після вступу України до Світової організації

«It was not the EU, which is an inward-looking beast; it was Ukraine's desire to start negotiations on the Association Agreement and then to become the EU member»

Jan Tombinski, EU Ambassador to Ukraine, December 03, 2015

торгівлі. Хоча процес приєднання України до системи ГАТТ/СОТ розпочався ще 17 грудня 1993 р., коли було прийнято рішення про створення Робочої групи (РГ) із розгляду заявки України щодо приєднання, він весь час ставав предметом внутрішньополітичної кон'юнктури, жорсткого, а іноді навіть кривавого внутрішнього протистояння. Саме тому лише 5 лютого 2008 р. на засіданні Генеральної Ради Світової організації торгівлі було прийнято рішення про приєднання України до Марракеської угоди про заснування СОТ. Того ж дня Президент України Віктор Ющенко та керівники СОТ підписали угоду про вступ нашої країни до організації.

Верховна Рада 10 квітня 2008 р. ратифікувала протокол про вступ України до

Світової організації торгівлі. МЗС України 16 квітня направило ноту генеральному секретареві СОТ, якою повідомило керівництво про ратифікацію Протоколу про вступ України до цієї організації; було ухвалено відповідну постанову Кабінету Міністрів. Україна 16 травня стала 152-м офіційним членом Світової організації торгівлі. Це дало змогу включити до предмета переговорів з ЄС питання створення поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) між сторонами, яка є інтегральною частиною УА.

Розрив у початку переговорів стосовно цих двох відмінних частин УА спричинив непорозуміння, а інколи й спекуляцій на тему змісту Угоди про асоціацію в цілому та значення кожної з її частин.

Питання ускладнюється ще й тим, що дві частини набули чинності в різний час. У Брюсселі 21 березня 2014 р. відбулася церемонія підписання політичної частини угоди, що складається з Преамбули, Статті 1 та Розділів I, II та VII. З української сторони угоду підписав Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк, з боку Євросоюзу – президент Ради ЄС Герман ван Ромпей, президент Європейської комісії Жозе Мануел Баррозу і голови 28 держав-членів ЄС.

Президент України Петро Порошенко 27 червня у Брюсселі підписав економічну частину угоди (власне ЗВТ), що включає Розділи III, IV, V, VI, додатки та протоколи. Останній етап відбувся 16 вересня 2014 р., коли Європейський парламент ратифікував угоду синхронно з Вер-

ховною Радою України (у вигляді телемосту за допомогою технології Skype). За ратифікацію проголосувало 355 депутатів Верховної Ради та 535 депутатів Європарламенту.

У політичних верхах і суспільстві в цілому від початку процесу точилися дебати стосовно можливості й доцільності підписання двох окремих документів — політичного й економічного. На такому варіанті наполягали зокрема великий бізнес і російсько-орієнтовані політики, які не бажали брати на себе зобов'язання в галузі прав і свобод людини, реформування правосуддя, демократичних реформ. Європейські інституції відкинули цей підхід. Вони розуміли загрозу створення документа, який давав би змогу отримувати вигоду від вільного ринку, залишаючи невірними громадян. Правильність такого висновку опосередковано підтверджується вже в наш час. Керівництво Російської Федерації, як пам'ятаємо, упродовж усього українсько-євросовітського переговорного періоду намагалося перешкодити йому, хоча й висловлювалося на політичному рівні на користь угоди. Це робилося шляхом вигадкування і тиражування застрашуючих наслідків від асоціації, загрозою «залежності від європейських цінностей», які нібито суперечать «православним цінностям» (?), постійним постачанням до Єврокомісії брехливої інформації про дії керівництва України тощо. Водночас, ще з 2005 р. РФ вела власний переговорний процес із ЄС про встановлення стратегічного партнерства шляхом створення

так званих Чотирьох спільних просторів — економіка, безпека та свободи громадян, зовнішня безпека, наука і освіта. Євросоюз розглядав цей процес як спосіб зблизити російські правові та безпекові норми із загальноєвропейськими, РФ — як засіб економічної експансії, можливості для промислового та наукового шпигування, неконтрольованого доступу своїх громадян в об'єднану Європу.

Метою РФ, про що писали дослідники та колишні державні діячі, було створення Євразійського економічного союзу на території СНД за повного домінування Москви і з цих позицій — ведення «рівноправного діалогу» з Брюсселем про умови співіснування від Атлантики до Чукотки. Для Росії йшлося про геополітичний проект, покликаний стати протиположністю США, КНР, у якому ЄС займав би залежне від Євразійського союзу (читай РФ) місце, насамперед шляхом енергетичного шантажу. Переговорний процес Україна - ЄС про УА ставав перешкодою цим планам.

Коли двома роками пізніше Україна розпочала переговорний процес про Нову посилену угоду, РФ уже суттєво просунулася на економічному та науковому напрямках Чотирьох спільних просторів. Інші два напрями гальмувалися Москвою. Однак, на відміну від Росії, Україна з розумінням (принаймні на політичному рівні) сприйняла європейські позиції в безпековому і політичному спрямуванні. Водночас у питанні безвізового режиму РФ стояла на позиції визнання чинної ситуації як шляху до взаємного безвізового пересування,

Україна розпочала виконання дорожньої карти для досягнення відповідних європейських критеріїв, тобто пішла шляхом, який уже пройшли раніше країни Центрально-Східної Європи та Балкан. У 2009 р. розпочався предметний діалог із безвізового режиму для України, а російські вимоги наданням їй безвізового режиму без виконання умов ЄС у Брюсселі й далі відкидали.

Переговорний процес Україна - ЄС завершився парафуванням угоди в грудні 2011 року. Виходячи зі зміни внутрішньополітичної ситуації в країні на цьому етапі, зокрема, панування практики вибіркового правосуддя, поступок у національному суверенітеті на користь РФ (так звані Харківські угоди про продовження терміну перебування Чорноморського флоту РФ на українській території до 2042 р.), ЄС розпочав процес гальмування її підписання. Було задіяно механізм Східного партнерства (СхП), до якого Україна увійшла разом із Молдовою, Білоруссю (умовно) та трьома кавказькими республіками у 2008 році.

Янукович розраховував за допомогою УА отримати кращі позиції у відносинах із РФ, на яку продовжував орієнтуватися політично, економічно й ідеологічно. ЄС розраховував упроваджувати європейські цінності та норми й у такий спосіб демократизувати українське суспільство та бізнес. У відомому інтерв'ю газеті Financial Times наприкінці 2014 р. президент Європейської Комісії Баррозу зокрема говорив: «Ми чудово розуміли всі ризики укладення Угоди про асоціацію з Україною

(в часи Януковича — А.В.)... Я розмовляв не раз із Путіним, і він говорив нам, наскільки для нього важливий Митний союз і яку особливу роль він бачить для України. Але чи ми мали підняти лапки? Чи ми мали сказати «Ок, Владімір, Україна твоя, і роби що забажаєш»? Такий би був логічний висновок... Ні, таке геть неприйнятно!»

Саме такою, проукраїнською була позиція керівництва ЄС напередодні визначеної дати підписання Угоди про асоціацію в листопаді 2013 року. Автор інтерв'ю зазначив із цього приводу, що «відданість Баррозу (читай — колективного керівництва ЄС, оскільки всі рішення в ньому приймаються консенсусом) новонародженим демократіям у Центральній і Східній Європі... протиставили його п. Путіну».

Під тиском РФ в останній момент Україна (на відміну від Баррозу і ЄС позиція Януковича й оточення не була проукраїнською) відмовилася від підписання угоди. Справедливо буде сказати, що її економіка на тому етапі не була належним чином готова до введення ЗВТ, на чому зіграла Москва.

Віддаючи політичну вказівку готуватися до підписання Угоди про асоціацію, режим Януковича не подбав про організацію інформаційного, адміністративного та законодавчого підготовчих процесів, що й позначилося на складностях перехідного періоду, що триває нині в цій сфері.

У вітчизняному інформаційному просторі поширюється думка, ніби чинна українська влада, як і

режим Януковича, не доклала зусиль для підготовки суспільства й бізнесу до вимог угоди. Це хибне твердження.

Із перших днів формування нового уряду в березні 2014 р. розпочалася всеохопна інформаційна кампанія, фінансована Євросоюзом. Відбувалися семінари й конференції, на які запрошували бізнес і урядовців – Мінекономіки, Мінфінансів, Податкову і Митну служби, Мін'юст, МВС. Такі акції проходили не лише в столиці, а й у великих містах – Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Львові, Вінниці, Маріуполі, Миколаєві. Мали місце й цільові зібрання: асоціації чи союзи металургів, аграрників, енергетиків тощо. Запрацювали численні роз'яснювальні сайти – Представництва ЄС в Україні, Мінекономіки, Міністерства закордонних справ. Окрему консультаційну службу створило Представництво України при ЄС у Брюсселі. Відчуваючи кон'юнктуру, про угоду, її вимоги й наслідки почали повідомляти професійні видання і скандальні телеканали. Круглі столи організували наукові та навчальні інституції. Усі охочі могли почути, прочитати, вивчити. Однак цього не відбулося повною мірою. Не допомогло навіть те, що, усвідомлюючи катастрофічний стан української економіки, Євросоюз пішов на одностороннє відкриття ринків, залишивши Україні захисні мита ще на рік.

Причин багато, слід їх назвати, не вдаючись до аналізу. Головним залишається катастрофічний стан народного господарства в широкому розумінні слова. Ідеться не лише про про-

мислове чи аграрне виробництво або послуги, а й про соціальну сферу, зношеність фондів, інфраструктури. Фінансово-кредитна система упродовж років послідовно дестабілізувала ринки, збіднювала населення шляхом виведення доходів у офшори, а також застосування системи штучних банкрутств. Інерція державного розкрадання режиму Януковича не була жорстко зупинена. Вона, за відгуками учасників ринку, перетворилася на безсистемні всюдисущі корупційні схеми та індивідуалізоване здрісто. Виведенню коштів досі сприяють офшорні фірми, створені корупціонерами.

За відсутності прозорого передбачуваного оподаткування й митного контролю бізнес не вважав за можливе вибудовувати довгострокові плани переорієнтації на ринки ЄС. Існувала загроза повномасштабної конфронтації з РФ, що не сприяло довгостроковим проектам. Загальну нестабільність посилювали виборчі кампанії – Президента України, Верховної Ради України, до місцевих рад. Останній факт штучно використовується як аргумент у діалозі керівництва країни з громадянським суспільством: ось, мовляв, чому за понад півтора року влада не сформулювала стратегічну мету для країни і не визначила шляхи її досягнення. Слова про європейську інтеграцію як мету й національну ідею стали домінуючими в лексиконі президента, прем'єра і спікера лише наприкінці 2015 року.

Боротьба з корупцією та всюдипроникного привласнення держави як масового явища є головним завданням влади,

однак залишиться за межами нашої теми. Така боротьба (власне система заходів) є безперечною умовою європейської інтеграції. Ми ж нижче зосередимося на двох опорних елементах європейської стратегії для країни як засобами досягнення мети. Ці елементи – віднайдення рушія для національної економіки та інституційне забезпечення інтеграційного процесу (при бажанні все вищезгадане можна називати реформами).

За прикладом сусідніх країни Центрально-Східної Європи розглянемо, що було у свій час їхнім рушієм. Ішлося, здебільшого, про оновлення (відновлення) виробництв, які забезпечували технічний прогрес і робочі місця для сотень тисяч осіб ще за часів так званого соціалістичного табору. Для Польщі, Чеської Республіки, Словаччини, Угорщини, Румунії це було насамперед автомобілебудування (машинобудування). У перших трьох країнах інвесторами галузі стали концерни Німеччини, в останній – Франції. В Угорщині, Болгарії та Словенії акцент було зроблено на омолодженні фармацевтичної індустрії, побутових електроприладах, устаткуванні – холодильники, периферійне комп'ютерне обладнання, пральні машини тощо. На старих майданчиках оновлювалися техніка і обладнання, додавалися периферійні виробництва. Цей же шлях пропонувався Україні на початку 1990-х років минулого століття. Досить згадати дві невдалі спроби створити спільне виробництво українського легкового з США та Південною Кореєю, спільне виробни-

цтво цивільного та військово-транспортного літака з Францією, а згодом із європейським концерном «Аеробус», спільне виробництво трактора з Польщею, Німеччиною чи Італією (хто тільки не пропонував!)

Саме цим шляхом необхідно йти Україні сьогодні, особливо на тлі масового згортання спільних автовиробництв у сусідній Росії. Перші ластівки в цьому ряду, що з'явилися у Львівській області з великими міжнародними автомобілебудівниками, ще не роблять весни, але віщують про зміни у свідомості місцевої влади і вітчизняного бізнесу. Слід очікувати подібних кроків від вагонобудівників, тракторобудівників, виробників електрообладнання, транспортників. Динаміка продуктивності вітчизняних автозаводів жахлива – від 10 тис. три роки тому до сотень одиниць на рік у 2015-му.

Автозавод КРАЗ існує виключно на державному оборонному замовленні – у ринковій економіці йому немає місця через неекономічність, металовитратність, екологічну невідповідність.

Ідеться про те, щоб на рівні Уряду (Мінекономіки) було невідкладно і зрозуміло для світового менеджменту сформульовано список можливих інвестиційних проектів, умови участі й гарантії діяльності. Подібні вимоги озвучувалися громадськістю неодноразово. Готувалися в міністерстві і списки. Однак усе робилося в розрахунку на відмову зовнішнього інвестора для виправдання розграбування чи приватизації «інвестором» внутрішнім.

Завдання влади на сьогодні полягає у створенні умов для реалізації позитивного сценарію в частині умов, контролю і гарантій. Без цього численні роудшоу не мають сенсу і результуються хіба що в отриманні добових учасниками. Держава повинна чітко пояснити власникам майже збанкрутілих виробництв: якщо коли вони не домовляться з потенційними інвесторами швидко, їм доведеться взяти на себе соціальний вантаж звільнених робітників, їхніх сімей та всієї соціальної інфраструктури.

У недалекій перспективі відновлене матеріальне виробництво може стати потужним експортним фактором, підняти за собою супутні галузі — сферу обслуговування, освіти, медицину, науку тощо. Відновиться не все: частина відімре. Але й нове народиться.

Створення умов для відновлення економічного розвитку повинно проходити паралельно з правовим і документаційним забезпеченням європейської інтеграції. Без єдиного національного координаційного центру цього всеохопного процесу досягнення цілеспрямова-

ної прозорості та успішної імплементації Угоди про асоціацію є неможливим.

Ідеться не про реформування державного управління, способу прийняття рішень і контролю результатів. Цей комплекс завдань, на наше переконання, повинна здійснювати окрема структура, виведена зі складу Кабінету Міністрів України — своєрідний супер-міністр без портфеля, який розробляє, готує, погоджує із законодавцем, втілює і контролює реалізацію запланованого. У Польщі цю роль на початку 1990-их років виконував Віце-прем'єр-міністр і міністр фінансів Лешек Бальцерович. Щоправда, тогочасна Польща була країною порівняної довіри до інститутів і громадської дисципліни, чого дуже бракує нашій державі. Такий орган потрібен в Україні сьогодні, оскільки відомства не здатні реформувати самі себе. Про це дохідливо неодноразово писав відомий український економіст Олександр Пасхавер, радник трьох українських президентів поспіль і однаково ними ігнорований, коли йшлося про виконання порад.

У проблематиці європей-

ської інтеграції та імплементації УА йдеться про впливову і самостійну структуру на чолі з відповідною особою, яка стає фактичним єдиноначальником у всьому, що стосується рішень у сфері євроінтеграції безпосередньо. Фактично створюється своєрідний аналог Антикорупційного прокурора: формально той призначається Генеральним прокурором і схвалюється президентом, фактично з моменту призначення стає незалежним від обох. «Європейський інтегратор» на чолі відповідного Бюро (Центру, Управління) мав би призначатися головою Уряду за погодженням з Європейською Комісією, схвалюватися Верховною Радою і набувати незалежного статусу на тривалий період. Цим шляхом ішли всі країни ЦСЄ та Південно-Східної Європи, хоча й перебували в менш складних умовах, ніж Україна (за винятком хіба що Сербії).

Докладний опис систем реалізації угод з ЄС добре відомий. Можна знайти моделі, які використовувалися невеликими за розміром і нескладними за економічними проблемами країнами, як наприклад Естонія. Можна вивчити приклад Польщі чи Румунії. Останній є особливо близьким до українських реалій.

Далі ми повернемося до цього питання як до важливого, тут же зупинимося на значно важливішому: які проблеми стоять на шляху до створення Європейського інтегратора, чому питання про цю структуру першочергове і як його вирішували наші старші за європейськістю брати?

Свого часу, коли такі відомі своєю організаційністю та якісною адміністрацією країни, як Фінляндія, Австрія та Швеція подавали прохання про вступ до ЄС, у Єврокомісії висловлювали сумнів щодо їх здатності швидко навчитися брати повноцінну участь у спільному виробленні та реалізації загальносоюзівських політик, а тим більше виконувати обов'язки Головуючої країни в ЄС. Побойовання виявилися не безпідставними, інколи двом із цих трьох країн суттєво допомагали більш досвідчені учасники об'єднання.

Що ж до десяти країн ЦСЄ (2004 р.), Болгарії та Румунії (2008 р.), то тут постали виклики існуючого іншого масштабу. Як відзначають дослідники, ішлося про катастрофічну ситуацію з системою державного управління загалом і випрацьовану роками практику «відповіді на вимоги», за якою ця система функціонувала. Адже перед майбутніми учасниками ЄС поставало завдання впровадити весь масив європейського законодавства в національне і водночас залучити національні структури до участі в процесі створення й оновлення європейського законодавства в майбутньому включно з упровадженням контролюючих механізмів для перевірки його виконання.

Сумніви європейців базувалися на «багаторічній спадщині комуністичних адміністрацій з їхньою ієрархічною системою суворой координації згори за мінімальної можливості розв'язувати питання на нижчих щаблях не виводячи їх на урядовий рівень». Саме тому, вивчивши ситу-

ацію, Європейська Комісія закликала до утворення особливих підсистем (органів), які координували переговорний передвступний процес.

Можуть заперечити, що Україна наразі в ЄС не вступає, отже, вимоги щодо нового окремого органу передчасні/зайві/безпідставні. Такі заперечення свідчили б, однак, про нерозуміння змісту Угоди про асоціацію як *de facto* «кандидатської» за своєю суттю, хоча й менш зобов'язувальної ніж угоди про асоціацію, укладені на початку 1990-х років країнами ЦСЄ та Брюсселем. Суттєва різниця лише в одному – відсутні обіцянки Євросоюзу розглядати Україну як майбутнього кандидата (тому про членство не йдеться). Інші взаємні зобов'язання різняться лише глибиною проробленості, відсотком директив та інших зобов'язувальних європейських документів, які Україна повинна впровадити в певні часові рамки, а також відсутністю визначення фінансової структурної допомоги з боку ЄС.

Якісний процес виконання угоди дає Україні право претендувати на перше і вимагати другого. Правильно буде висловитися й більш жорстко: невиконання угоди унеможливає і перше, і друге, тобто і членство, і фонди.

Саме тому що так званий європейський вибір, який став гаслом українського керівництва ще з 1993 р., а з 1998-го увійшов у спільні заяви Києва та Брюсселя як мантра, може бути реалізований лише шляхом виконання угоди саме так, як це розуміють у Європейському Союзі, а не так, як це собі бачили олігар-

хічні кола за двох попередніх президентів. І, відповідно, орган, який керуватиме процесом, повинен відповідати вимогам ЄС і повсякденно відчувати на собі його важку руку.

Як свідчить досвід згаданих країн, які ми умовно називаємо 10/2, Європейський інтегратор створювався у вигляді окремої централізованої державної структури, яка забирала значну частину повноважень у галузевих відомств або керувала ними в частині інтеграційного процесу. Паралельно галузеві відомства перетворювалися на політичні центри законодавчого і регулятивного характеру. На останньому етапі, коли країна досягала мети (отримувала відповідний кандидатський статус), Європейський інтегратор втрачав «диктаторські» функції, ставав рядовим відомством і забезпечував постійний діалог із Євросоюзом (міністерство з питань ЄС).

Із досвіду 10/2 важливо зазначити, що Європейський інтегратор був зобов'язаний не лише доносити до національних владних інститутів спільну позицію ЄС з кожного конкретного питання (наприклад, енергетики, пенітенціарної системи, екологіч-

них стандартів, транспортних перевезень тощо) та доводити до всіх урядових і державних інституцій європейські правові норми у відповідній сфері. Ураховуючи поступове зрощення зовнішньої та внутрішньої політики в межах ЄС, цей орган повинен був діяти як механізм досягнення консенсусу в громадянському суспільстві та між учасниками євроінтеграції на всіх рівнях. Механізм мав визначити виробничі та суспільні больові точки в процесі інтеграції, знайти відповіді та реалізувати належні правові чи інституційні рішення – а не виносити на суд Брюсселя проблему як таку.

Більшість країн з групи 10/2 (Болгарія, Латвія, Польща, Литва, Естонія) в якості Європейського інтегратора створювала орган, очолюваний прем'єр-міністром або віцепрем'єром. Були випадки призначення Європейським інтегратором міністра закордонних справ (Угорщина, Словаччина), однак завжди вони отримували додаткові повноваження, зокрема право скликання регулярних засідань цього координуючого органу і контролю за виконанням графіка впровадження положень угоди

(в українському випадку – про асоціацію).

Як визначається в одному з європейських академічних досліджень, «відбувся процес трансформації завдань і відповідальності зовнішньополітичної сфери у широкий спектр внутрішніх політичних та економічних реформ зі зміною системи менеджменту. Від МЗС відповідальність перейшла до галузевих відомств, а Європейський координатор отримав супер-урядові повноваження. Так забезпечувалося виконання і не марнувався час. Найкраще впоралися із завданням у Польщі та Литві».

Громадянське суспільство в Україні давно зрозуміло необхідність створення офісу Європейського інтегратора (як би його не назвали), з наданням належних повноважень і бюджету. З численних дослідницьких публікацій, круглих столів стає очевидним, що цього відверто бажають і в багатьох ЦОВВ, де реально відчують брак допомоги в законодавчому та бюджетному питаннях, коли це стосується УА. Керівництво країни вагається, і це можна зрозуміти. Надаючи місце Європейському інтеграторові, кожен з них – і глава держави, і глава уряду, і голови комітетів парламенту втрачають частину повноважень. Зрозуміти – так, але вибачити – ні. Високу ціну заплатили українські громадяни за Угоду про асоціацію. Вищу, ніж будь-яка європейська країна. І зволікання тільки примножує витрати.

Андрій ВЕСЕЛОВСЬКИЙ,
провідний науковий співробітник НІСД,
кандидат політичних наук

Миротворчий досвід ООН і «план Б» урегулювання військово-політичного конфлікту на сході України

УДК 327:94

Частина 1

Сутність Мінських домовленостей і «Нормандський» переговорний формат

Як відомо, загальний зміст домовленостей, досягнутих у Мінську в ході переговорів у рамках Тристоронньої контактної групи (ТКГ) з мирного врегулювання ситуації на сході України зафіксовано в таких документах: Протокол за підсумками консультацій ТКГ щодо спільних кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану Президента України П. Порошенка та ініціатив Президента Росії В. Путіна від 5 вересня 2014 р.; Меморандум про виконання положень Протоколу за підсумками консультацій ТКГ щодо кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану Президента України та ініціатив Президента Росії від 19 вересня 2014 р.; Комплекс заходів з виконання Мінських домовленостей від 12 лютого 2015 р.; Декларація Президента України, Прези-

дента Французької Республіки Ф. Олланда, Канцлера Федеративної Республіки Німеччина А. Меркель та Президента РФ про підтримку Комплексу заходів з імплементації Мінських домовленостей, схваленого в Мінську 12 лютого 2015 р. [1].

У Парижі 2 жовтня 2015 р. в рамках зустрічі лідерів країн «Нормандської четвірки» (Україна, Франція, Німеччина, Росія) було узгоджено загальне розуміння та порядок реалізації положень Мінських домовленостей, зокрема: підтверджено необхідність повного дотримання режиму

Summary

The experience of conflict resolution in the OSCE area under the leading role of this organization indicates a general tendency of "freezing". However, the most successful examples of settlement in CEE can be considered conflicts in former Yugoslavia in the 1990s., where the leading role was assigned to the United Nations with the supporting role of the OSCE, the EU and NATO. The model of conflict resolution around the Serb enclaves in Croatia are analyzed in the article. Given the experience of the UN peacekeeping activity, analogies and forecasts are conducted of possible developments in the Eastern Ukraine by the example of end the war in Croatia and peaceful rehabilitation in Croatian Danube region. Similar model is offered as a plan "B" for settlement of the military and political conflict in Donbas.

Keywords: OSCE, UN, Eastern Ukraine, Minsk agreement, Croatia, UNTAES

припинення вогню як основи деескалації ситуації; для зменшення напруженості домовлено про початок відведення танків і гармат калібром до 100 мм, мінометів до 120 мм; погоджено необхідність посилення ролі ОБСЄ у процесі мирного врегулювання кризи на Донбасі. При цьому, Спеціальна моніторингова місія (СММ) ОБСЄ повинна отримати повний і безперешкодний доступ до окупованих районів Донбасу, зокрема, не контролюваної Україною ділянки українсько-російського державного кордону; вкотре наголошено, що місцеві вибори «в окремих районах Донецької і Луганської областей» повинні бути

проведені виключно в рамках українського законодавства та стандартів ОБСЄ, за умови забезпечення спостереження з боку БДІПЛ ОБСЄ.

Розглянемо «Нормандський формат» з точки зору взаємних зобов'язань сторін. У практиці міжнародних відносин сторони, що вступають у переговори стосовно вирішення якоїсь проблеми, як правило, беруть на себе певні зобов'язання. Зобов'язання України є очевидними, і вона їх досить сумлінно та відповідально виконує, судячи з оцінок ОБСЄ, ООН і неупереджених учасників «Нормандської четвірки» (Німеччина і Франція). Чи мають подібні зобов'язання інші учасники згаданого формату? Запитання, на жаль, риторичне. Німеччина і Франція є посередниками, вони сприяють переговорам і вбачають свою роль у дипломатичному «примушуванні до миру» Росії. Будь-яких інших зобов'язань, навіть зобов'язань гарантування виконання досягнутих домовленостей, вони на себе не беруть. При цьому, РФ весь час ухиляється від прямої відповідальності

ті за агресію проти України і постійно намагається ввести до переговорного процесу в якості юридичних сторін терористичні інституції – «ДНР» і «ЛНР». У результаті, серед чотирьох сторін «Нормандського формату» відповідальність бере на себе виключно Україна. Крім того, свої зусилля «нормандці» спрямовують на переведення всього переговорного процесу в «Мінський формат», де ОБСЄ і Росія виступають у якості спостерігачів, а Україна – знову єдина сторона-відповідач [2].

Правовий статус Мінських домовленостей і можливі розширені формати переговорного процесу

У такій парадоксальній ситуації напрошується логічне запитання про необхідність розширення переговорних форматів із включенням до них інших впливових і відповідальних сторін. Одним із найбільш оптимальних форматів урегулювання військово-політичної кризи в Україні міг би стати переговорний формат за участі всіх сторін-підписантів Будапештського «Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї», укладеного лідерами США, Великої Британії, України і Росії 5 грудня 1994 року. До гарантій, сформульованих у меморандумі, того ж дня приєдналися керівники КНР і Франції [3; 4]. Оскільки гарантії безпеки й недоторканності були надані Україні п'ятьма найпотужнішими державами світу – ядерними державами та постійними

членами РБ ООН, усі вони, і найперше – Росія, повинні нести юридичну відповідальність за військову агресію проти України, порушення її суверенітету й територіальної цілісності.

Останнім часом серед політиків та в експертному середовищі відбувається дискусія стосовно міжнародно-правового статусу Мінських домовленостей і діяльності ТКГ. Чи мають вони юридично зобов'язувальний характер, як і міжнародні договори? Чи відповідають вони умовам міжнародної «Віденської конвенції про право міжнародних договорів»? Відповідь, на нашу думку, є такою: переговори в рамках ТКГ, що відбуваються в Мінську та в «Нормандському форматі», на різних рівнях мають насамперед політичний характер і спрямовані на політико-дипломатичне врегулювання ситуації в окупованих районах Донецької та Луганської областей України. Разом з тим, Мінські домовленості уклалися за посередництва міжнародних партнерів України, зокрема Франції, Німеччини та ОБСЄ. Вони базуються на положеннях Мирного плану Президен-

та України і враховують його ключові пріоритети щодо стабілізації в окремих районах Донецької та Луганської областей, зокрема припинення вогню, виведення іноземних військ з території України, створення інших передумов для продовження мирного врегулювання. Таким чином, ці домовленості не є міжнародним договором у розумінні Закону України «Про міжнародні договори України» та «Віденської конвенції про право міжнародних договорів» [5], тому не містять міжнародно-правових зобов'язань сторін і не підлягають ратифікації. Водночас Мінські домовленості несуть політичне навантаження, відіграють важливу роль у зміцненні переговорних позицій України, консолідують міжнародну підтримку протидії російській агресії і є на сьогодні єдиним переговорним механізмом з урегулювання конфлікту.

Комплекс заходів з виконання Мінських домовленостей було підтримано на саміті «Нормандської четвірки» 12 лютого 2015 р., а також РБ ООН ухваленням 17 лютого 2015 р. відповідної резолюції №2202(2015). Важливим

фактором є також прямий зв'язок між виконанням Мінських домовленостей і продовженням санкцій ЄС проти РФ, закріплений у Висновках Європейської Ради 20 березня 2015 року. Мінські домовленості та пов'язане з ними певне зниження військової напруги на Донбасі створили також передумови для посилення обороноздатності України та подальшого пошуку нових підходів до розв'язання проблеми збройної агресії Росії проти України. Незважаючи на наявний позитив, часто озвучується критика, що ці домовленості уклалися під примусом і загрозою застосування Росією військової сили. За подібних ситуацій відповідно до ст. 52 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. «договір є нечинним, якщо його укладення стало результатом погрози силою або її застосування на порушення принципів міжнародного права, втілених у Статуті ООН» [5].

Відомий європейський політик, колишній Маршалок Сейму і Міністр закордонних справ Польщі Р. Сікорський неодноразово висловлювався про те, що «Нормандський формат» не є вигідним для України, за його словами, він говорив про це Президентові П. Порошенку. Причинами цього, на думку Р. Сікорського, є відсутність активності європейських лідерів у врегулюванні кризи в Україні, а також їх слабкість у протистоянні В. Путіну. Оптимальним для України він вважає «Женевський формат»: «Був момент, коли росіяни були готові повернутися до формату за учас-

тю України, Росії, США та ЄС. Їх згода на це означала б, що угоди дотримувались би. Чому так не сталося? Це запитання до української сторони. Вважаю, що це була помилка». Слід також згадати, що в Польщі неодноразово наголошували (окрім Р. Сікорського, нинішній президент А. Дуда та МЗС Польщі), що «Нормандський формат» вичерпав себе, а відсторонення цієї країни від участі в переговорному процесі пішло йому не на користь. Після свого вступу на посаду в серпні 2015 р. президент А. Дуда заявив: «Є потреба у створенні чогось нового, нової ініціативи з тим, щоб досягти мирного врегулювання конфлікту. Це має бути значно ширший формат, за участі потужних держав ЄС, але й також США та ... сусідів України» [6].

Головні проблеми в реалізації Мінських домовленостей

Із часом наближення до завершення наприкінці грудня 2015 р. терміну дії Мінських домовленостей із деескалації збройного конфлікту на сході України [1] все частіше українські та іноземні політики, експерти і політологи висловлюють сумніви щодо реалістичності вчасної імплементації повною мірою положень цих домовленостей.

Подібні сумніви висловлювалися від початку укладення Мінських домовленостей, ураховуючи недвозначність їх вимог і принципові розходження інтересів та позицій сторін конфлікту стосовно головних положень. На сьогодні є абсолютно очевидним, що зазначені терміни їх

виконання будуть продовжені на 2016 р., однак навіть у цьому разі ніщо не гарантує виконання в повному обсязі. Головним каменем спотикання ймовірно стануть місцеві вибори на окупованих територіях, які, за Мінськими домовленостями, повинні відбуватися за законодавством України при дотриманні загально визнаних європейських норм і принципів ОБСЄ та за умови забезпечення присутності міжнародних спостерігачів БДІПЛ ОБСЄ. Такі норми мали б передбачати: керівну та координаційну роль Центральної виборчої комісії України, формування чітких і не суперечливих списків виборців, участь у виборах усіх біженців і переміщених осіб, кількість яких, за оцінками ООН, перевищує 2 млн осіб; дотримання процедури висунення кандидатів; присутність на окупованих територіях українських партій і партійної інфраструктури, а також українських ЗМІ, призначених ЦВК місцевих виборчих комісій і дільниць, спостерігачів від політичних партій і громадських організацій; при-

сутність офіційних міжнародних спостерігачів, насамперед, від БДІПЛ ОБСЄ, інших міжнародних організацій (РЄ, ПАРЕ, ПА ОБСЄ) та окремих держав.

Важливим фактором проведення вільних і демократичних виборів, окрім зазначеного, є забезпечення демілітаризації, виведення з території, де проводяться вибори, військових формувань, насамперед іноземних, забезпечення державного контролю за кордонами тощо. Очевидно, що перераховані умови не вкладаються в реалістичні уявлення про те, що можна здійснити в короткі терміни. Той факт, що бойовики навряд чи зможуть і захочуть проводити місцеві вибори на окупованих територіях Донбасу за українським законодавством і нормами ОБСЄ, оскільки це, насамперед, передбачало б виведення російських збройних формувань і передачу контролю над російсько-українським кордоном Державній прикордонній службі України, є досить вигідним для зміцнення переговорної позиції України. Така ситуація фактич-

но гарантує продовження дії міжнародних санкцій проти Росії і навіть може створювати передумови для вимог їх посилення, а також позбавляє необхідності виконання нашою державою деяких спірних для цінностей суверенітету України положень Мінських домовленостей. Ідеться, насамперед про такі, що стосуються амністії осіб так чи інакше задіяних у сепаратистській діяльності (не кажучи вже про відвертих злочинців-бойовиків), а також щодо особливостей місцевого самоуправління та надання юридично невизначеного «особливого статусу» окремим районам Донбасу (із внесенням відповідних змін до Конституції України), — положення, закладені під тиском Росії.

Чи є альтернатива ОБСЄ на шляху врегулювання?

Навіть за оптимістичного сценарію щодо можливої імплементації Мінських домовленостей уявляється, що при довго- і середньостроковому плануванні врегулювання конфлікту необхідно тримати напоготові «план Б» його розв'язання. Наявність такої альтернативи, хоча б у теоретичному плані, має дати змогу задіяти творчі підходи і сформувати гнучкі сценарії врегулювання на основі успішного світового миротворчого досвіду, накопиченого за останні півстоліття в рамках ООН та інших міжнародних організацій.

Попередній досвід урегулювання конфліктів на просторі ОБСЄ за провідної ролі цієї організації свідчить про загальну тенденцію їх заморожування

(Придністров'я, Абхазія, Нагірний Карабах, Південна Осетія). Навіть лідери бойовиків у невизнаних «республіках» на сході України, які сподівалися на більш активну інтеграцію з РФ, нині нарікають, що «Росія прагне заморозити конфлікт на Донбасі, перетворивши його на друге Придністров'я». Таким чином Москва намагається послабити тиск на свою економіку, що переживає важкі часи, та планує в довгостроковій перспективі використовувати конфлікт на Донбасі для перманентного політичного тиску на Україну. За словами одного з лідерів бойовиків О. Захарченка, відносно затишшя припустило «добровольців з Росії повернутися додому, скоротивши їхнє число до 1500 осіб зараз із 4 тисяч минулого року». Натомість Москва надсилає десятки своїх бюрократів для формування владних структур сепаратистів [7].

Міністр закордонних справ України П. Клімкін виступаючи на щорічному засіданні Ради міністрів закордонних справ ОБСЄ 3 грудня 2015 р. в Белграді, висловив скептичне ставлення до пропозицій посилення діяльності цієї Організації: «Як ми можемо інтенсифікувати діяльність ОБСЄ з головних питань її порядку денного, якщо Організація не здатна забезпечити дотримання своїх ключових принципів і зобов'язань?» [8] У ситуації, що склалася навколо кризи в Україні, не варто обмежуватися можливостями лише однієї ОБСЄ. Необхідно активніше долучати миротворчий потенціал і досвід інших міжнародних організацій, насамперед

ООН, як головної в питаннях миру і безпеки.

Провідна роль ООН в урегулюванні конфліктів у колишній Югославії

Найбільш успішними прикладами міжнародного врегулювання в Центрально-Східній Європі можна вважати конфлікти в колишній Югославії 1990-х років. У процесі розпаду Югославської Федерації спочатку головною політичною ідеєю сербського націоналізму було збереження єдиної держави. Згодом, після проголошення незалежності Хорватії та Боснії, ішлося про відокремлення від них «етнічно сербських територій» і приєднання до Сербії («возз'єднання всіх сербських земель і створення Великої Сербії»). Нарешті з'явилися плани створення на території Хорватії та Боснії відокремлених утворень, контрольованих сербськими збройними силами. Основним шляхом досягнення цих планів стала військова допомога етнічним сербам на територіях нових незалежних республік і військова окупація

та анексія «етнічно сербських територій». Таким чином, утворилася дворівнева ієрархія суб'єктів сербсько-хорватського конфлікту [9; 10].

У процесі врегулювання конфліктів у колишній Югославії провідна роль відводилася миротворчим можливостям ООН за допоміжної ролі ОБСЄ, ЄС і НАТО. Насамперед, це стосується конфлікту навколо сербських анклавів на території Хорватії. Хорватсько-сербські протиріччя стали головною компонентою і суттю всієї регіональної Балканської кризи, що унеможливила подальше існування федеративної країни. Цьому активно підігравали сербські націоналісти, які з 1991 р. проводили пропагандистську діяльність у «сербській Славонії» (Хорватія), що ніколи не входила до складу сербської держави, однак на території якої здавна проживали етнічні серби, що становили в деяких областях значну частину або більшість населення. Обидві сторони конфлікту сповідували відверте протиставлення один одного за моделі «ми – вороги», у

якій етнічна компонента конфлікту відігравала провідну роль, адже головна лінія розколу проходила за етнічною та конфесійною ознакою. Хорватія розглядала цей конфлікт виключно як агресію, завдану правлячим режимом Югославії проти незалежної Хорватської держави, а зі свого боку — війною вітчизняною [10].

Перспективна модель врегулювання конфлікту на сході України

З урахуванням широкого міжнародного миротворчого досвіду ООН корисними є аналогії та прогнози можливого розвитку ситуації на українському Донбасі на основі моделі врегулювання Югославської кризи, зокрема завершення війни в Хорватії та мирної реабілітації регіону Східної Славонії, Баран'ї, Західного Срему («Хорватське Подунав'є»), на території якого проживала значна частка сербського етнічного населення, де у 1991-1995 рр. існувало квазі-державне сепаратистське утворення «Республіка Сербська Країна» (РСК), яка з травня до листопада

1995 р. повністю припинила своє існування, як завдяки силовій активності новоствореної армії Хорватії (військові операції «Блискавка» і «Буря» в Західній Славонії за «мовчазної» підтримки ЄС і НАТО), так і колективних міжнародних миротворчих зусиль під патронатом ООН у Хорватському Подунав'ї, у яких, зокрема, брав участь вертолітний підрозділ ЗС України.

На сьогодні керівництво Росії не підтримує ідеї зміни міжнародного формату навколо процесу врегулювання на Донбасі. Разом із тим, оскільки сама РФ декларує своє бажання розв'язання конфлікту на сході України, вона має бути готовою підтримати ідею розміщення міжнародної миротворчої військової місії та міжнародних сил ООН у регіоні, на користь якої неодноразово висловлювалися Президент України П. Порошенко та інші представники нашої держави. Думається, що керівництвом України було обрано правильну тактику поступового просування в ООН зазначеної ініціативи. Так, 18 лютого 2015 р. Рада національної безпеки і оборони (РНБО) України схвалила звернення до ООН і Євросоюзу про розгортання на території України місії з підтримання миру та безпеки. Коли у квітні 2015 р. ця пропозиція була озвучена Президентом України, ані ООН, ані, тим більше, РФ ще не були готові до її конкретного розгляду. Під час брифінгу за підсумками засідання РНБО України і підписання документів з НАТО 22 вересня 2015 р. П. Порошенко заявив, що питання запрошення

миротворців на Донбас залишається актуальним. На думку президента, на першому етапі миротворці повинні забезпечити моніторинг на лінії зіткнення, а згодом — деескалацію вздовж лінії державного кордону України.

Після того, як у виступі на засіданні Генеральної Асамблеї ООН 29 вересня 2015 р. президент П. Порошенко знову порушив це питання, можна очікувати, що воно отримає ближчими місяцями фаховий експертний розгляд у відповідних структурах Секретаріату, апараті Генерального секретаря та в кулуарах Ради Безпеки цієї організації, яка є провідною та найбільш авторитетною, універсальною міжурядовою міжнародною організацією, головним завданням якої є «підтримання міжнародного миру та безпеки і з цією метою ухвалення ефективних колективних заходів із запобігання та усунення загрози миру та придушення актів агресії» [11]. Що стосується Росії, то поточна кризова ситуація на Донбасі, а також у Криму, продовження дії міжнародних санкцій проти РФ, загострення економічної кризи в країні, очевидні ознаки зростання невдоволення цим з боку окремих прошарків російського населення, непрості ситуація навколо участі Росії у військових діях у Сирії — усе це повинно сприяти поступовому формуванню принаймні нейтральної позиції російського керівництва щодо ідеї розгортання такої міжнародної миротворчої військової місії ООН.

Список використаних джерел:
1. Комплекс заходів з виконан-

ня Мінських домовленостей // Українська правда. — 12 лютого 2015 р. — <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/02/12/7058327/>
2. Голомша М. Мінські домовленості. Переходимо в 2016 рік // День. — 2 грудня 2015 р. — <http://www.day.kiev.ua/uk/blog/polityka/minskidomovlenosti-perehodymo-v-2016-rik>.

3. Лоссовський І. До 20-ї річниці будапештських «гарантій»: агресія Росії проти України як фактор ерозії міжнародно-правових режимів нерозповсюдження // Зовнішні справи. — 2014. — № 11. — С. 6-11.

4. Лоссовський І. Міжнародно-правовий статус Будапештського меморандуму: договір, обов'язковий для виконання всіма його сторонами. — К.: УАЗП. — 2015. — 130 с.

5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів — http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118/print1360011924541931

6. New Polish President Andrzej Duda's interview with POLITICO in full, in the original Polish - <http://www.politico.eu/article/andrzej-duda-polska-wywiad-nato-niemcy-wegiel-tusk/>

7. Kravchenko S. Putin Tightens Reins on Ukraine Rebels, Putting

Conflict on Ice // BloombergBusiness.

— September, 18. — 2015. — <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-09-18/putin-tightens-reins-on-ukraine-rebels-putting-conflict-on-ice>

8. Statement by H.E. Mr. Pavlo Klimkin, Minister for Foreign Affairs of Ukraine at the 22nd Meeting of the Ministerial Council of the OSCE - <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/42876-statement-by-hemrpavlo-klimkin-minister-for-foreign-affairs-of-ukraine-at-the-22nd-meeting-of-the-ministerial-council-of-the-osce>

9. Перепелиця Г. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи. — НІСД. — К.: «Стилос» ПЦ «Фоліант». — 2003. — С. 188-202.

10. Юго-Восточная Европа в эпоху кардинальных перемен / под ред. А.А. Языковой. — М.: «Весь Мир». — 2007. — С. 47-88.

11. Статут Організації Об'єднаних Націй — http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010

Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,
Надзвичайний і
Повноважний Посланник
України, кандидат фізико-
математичних наук

АНОТАЦІЯ

Досвід урегулювання конфліктів на просторі ОБСЄ за провідної ролі цієї організації свідчить про загальну тенденцію їх заморожування. Найбільш успішними прикладами врегулювання в ЦСЄ можна вважати конфлікти в колишній Югославії 1990-х років, де провідна роль відводилася ООН, а допоміжна — ОБСЄ, ЄС і НАТО. У статті розглянуто модель урегулювання конфлікту навколо сербських анклавів на території Хорватії. З урахуванням миротворчого досвіду ООН проведено аналогії та прогнози можливого розвитку ситуації на сході України на прикладі завершення війни в Хорватії та мирної реабілітації району Хорватського Подунав'я. Аналогічна модель пропонується в якості «плану Б» урегулювання військово-політичного конфлікту на Донбасі.

Ключові слова: ОБСЄ, ООН, Східна Україна, Мінські домовленості, Хорватія, UNTAES.

АННОТАЦИЯ

Опыт урегулирования конфликтов на пространстве ОБСЕ при ведущей роли этой организации свидетельствует об общей тенденции их замораживания. Наиболее успешными примерами урегулирования в ЦВЕ можно считать конфликты в бывшей Югославии 1990-х годов, где ведущая роль предоставлялась ООН, а вспомогательная — ОБСЕ, ЕС и НАТО. В статье рассмотрена модель урегулирования конфликта вокруг сербских анклавов на территории Хорватии. С учетом миротворческого опыта ООН проведены аналогии и прогнозы возможного развития ситуации на Востоке Украины на примере завершения войны в Хорватии и мирной реабилитации района Хорватского Придунавья. Аналогичная модель предлагается в качестве «плана Б» урегулирования военно-политического конфликта на Донбассе.

Ключевые слова: ОБСЕ, ООН, Восточная Украина, Минские договоренности, Хорватия, UNTAES.

Стратегічне партнерство: набутий досвід, реалії сьогодення (стислий огляд)

УДК 327.7(477)+351.88.

Понад 170 країн світу визнали Україну суверенною державою. І тільки одиниці можуть стверджувати про реалізацію стратегічного партнерства.

Стратегічне партнерство, на наше глибоке переконання, є вищою сходинкою співробітництва порівняно зі звичайними відносинами. Продиктована конкретними інтересами сторін, подібна співпраця стає можливою між тими партнерами, у яких відсутні взаємні територіальні претензії, наявна взаємна прихильність принципам територіальної недоторканності та непорушності кордонів. Це відносини партнерів, які мають наближені цінності й інтереси країн, що визнають очевидність і необхідність захисту одне одного, зокрема й військового, прагнуть динамічного поглиблення політичної та зростання економічної співпраці тощо [1]. Дослідник І.І. Жовква виокремлює такі моделі стратегічного партнерства: «представницьке стратегічне партнерство», «стратегічне партнерство проти спільної загрози», «тактичне партнерство заради стратегічних результатів» та «асиметричне стратегічне партнерство» [2].

Що ж означає для України стратегічне партнерство в умовах війни? Можна стверджувати, що сьогодні – це не пустоповерхні запевнення у великій дружбі, не стоси документів, які донедавна

демонстрували вітчизняні політики, збільшуючи кількість «стратегічних» партнерів. У різні роки у нас нараховували близько 30 таких. Хоча й уточнювали, що на двосторонньому рівні з Україною офіційно закріплені подібні відносини з шістьма державами – Азербайджаном, Болгарією, Росією, Польщею, США та Узбекистаном. Стосовно решти 19 країн (2001 р.) – подібні заяви були односторонніми українськими деклараціями. Повним політичним нонсенсом був і такий висновок: немає впевненості, що країни, проголошені нашими стратегічними партнерами, взагалі знають про це [3].

Слід визнати, що за пишномовною балаканиною подібних партнерів вітчизняні аналітики так і не спромоглися розпізнати глибинних викликів національній безпеці України, особливостей так званого стратегічного партнерства Російської Федерації та деяких інших пострадянських держав. Вітчизняна історична і політологічна школи вважали співпрацю з РФ такою, що «наближається до рівня реального стратегічного партнерства» [4]. Сьогодні ми бачимо на практиці, до якого «рівня» така співпраця наблизилася і навіть перекинулася через український державний кордон.

Стратегічна взаємодія України з нестратегічними партнерами. Ставлен-

Summary
The author reflects on the nature of the strategic partnership in war, conquest and annexation, disrespect to the territorial integrity and inviolability, sovereignty and trampling ignoring international law.
Keywords: strategic partnership, sovereignty, international law, annexation, occupation, Russia.

ня інших держав до українського Майдану, як лакмусовий папірець, виявило надійних партнерів нашої країни.

Нагадаємо кілька нещодавніх подій. Євромайдан – Революцію гідності України підтримала безліч громадян світу. Люди виходили на головні площі з прапорами й гучномовцями. У понад 50 містах зарубіжжя пройшли мітинги, акції солідарності з Євромайданом і вшанування загиблих під час протистояння в Києві. Литва закликала ЄС застосувати санкції проти української влади, яка розстріляла своїх громадян. Європейці погрожували Януковичу Гаазьким трибуналом. Політична асамблея Європейської народної партії (ЄНП) – найпотужніша політична сила в Європі – поклала відповідальність за подальший розвиток подій в Україні особисто на втікача-президента. На переконання ЄНП, такі дії – нелюдське поводження з власним народом – мають розглядатися як злочинні, як порушення фундаментальних прав, що у свою чергу повинно мати суттєві міжнародні наслідки.

У відповідь на агресивні дії Росії Європейський Союз відповів санкціями. Позиція ЄС у питанні

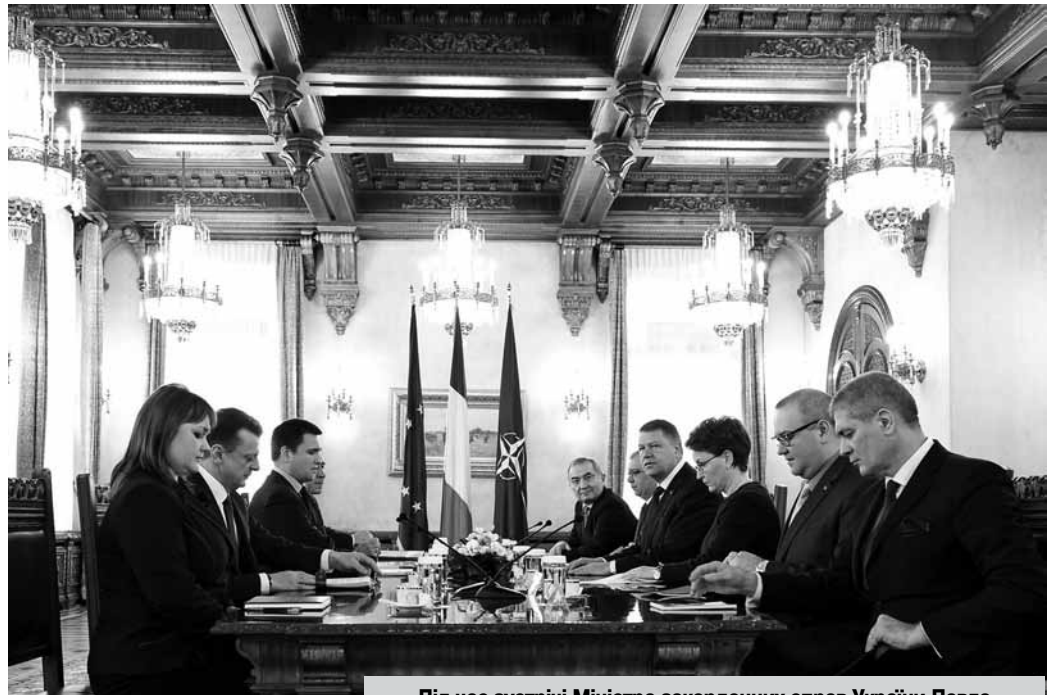
санкцій щодо Російської Федерації залишається незмінною і пов'язується з виконанням Мінських угод і деокупацією Донбасу. Санкції діятимуть до повного виконання мінських домовленостей. Лише після цього відбудеться їхнє скасування. Про це заявили голова Європейської ради Дональд Туск і голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер під час саміту «великої двадцятки» (G20). Тобто, керівництво Європейського Союзу підкреслило: поки всі пункти Мінської угоди не будуть виконані, обмежувальні заходи ЄС залишаться в силі.

Однак, політика ЄС щодо Росії є не завжди послідовною. Так, очільник Єврокомісії Ж.-К. Юнкер надсилав Путіну листи про необхідність зміцнення зв'язків між ЄС і ЄврАзЕС. Хоча Євросоюз і підтримує санкції, однак до цього часу не направив в Україну поліцейську місію, що діяла в державах колишньої Югославії або Сирії. Зрозуміло, що на це є об'єктивні причини: Європа глибоко узалежнена від російських нафти і нафтопродуктів (33%), газу (41%), вугілля (41% Велика Британія та інші), ядерного палива. ЄС шукає

виходу з ситуації, що склалася, зокрема через прокладання альтернативних транзитних шляхів постачання енергосировини (проекти Трансдріатичного (TAP) й Трансанатолійського (TANAP) газопроводів, розвиток європейської енергомережі, використання альтернативної енергетики тощо.

Рада ЄС 21 грудня 2015 р. прийняла рішення про продовження на шість місяців – до 31 липня 2016 р. санкцій проти Росії. Це рішення набуло чинності після його опублікування в «Офіційному журналі» Євросоюзу. Навколо питання санкцій нагромаджено стоси припущень, суб'єктивних оцінок і неправдивої інформації. Уточнимо, що під секторальні санкції ЄС проти РФ потрапили лише товари і технології військового та подвійного призначення, високотехнологічне обладнання для видобутку нафти в Арктиці, а також для видобутку сланцевої нафти. Євросоюз також посилив обмеження на надання позик та інвестиційних послуг низці російських банків і компаній переважно оборонних концернів. Найбільшою втратою європейців названо анулювання Парижем контракту на постачання Росії двох авіаносців «Містраль» і виплату компенсації в розмірі близько 1 млрд євро. Хоча від продажу авіаносців Єгипту втрати Франції зменшилися на 200-250 млн євро.

На порядку денному постало питання захисту нашої держави. Хто може захистити країну? Хіба що сама Україна, як вважає більшість мешканців цивілізованого світу. Іншим

Під час зустрічі Міністра закордонних справ України Павла Клімкіна з Президентом Румунії Клаусом Йоханнісом 17 лютого 2015 року в Бухаресті

варіантом могло б бути спеціальне партнерство з НАТО, яке українське керівництво намагається реалізувати через участь у програмах, співробітництві і врешті членстві в Північноатлантичному Альянсі. На сьогодні одним із викликів Альянсу стали дії Росії проти України, що є основною загрозою для північноатлантичної безпеки. На переконання Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга, Росія дестабілізує ситуацію в Україні та порушує міжнародне право [5]. Однак, попри все, Україні необхідно розраховувати на власні збройні сили.

Німеччина не уклала відповідних стратегічних документів з нашою країною і не заявляла про стратегічне партнерство, хоча засуджує політику Росії щодо України та ініціювала низку європейських санкцій проти загарбника. Німецька сторона надає Україні гуманітарну допомогу в протистоянні військовій агресії

Росії. Паралельно намагається утримати союзників від поспішних кроків пом'якшення відносин із Росією. Канцлер Німеччини Ангела Меркель 18 липня 2014 р. закликала французьке керівництво утриматися від постачань військової техніки Росії (йшлося про контракт на будівництво перших двох вертольотоносців). Німеччина вбачає в подібних справах загрозу власній безпеці та небезпеку для всієї Європи.

Нагадаємо, що проукраїнська позиція опинилася під важким тиском німецьких ділових кіл, які глибоко зацікавлені в максимальному збереженні економічних, політичних та енергетичних контактів Берліна й Москви. Навіть Глава МЗС Німеччини Ф.-В. Штайнмайер висловлювався за повернення Росії до числа «великої вісімки», а глава СДПН і віце-канцлер З. Габріель відверто заграє

з Москвою, зустрічається з Путіним, виступає за скасування санкцій тощо.

Водночас тісні ділові контакти не завжди є тим підґрунтям, на якому вибудовуються відносини. Відомо, що Нідерланди випереджають Німеччину за показниками торговельного обороту з Росією і є другим після Китаю торговельним партнером Москви. Однак трагедія рейсу МН17 в одну мить зруйнувала, здавалося б, міцні відносини Амстердама й Москви, перетворила Нідерланди на одного з найбільш стійких прихильників антиросійських санкцій і жорстких критиків дій Росії в Україні.

Від початку російської агресії проти України Сполучене Королівство Британії також активно виступило на підтримку нашої держави. Загарбницька політика й дії Росії щодо України викликали глибоке обурення в британських вищих ешелонах влади. У

цьому контексті офіційний Лондон реалізував низку санкцій та обмежувальних заходів в односторонньому та багатосторонньому форматах. Зокрема, Велика Британія надає активне сприяння Україні в міжнародних організаціях, таких як ООН (особливо, в РБ ООН), ОБСЄ, НАТО, РЕ, ЄС, ЮНЕСКО.

Королівство Швеція і в політичному, і в економічному вимірах наполегливо підтримує Україну. Швеція займає активну позицію політичного протистояння агресорові, використовуючи для цього трибуни різноманітних міжнародних організацій і форумів. На переконання цієї країни, керівництво Росії намагається приборкати Київ, перекреслити суверенність і навіть територіальну цілісність держави, аби зробити Україну черговим російським губернальством. ЄС у цілому і Швеція зокрема засудили анексію Криму і включення півострова до складу Росії. Відповідальність за поточну європейську кризу системи безпеки, на переконання Швеції, лежить на російському керівництві.

«Важливо, аби ми всі це зрозуміли. Ми ніколи не потерпимо військову агресію для зміни європейських кордонів», – заявили Прем'єр-міністр Швеції Фредрік Рейнфельдт і Міністр закордонних справ країни Карл Більдт [6]. У відповідь Росія застосувала вже відомий прийом демонстрації сили. Близько берегів Швеції російський засекречений підводний човен з повним боезапасом ядерної зброї на борту (так званий другий Курськ) начебто зазнав аварії. Імовірно, що

ця провокація, ретельно замаскована під надзвичайну ситуацію, була спрямована на те, щоб частково відволікти увагу світової спільноти від російських агресивних дій на Донбасі.

Україна і Швеція реалізують військове співробітництво, обмінюються досвідом у сфері врегулювання кризових ситуацій, участі в миротворчих операціях, реформування збройних сил та екологічної безпеки. Уряд Швеції ініціював і фінансував програму «Ініціативи Північноєвропейських країн та країн Балтії» із співробітництва з Україною в галузі безпеки, метою якої є надання підтримки реформуванню її сектору безпеки та оборони. Нова стратегія шведської допомоги розвитку Східної Європи на період 2014-2020 рр. суттєво зосереджена на Україні. Сума підтримки становить на цей період близько 175 млн євро та охоплює три ключові напрями: 1) зміцнення демократії, повага прав людини і розвинута держава під верховенством закону; 2) покра-

щення навколишнього середовища, зменшення впливу на клімат; 3) поглиблення економічної інтеграції України з ЄС і розвиток ринкової економіки.

Королівство Данія активно підтримує Україну в її боротьбі за суверенітет, територіальну цілісність. Посол цієї країни пані Мерете Юль 14 жовтня 2014 р. офіційно передала представникам Збройних сил України 15 новітніх авіаційних GPS навігаторів 695 Atlantic, необхідних для роботи українських літаків, з побажаннями здійснення точних і безпечних глобальних польотів. Військове співробітництво між країнами спирається на Декларацію про принципи й основні засади співробітництва і партнерства між Україною та Королівством Данія від 5 березня 1996 р. та Меморандум про взаєморозуміння з військових питань від 24 серпня 1996 року.

У Спільному комюніке Президентів України і Турецької Республіки рівень розвитку українсько-турецьких відносин

був визначений як конструктивне партнерство, хоча під час переговорів на вищому рівні сторони називають такі відносини стратегічними. Турецькі представники підтверджують беззастережну підтримку суверенітету та територіальної цілісності України. При цьому підкреслюють необхідність захисту прав і свобод кримськотатарського народу Автономної Республіки Крим [7].

Канада підтримала Україну в її протистоянні агресору. Керівник канадського уряду Стівен Гарпер 19 грудня 2014 р. оголосив про запровадження додаткових економічних санкцій і заборони на в'їзд для 20 російських і українських осіб, а також про нові обмеження на експорт до Росії технологій розвідки і видобутку нафти. Канадська сторона запевнила у своїй підтримці України, зокрема шляхом надання військової допомоги і військового співробітництва, що було закріплено в Декларації про наміри міністерств оборони України та Канади 8 грудня 2014 року. Водно-

Латвійський сейм за роботою

Держсекретар США Джон Керрі та Міністр закордонних справ України Павло Клімкін під час зустрічі в Анталії

час Канада надає широку гуманітарну допомогу Україні: в українські морські порти прибуло три кораблі з канадською гуманітарною допомогою, а це – 54 морських контейнери, в яких – 67 тис. пар взуття і 27 тис. теплих комплектів верхнього одягу. Крім того, канадці направили в Україну літак з мобільними госпіталями [8].

Позитивним чинником стала підтримка Болгарією суверенної політики України. Президент Болгарії Росен Плевнелієв назвав Росію націоналістичною і агресивною державою. На його думку, Путіну необхідно змінити своє бачення міжнародної політики; військова співпраця Болгарії з Росією обходиться їй дорого і містить корупційний ризик. Нагадаємо, що так звана 16-а республіка колишнього СРСР – Болгарія залежить від російських енергоресурсів не менше, ніж провідні країни Європи. Однак, це не завадило їй засудити агресивні дії РФ проти України, а також відхилити три енергетичні проекти, у яких зацікавлена Москва. І цьому не допомогли ані глибокі

історичні зв'язки, ані релігійні засади: Софія обрала однозначну позицію і твердо підтримала санкції проти агресора. Це доволі цікаве явище, адже ще кілька років тому ситуація і події складалися таким чином, що саме Болгарія лила воду на московський млин, схвалюючи Росію в усіх її проектах і планах. Можливо, тому попервах українські експерти бачили в Болгарії країну поза нашими союзниками.

Румунія дотримується чіткої політики щодо підтримки України в обстоюванні суверенітету і територіальної цілісності. Міністр закордонних справ України Павло Клімкін подякував Президентові Румунії Клаусу Йоханнісу за його послідовну підтримку територіальної цілісності, суверенітету та незалежності України, за засудження загарбання Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, агресії Росії в східних частинах Донецької та Луганської областей України, підтримки Москвою терористичних організацій «ДНР» і «ЛНР». Про це йшлося в ході візиту міністра до Румунії 17 лютого 2015 року.

Парламент Латвійської Республіки (Сейм) визнав Голодомор свідомим геноцидом українського народу. Сьогодні ця країна приймає на лікування в Реабілітаційному центрі Вайварі в м. Юрмала поранених під час АТО. Українці Латвії не залишилися байдужими до українських проблем: Конгрес Українців Латвії за сприяння волонтерів зі Швеції та Латвії зібрав гуманітарний вантаж для нашої країни на суму близько 55 тис. євро. Вантаж зі Стокгольма – медикаменти, речі тощо – 27 грудня 2014 р. прибув до морського порту Риги і далі – на Дніпропетровськ. Громадськість Естонії, владні структури активно підтримують Україну в захисті суверенітету і недоторканності в її боротьбі проти російських загарбників. З початку 2014 р. Міністерство закордонних справ Естонії надало близько 1 млн євро для підтримки України, з яких понад 70 тис. було перераховано до фондів Агентства ООН у справах біженців на потреби переселенців. Окрім того, у жовтні 2014 р. уряд Естонії разом з естонськими компаніями передав в Україну харчові продукти вартістю 80 тис. євро. Президент Литви Даля Грибаускайте заявляє, що «сьогодні зрадити український народ означає, що ми зрадили самі себе, оскільки після України ми станемо наступними».

Країни Балтії обстоюють збереження територіальної цілісності України, засуджують російське втручання у її внутрішні справи, закликають до мирного врегулювання політичних суперечок, надають відповідну допо-

могу.

Узбекистан підтримує цілісність і незалежність України, не визнає Крим частиною Росії. Про це йшлося, зокрема в Заяві про ситуацію в Україні та кримське питання 4 березня 2014 р. Міністерства закордонних справ Узбекистану. Влада республіки заявляє також про свою тверду і незмінну прихильність нормам міжнародного права на основі принципів Статуту ООН і наполягає на розв'язанні міжнародних спорів мирними засобами, закликає утримуватися в міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави.

Наголосимо на тому, що Держава Ізраїль підтримує Україну в її боротьбі за територіальну цілісність і суверенітет.

Визначальним фактором для збереження суверенітету України є взаєморозуміння зі Сполученими Штатами Америки. Особливою подією в українсько-американських відносинах стала Спільна заява президентів України і США від 4 квітня 2005 р., якою започатковано стратегічний формат двосторонніх відносин. Згодом його було закріплено в Хартії України - США про стратегічне партнерство від 20 грудня 2008 року.

Нині Сполучені Штати захищають Україну в її протистоянні російському агресорові не тільки через міжнародно-правові механізми, а також через односторонні санкції. Саме США розпочали кампанію введення політичних та економічних санкцій щодо

На брифінгу у Варшаві влітку минулого року очільник українського МЗС Павло Клімкін висловив надію на підтримку Польщі в підготовці до майбутньої угоди про вступ України до ЄС

Росії, яка веде неоголошену війну проти суверенної України. Сполучені Штати 12 вересня 2014 р. до списку санкціонованих додали Сбербанк Росії, Транснефть, Сургутнефтегаз, Газпром нефть, Лукойл, Газпром, а також п'ять оборонних високотехнологічних державних корпорацій, зокрема Ростехнології.

Саме США розпочали діалог з російським керівництвом з метою мирного розв'язання проблеми і виходу з кризи. Державний секретар США запевнив українську сторону, що агресія Росії проти України – це не лише порушення всіх міжнародних законів, а й надзвичайно небезпечні дії, які призведуть до міжнародної ізоляції та посилення санкцій. Німеччина, Франція й інші країни в Європі, без сумніву, також відреагують на це. Державний секретар заявив, що Вашингтон і Київ є партнерами та стратегічними союзниками [9].

Американські санкції проти Росії поширилися на Національне управління США з аеронавтики і дослідження космічного простору (NASA), хоча ця заборона не стосується експлуатації Міжнародної космічної станції (МКС).

Американське аерокосмічне агентство НАСА оголосило, що припиняє співпрацю з Росією на знак протесту проти політики РФ щодо Криму. Сполучені Штати також припинили видачу ліцензій на експорт та реекспорт військової продукції до Росії (нагадаємо, що США експортували до РФ вибухові речовини і лазерні прилади загальною вартістю 1,5 млрд дол.).

Президент США Б. Обама, інші політичні діячі активно підтримали Україну в її боротьбі за державний суверенітет, незалежність і територіальну цілісність. Б. Обама закликав світ захистити Україну. У відповідь П. Порошенко відзначив важливість підтримки США у протидії російській агресії. Україна отримує конкретну практичну допомогу в доповнення до тієї, яка вже надійшла до нашої держави, а це 240 млн дол. і 1 млрд доларів фінансових гарантій. Президент висловив впевненість, що США продовжать мобілізувати зусилля міжнародної спільноти на підтримку України й надалі послідовно виступатимуть за суверенітет і незалежність нашої держави.

Отже, партнерство України зі Сполученими Шта-

тами Америки українська сторона вважає стратегічним і упевнюється в тому, що подібну позицію займають США.

Активною є позиція Республіки Польща в захисті суверенітету України від російської агресії. Це виявилось, перш за все, у підтримці Майдану, в обстоюванні недоторканності України на всіх міжнародних рівнях. Таку позицію можна пояснити не тільки незагойними історичними ранами польського суспільства: три поділи Польщі імперською Росією, знищення країни з географічної карти Європи, ліквідація патріотичних сил, трагедія Катині, трагедія під Смоленськом із загибеллю верхівки польської проєвропейської влади, причини якої так і не розкриті, тощо.

Захисна політика Польщі щодо України пояснюється й зовнішньополітичними інтересами: саме польській стороні за підтримки Королівства Швеція було доручено реалізовувати східний вектор зовнішньої політики Європейського Союзу. Польща фактично взяла на себе відповідальність за українське просування до членства в НАТО та ЄС.

Поляки свідомі того, наскільки Україна є значущою для польської національної безпеки. Хоча на початку нового тисячоліття політичні відносини між Україною і Польщею зазнали певних труднощів з політико-гуманітарних причин, з посиленням проросійського лобі в польських владних колах. До того ж, провідні європейські політики застерігали Польщу від активного лобіювання інтересів України. За такої ситуації

спостерігалася переорієнтація Польщі на поглиблене розв'язання внутрішніх проблем держави, дистанціювання від зовнішніх проблемних партнерів, яким в очах Заходу була Україна.

Польща й надалі захищає інтереси України в НАТО та ЄС; Польща чітко заявляє, що Україна повинна стати членом Північноатлантичного Альянсу та Європейського Союзу за умови виконання нею необхідних вимог. Позитивно виявилася співпраця військових в об'єднаному батальйоні (УкрПольбат) для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях. УкрПольбат у складі сил KFOR діяв у Косові (колишня Югославія), де виконував спостережницьку функцію. Український військовий контингент виконував завдання в складі британсько-польських сил стабілізації і будівельників (понад 1600 осіб) у відновленні Іраку.

У рамках співпраці 22 вересня 2014 р. уряди України, Литви і Польщі підписали Угоду про створення спільної литовсько-польсько-української бригади тощо.

У розбудові відносин з РП у найближчій і подальшій перспективах Україна зважатиме на необхідність поглиблення стратегічного партнерства, що сприятиме європейській безпеці. Сувороб'єктивна реальність вимагає від обох країн щільної взаємодії, яка гарантуватиме їм безпеку в регіональному та субрегіональному вимірах.

На противагу політиці Президента Чеської Республіки, більшість громадян поділяє суверенні

прагнення України. А позиція М. Земана викликає обурення багатьох чеських політиків і громадських діячів. У Чехії часто проходять масові акції протесту проти політики Праги в українському питанні з вимогою до президента країни піти у відставку. Чеські сенатори 5 грудня 2014 р. закликали президента припинити підтримувати Росію, яка ігнорує засади міжнародного права і міжнародних зобов'язань. На підтримку українського населення чеські громадяни 10 грудня 2014 р. підготували до відправлення на схід України 6 вантажних автомобілів із теплим одягом, взуттям, гігієнічними потребами та будівельними матеріалами [10].

Завершуючи огляд двостороннього співробітництва України з провідними державами Європи та Америки, зазначимо таке. Схеми розвитку двосторонніх відносин, реакція країн на порушення Росією засад міжнародного права, миру і безпеки є диференційними. Відрізняються також і рівні політичної, економічної та гуманітарно-культурної співпраці. Підкреслимо, що санкції Заходу проти Росії найбільше шкодять

країнам Балтії та Республіці Польща. Однак, саме ці держави найактивніше підтримують санкції, захищаючи Україну – тим самим захищають себе.

Простежуючи шлях, пройдений Україною у пошуках надійних, передбачуваних і сильних партнерів, на підтримку яких можна розраховувати в найскладніших ситуаціях політичного й економічного життя, доходимо висновку, що наша країна визнала стратегічними відносини із США, Республікою Польща, Швецією та країнами Балтії. Серед пріоритетних партнерів – ФРН, Туреччину та інші.

Підкреслимо, що жодна зі згаданих країн поза США і Республікою Польща, які є в нашому переліку, не заявляли про стратегічне партнерство з Україною і не укладали про це спеціальних документів, беручи на себе відповідні зобов'язання. Однак, як свідчать факти, кожна з них може вважатися стратегічним партнером України, оскільки намагається приборкати агресора, відновити територіальну цілісність України, допомогти їй у розбудові та зміцненні вітчизняних збройних сил навіть попри власні інтереси.

Що ж таке стратегічне партнерство і яким повинен бути стратегічний партнер? Відповіді шукайте в міжнародній практиці сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Див.: Людмила Чекаленко. Зовнішня політика України: Підручник / Відп. ред. перший проректор ДАУ при МЗС України В.Г. Циватий. – К.: «LAT&K», 2015. – 477 с., 8 с. іл. – Режим доступу: <http://www.estudents.com.ua/glavu/51596-23-strategichne-partnerstvo.html>
2. Див.: І.І. Жовква. Стратегічне партнерство у зовнішній політиці України. – Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / І.І. Жовква; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2005. – 20 с. – укр.
3. Володимир Саприкін. Директор енергетичних програм Українського центру економічних і політичних досліджень імені О.Разумкова. – Режим доступу: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?newsid=113>.
5. Див.: Меркель призвала Францію не продавати «Мистрالی» Росії / 18 июля, 2014. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/ru/news/180714-merkel-prizvala-franciyu-ne-prodavati-mistrali-rossii>
6. Девід Кемерон – на сьогодні перший світовий лідер, який відмовився потиснути руку Путіну. – Режим доступу: <http://24tv.ua/n451243>; Хиллеви Енгстрём: Див.: <http://uacrisis.org/ru/hillevi-engstrom/>; Г. Кухалейшвілі. Що забув російський підводний човен. – 24.10.2014. – See

more at: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/shcho-zabuv-rosiiskii-pidvodnii-choven-uteritorialnikh/#sthash.ybiF2NdW.dpuf>

7. Див.: http://www.academia.edu/338582/Ukraine_and_Turkey_in_the_context_of_geopolitical_transformations_in_the_Black_Sea_area; Греція, Італія і Туреччина надали РФ шість поромів для постачання Криму 19.07.2014

8. Див.: Режим доступу: <http://pm.gc.ca/eng/news/2014/12/19/prime-minister-stephen-harper-speaks-ukrainian-president-petro-poroshenko>; <http://gordonua.com/news/worldnews/MID-Bolgariya-ne-obyazana-obyasnyat-Rossii-svoi-suverennyye-resheniya-45298.html>; Див.: <http://latvia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-lv/diplomacy>

9. США применили новые санкции против России. 17:51 12.09.2014. – Режим доступу: <http://www.business.ua/articles/companies/SShA-primenili-novye-sankcii-protiv-Rossii-74809>; <http://www.unian.ua/politics/945254-kerri-ne-virit-scho-rosiya-vtorgnetsya-v-ukrajinu.html>

10. ...закладали Мілоша Земана яйцями, помідорами й бутербродами. – Див.: Режим доступу: <http://czechia.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/31273-shhodo-vislovluyuvany-prezidenta-chr-milosa-zemana>

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
професор, завідувач
кафедри зовнішньої
політики і дипломатії
Дипломатичної академії
України при МЗС

Військові об'єднаного батальйону (УкрПольбат)

АНОТАЦІЯ

Автор розмірковує про сутність стратегічного партнерства в умовах війни, загарбання й анексії територій, неповаги до непорушності кордонів і територіальної цілісності, зневажання суверенітету й ігнорування норм міжнародного права.

Ключові слова: стратегічне партнерство, суверенітет, міжнародне право, анексія, загарбання, Росія.

АННОТАЦИЯ

Автор размышляет о сути стратегического партнерства в условиях войны, захвата и аннексии территорий, не уважения к неприкосновенности границ и территориальной целостности, попрания суверенитета, игнорирования норм международного права.

Ключевые слова: стратегическое партнерство, суверенитет, международное право, аннексия, захват, Россия.

Євразійські ініціативи Республіки Корея та КНР: перспективи залучення України

УДК 327

Стрімкі процеси інтер-націоналізації та глобалізації світової економіки й торгівлі упродовж останніх десятиріч, а також зростання взаємозалежності економік різних країн стали поштовхом до налагодження сталих взаємозв'язків між окремими країнами, формування єдиних транспортно-логістичних систем у довгостроковому періоді.

Динамічний розвиток Республіки Корея (РК) і Китайської Народної Республіки (КНР) і потреба в розширенні їхньої представленості на ринках європейських країн активізували товаротранспортні потоки між Азією та Європою, обумовили інтенсифікацію розвитку транспортних систем і необхідність створення, у тому числі на їхній основі, нових трансконтинентальних сухопутних коридорів. Помітними складовими процесів у цій сфері, що привертають усе більшу увагу країн Євразії та інших континентів, стали «Євразійська ініціатива» (Eurasia Initiative) Президента РК Пак Гин Хе та ініціатива Голови КНР Сі Цзіньпіна «Один пояс – один шлях» (One Belt, One Route), а також, певною мірою, концепція нинішнього Прем'єр-міністра Японії Сідзо Абе (Quality Infrastructure Investment).

«Євразійська ініціатива»

Оголошуючи «Євразійську ініціативу» в рамках

міжнародної конференції «Глобальне співробітництво в епоху Євразії» (жовтень 2013 р., м. Сеул), Президент РК Пак Гин Хе зазначила, що «нова епоха повинна бути знову відкрита шляхом об'єднання Євразії в єдиний континент» з метою створення мирного співтовариства на основі економічної співпраці і спільних інновацій [1]. Як частину заходів було запропоновано створити «Експрес шовкового шляху», що мав би включити в себе об'єднану мережу автомобільних і залізничних доріг від південнокорейського міста-порту Бусан – воріт Східної Азії – через Південну та Північну Корею, Китай і Центральну Азію до Європи.

Імплементация «Євразійської ініціативи» експертними колами Республіки Корея розглядається щонайменше в таких трьох основних вимірах. Геоекономічний вимір встановлює не тільки бачення Південною Кореєю економічної інтеграції в євразійському просторі, а й закликає країни регіону до участі в спільних багатосторонніх економічних проектах у сферах логістики, транспорту, енергетики, науки, технологій і навіть культури. Сама ж багатостороння економічна співпраця в Євразії мала б обернутися довкола основного транс-євразійського коридору, що складається з енергетичних ресурсів, тран-

Summary

The article examines the main aspects of the new transcontinental transport corridors formation in Eurasia, the case of the South Korea's Eurasia Initiative and China's One Belt, One Route Initiative. Special attention is paid to the state and prospects of Ukraine's involvement in Eurasian transport corridors.

Keywords: Republic of Korea, China, Ukraine, globalization, transport corridor, transport and logistic system.

спортування та розподільних мереж. У середині країни ініціатива Пак Гин Хе, відкривши доступ до великої євразійської економіки, покликана надати новий імпульс млявій південнокорейській економіці, сприяти реалізації одного з основних напрямів економічної політики уряду – перетворення корейської економічної системи в «креативну економіку» (стратегія економічного розвитку країни, що базується на створенні нових галузей промисловості та ринків, розширенні виробництва шляхом об'єднання винахідливості та креативних здібностей корейців з наукою і технологіями).

Безпековий вимір полягає в покращенні безпекової ситуації на Корейському півострові в практичній площині шляхом залу-

чення Північної Кореї до багатосторонньої економічної співпраці, що слугуватиме поштовхом до змін у самій КНДР її внутрішній і зовнішній політиці. Ця складова «Євразійської ініціативи» розглядається як інструмент імплементції двох інших зовнішньополітичних векторів президента Пак Гин Хе: «Ініціативи з питань миру та співробітництва у Північно-Східній Азії» (NAPCI) та розбудови довіри на Корейському півострові, які мають на меті започаткування в регіоні так званого Сеульського процесу, на кшталт Гельсінського в Європі, що сприятиме побудові довірчих міждержавних відносин і забезпеченню миру, стабільності та возз'єднанню двох Кореї.

Третій вимір, як вважається, пов'язаний із геопо-

літичною стратегією Республіки Корея, спрямованою на вирішення проблеми подвійної залежності від держав-конкурентів: США – у безпековому сенсі та КНР – у торговельно-економічному.

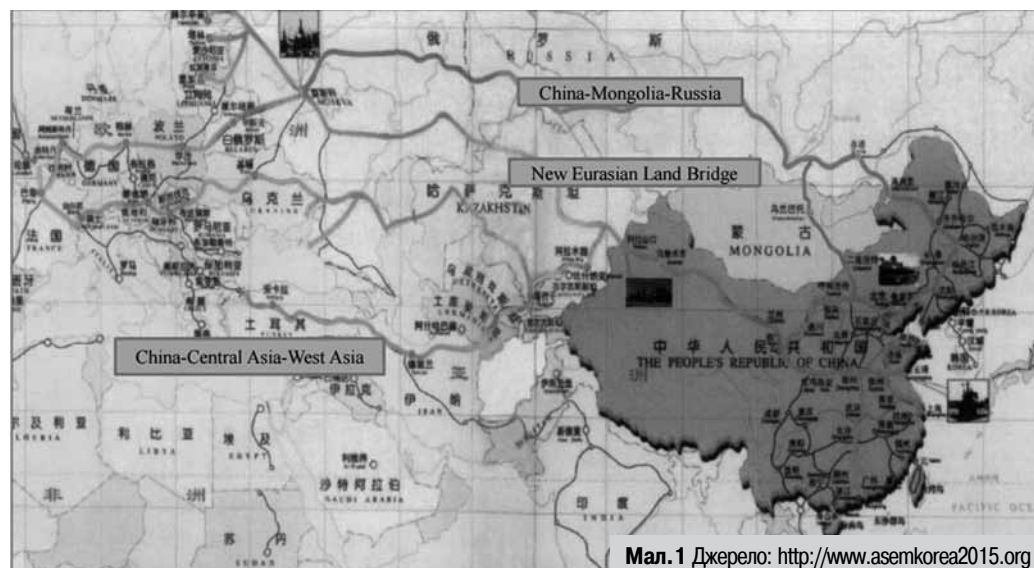
Реалізуючи проект «Євразійська ініціатива», Південна Корея вже здійснює будівництво південної частини залізничної гілки «Сеул (РК) – Вонсан (КНДР)» Транскорейської залізниці (ТКЗ, проходить територіями Південної та Північної Кореї) із тим, щоб у майбутньому ТКЗ була з'єднана з іншими залізницями Євразії.

Результати восьмого саміту РК-ЄС, який пройшов у вересні 2015 р. в Сеулі, засвідчили підтримку «Євразійської ініціативи» з боку Євросоюзу [2].

На переконання південнокорейських експертів, логістична та енергетична мережі в Євразійському регіоні дадуть змогу не тільки знизити витрати на логістику та стимулювати світову торгівлю, а й стабілізувати ціни на сировину, зробити внесок у зростання світової економіки.

«Один пояс – один шлях»

Восени 2013 р. Голова КНР Сі Цзіньпін ініціював створення економічного коридору вздовж стародавнього Шовкового шляху – «Економічного поясу Шовкового шляху» і «Морського Шовкового шляху ХХІ століття» (ініціатива «Один пояс – один шлях»). На сьогодні, за словами Міністра закордонних справ КНР Ван І, у цьому проекті вже зголосилися взяти участь близько 60 країн та органі-

Мал. 1 Джерело: <http://www.asemkorea2015.org>

зацій.

Ініціатива «Один пояс – один шлях», як вважається, повинна слугувати новою моделлю міжнародної співпраці і загальносвітового менеджменту. У цьому контексті бачення китайської сторони такої моделі полягає в необхідності реалізації основних пріоритетів:

- зміцнення політичної координації через міжурядову співпрацю, політичну взаємодовіру та прийняття консенсусних рішень;
- поглиблення взаємодії в галузях транспорту, енергетики та комунікацій із подальшим формуванням інфраструктурної мережі, що з'єднуватиме Азію, Європу та Африку;
- формування сприятливих умов для торгівлі, усунення інвестиційних і торговельних бар'єрів, стимулювання взаємовигідного обміну та збільшення динаміки економічного розвитку країн регіону;
- створення міцної соціальної основи для поглиблення двосторонньої та багатосторонньої співпраці шляхом зміцнення культурних і наукових обмінів, розширення співпраці в галузях ЗМІ,

туризму та освіти [3].

Маршрути «Економічного поясу Шовкового шляху» наразі остаточно не сформовані та, з точки зору китайської сторони, мали б складатися з трьох сухопутних коридорів, позначених на мал. 1. Основні ж міжнародні коридори «Морського Шовкового шляху ХХІ століття» повинні були б проходити по маршрутах, зазначених на мал. 2 [4].

Беручи до уваги важливість створення ефективної транспортно-логістичної системи на Євразійському континенті, РК та КНР розглядають можливі шляхи об'єднання своїх інфраструктурних ініціатив. Зокрема, у вересні 2015 р. зазначене питання обговорювалося на найвищому рівні. Ключову роль у цьому процесі, безумовно, може відіграти двостороння Угода про вільну торгівлю, що була підписана в червні 2015 р. та набула чинності в кінці грудня того ж року.

Упродовж 2015 р. в Сеулі відбулася низка міжнародних заходів, у ході яких представники урядових і наукових кіл з різних країн світу всесто-

ронньо обговорювали стан та перспективи реалізації інфраструктурних ініціатив РК і КНР. Результати цих заходів дають підстави зробити висновок, що Південна Корея та Китай цілеспрямовано формують нові концепції своїх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відносин із країнами Євразійського континенту, які стануть головними напрямками їхньої дипломатії на подальші десятиріччя. Успішна реалізація, у першу чергу, «Одного поясу – одного шляху» та певною мірою «Євразійської ініціативи» сформує єдину й довгострокову систему міждержавних відносин, а також інфраструктурних і торговельних шляхів між Азією, Європою та Океанією [5].

Перспективи залучення України до євразійських транспортних коридорів

Вигідне геополітичне розташування України, її науково-промисловий і транспортний потенціали, а також необхідність включення нашої країни до нової системи євразій-

ських транспортних коридорів уже давно вивчаються українськими науковцями та обговорюються в експертному середовищі. Упродовж останнього періоду стали помітними окремі практичні кроки, взяті відповідними державними інституціями, у напрямі залучення України до нових тенденцій у галузі Євразійського транспортного простору.

Одним із ключових чинників у цьому питанні стало прийняття на державному рівні принципового рішення про системне реформування транспортної та інфраструктурної галузей України, зокрема, залізничної сфери, автомобільних шляхів і системи управління ними, відновлення функціонування українських внутрішніх водних шляхів як транспортної артерії країни, спрощення контрольних формальностей при перетині державного кордону, формування конкурентної тарифної політики тощо.

Важливою подією в цьому контексті слід вважати пропозицію Україні з боку китайської сторони у

квітні 2015 р. взяти участь у реалізації концепції «Один пояс – один шлях» та готовність китайських банків інвестувати в інфраструктурні об'єкти нашої держави [6].

Вартим уваги є також той факт, що у 2015 р. питання участі України в євразійських трансконтинентальних транспортних проектах включено до порядку денного міжнародних переговорів на найвищому рівні. Зокрема, у жовтні 2015 р. лідери України та Казахстану приділили окрему увагу питанню розширення транспортної інфраструктури для перевезення вантажів із Азії до Європи через Казахстан та Україну в контексті ініціативи КНР «Один пояс – один шлях» (через територію Казахстану проходять основні сухопутні лінії китайського проекту «нового Шовкового шляху») [7]. Питання участі нашої країни у створенні трансконтинентального транспортного коридору обговорювалося також у рамках переговорів глав України та Туркменістану (жовтень 2015 р.). Участь керівни-

цтва Міністерства інфраструктури України у ASEM Symposium on Eurasia Transport and Logistics Network (вересень 2015 р., Південна Корея) [8] та Tbilisi Silk Road Forum (жовтень 2015 р., Грузія) [9] дала змогу не тільки представити його учасникам транспортний та експортний потенціал України, а й обговорити з представниками окремих країн важливість та обґрунтованість включення України до транс'євразійського транспортного коридору.

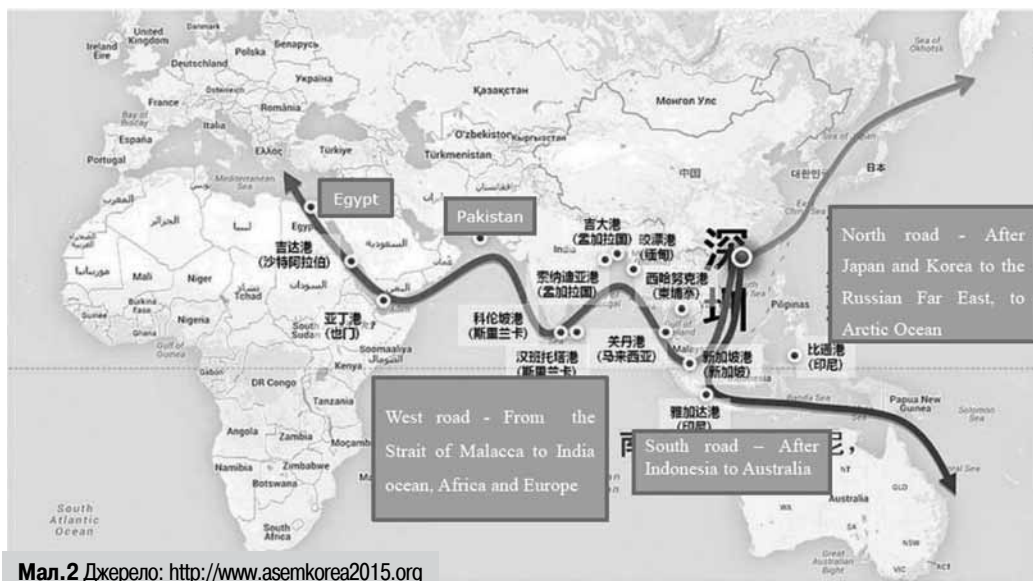
Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що в рамках сучасних процесів реструктуризації глобального простору, зокрема, в євразійській його частині, у напрямі стикування двох успішних світових ринків – європейського та азіатського – геостратегічна місія України, а також Азербайджану, Грузії та Казахстану може посісти гідне місце у сферах обміну технологіями, свободи пересування товарів, капіталів, послуг, а з урахуванням демографічних обмежувачів та інтересів національної безпеки –

також і трудових ресурсів [10].

На цьому етапі наша країна, незважаючи на агресію РФ, повинна максимально використати всі ефективні інструменти для включення її до ініціативи «Один пояс – один шлях», беручи до уваги відповідну пропозицію Україні з боку китайської сторони. Набуває актуальності питання співпраці нашої країни з Азійським банком інфраструктурних інвестицій (АІІВ), одним із ключових напрямів роботи якого стане фінансове забезпечення реалізації китайського проекту «нового Шовкового шляху». Членами цієї новоствореної фінансової інституції уже стали важливі партнери України – Азербайджан, Грузія та Казахстан [11].

Таким чином, від результативності стратегічного діалогу України з КНР, РК, Казахстаном та ЄС істотно залежатиме успішність вирішення питання її включення до нової євразійської системи транспортних зв'язків. А це, у свою чергу, дасть змогу створити реальні можливості для перетворення нашої країни на надійний та ефективний транспортно-логістичний хаб на Євразійському континенті. Крім того, активна участь України в новій транс'євразійській транспортно-логістичній системі сприятиме стабілізації економіки нашої країни та підвищенню її конкурентоспроможності у світі.

Список використаних джерел:
1. Remarks by President Park Geun-hye at the 2013 International Conference on Global Cooperation in the Era of Eurasia [Електронний ресурс]

Мал.2 Джерело: <http://www.asemkorea2015.org>

Василь Мармазов, Сергій Горопаха. Євразійські ініціативи Республіки Корея та КНР: перспективи залучення України

/ Cheong Wa Dae // Режим доступу: http://english1.president.go.kr/activity/speeshes.php?srh%5Btext%5D=Era+of+Eurasia&srh%5Bview_mode%5D=detail&srh%5Bseq%5D=2636

2. Joint Press Statement, 8th Republic of Korea-EU Summit. Seoul, 15 September 2015 [Електронний ресурс] / European Council // Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/09/15-korea-joint-press-statement/>

3. Чжан Сіюнь. «Один пояс – один шлях» [Електронний ресурс] / Дзеркало тижня. Україна

// Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/international/odin-poyas-odin-shlyah-.html>

4. Guo Xiaobei. Asian-Euro Transport Cooperation of the Belt and Road Strategy [Електронний ресурс] / ASEM Symposium Seoul 2015 // Режим доступу: http://www.asemkorea2015.org/files/Session1_02%20Guo%20xiaobei.pdf

5. Мармазов В. «Один пояс – один шлях». Які перспективи відкриває перед Україною реалізація євразійської тран-

спортно-логістичної ініціативи Республіки Корея та КНР [Електронний ресурс] / Щоденна всеукраїнська газета «День» // Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/svitovi-dyskusiyi/odyn-poyas-odyn-shlyah>

6. Китай запропонував Україні взяти участь у створенні аналога Великого шовкового шляху у XXI столітті [Електронний ресурс] / Інформаційне агентство УНІАН // Режим доступу:

<http://economics.unian.ua/transport/1067915-kitay-zaproponuvav-ukrajini-vzyati-uchast-u-stvorenni-analoga-velikogo-shovkovogo-shlyahu-u-hhi-stolitti.html>

7. Президент України в Астані провів зустріч з Прем'єр-міністром Казахстану [Електронний ресурс] / Президент України // Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrajini-v-astani-proviv-zustrich-z-premyer-minist-36106>

8. <http://www.asemkorea2015.org>

9. Western Europe is Missing the Boat on China's Silk Road [Електронний ресурс] / The Diplomat // Режим доступу: <http://thediplomat.com/2015/10/western-europe-is-missing-the-boat-on-chinas-silk-road/>

10. Мармазов В.Є. 20-річчя відносин між Україною та

Республікою Корея: підсумки та перспективи співпраці в рамках євро-тихоокеанської інтеграції / В.Є. Мармазов // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Випуск 19. Зовнішня політика і дипломатія: досвід, моделі, традиції / за заг. ред. Н.О.Татаренко, В.Г.Циватого. – К.: ДАУ при МЗС України, 2012. – С. 40-45.

11. <http://www.aiib.org/>

Василь МАРМАЗОВ,
Надзвичайний і
Повноважний Посол України
в Республіці Корея,
кандидат юридичних наук

Сергій ГОРОПАХА,
перший секретар
Посольства України в
Республіці Корея, аспірант
Дипломатичної академії
України при МЗС

15 січня з Іллічівська відправився демонстраційний рейс контейнерного поїзду за маршрутом Україна – Грузія – Азербайджан – Казахстан – Китай. 31 січня він дістався кінцевої точки маршруту. Маршрут є новим напрямком «Шовкового шляху» та альтернативою, яка дозволить перенаправити вантажопотоки за східним напрямком в обхід території Росії. Він включає паромні переправи Чорного та Каспійського морів (Іллічівськ – Батумі та Алят – Актау-Порт) і має стати конкурентним порівняно з традиційним сухопутним маршрутом. Таким чином, можна буде доставляти вантажі з України в країни Східної Азії

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні аспекти формування нових трансконтинентальних транспортних коридорів у Євразії на прикладі «Євразійської ініціативи» Південної Кореї та ініціативи Китаю «Один пояс – один шлях». Особливу увагу приділено стану та перспективам залучення України до євразійських транспортних коридорів.

Ключові слова: Республіка Корея, Китай, Україна, глобалізація, транспортний коридор, транспортно-логістична система.

АННОТАЦІЯ

В статье рассмотрены основные аспекты формирования новых трансконтинентальных транспортных коридоров в Евразии на примере «Евразийской инициативы» Южной Кореи и инициативы Китая «Один пояс – один путь». Особое внимание уделено состоянию и перспективам привлечения Украины к евразийским транспортным коридорам.

Ключевые слова: Республика Корея, Китай, Украина, глобализация, транспортный коридор, транспортно-логистическая система.

Анатолій Зленко і формування зовнішньої політики незалежної України

(невиголошена доповідь на Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 20-річчю Дипломатичної академії України при МЗС «Зовнішня політика і дипломатія: український і світовий досвід»)

Майже чверть століття, що минули від часу утворення незалежної України, досить переконливо довела, що найскладнішим напрямом українського державотворення виявилися формування зовнішньополітичної стратегії та реалізація адекватної національним інтересам зовнішньої політики в динамічному та взаємопов'язаному глобалізованому світі. Вони стали показником того, що, на превеликий жаль, зовнішня політика України впродовж майже всього періоду її незалежності залишалася заручницею складних внутрішньополітичних процесів і динамічних змін на міжнародній арені. Більше того, сучасне становище країни, зокрема війна на сході, свідчить про те, що українській зовнішній політиці й дипломатії так і не вдалося створити сприятливі умови для реалізації завдань внутрішньої політики, зокрема забезпечити національні інтереси України, її територіальну цілісність та безпеку шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами світового співтовариства. Тому, з нашого погляду, заслуговує на увагу аналіз перших, багато в чому успішних і обна-

дійливих кроків української дипломатії, що дають можливість з'ясувати особливості становлення зовнішньої політики незалежної України та її проблеми. І в цьому аналізі варто вивчити особистий внесок та роль українських дипломатів, які стояли біля витоків творення дипломатичного корпусу незалежної України, формування її зовнішньополітичного курсу.

Безперечно, одним із найяскравіших постатей є Міністр закордонних справ України (1990-1994, 2000-2003 рр.) Анатолій

Максимович Зленко – один із найдосвідченіших вітчизняних дипломатів, який майже півстоліття присвятив засвоєнню і вдосконаленню мистецтва дипломатії та по праву займає достойне місце серед дипломатичної еліти світу. «Анатолій Зленко, – зазначав з цього приводу дворазовий (1984-1986 рр. та 1988-1993 рр.) Міністр закордонних справ Франції Ролан Дюма, – відіграв видатну роль у зовнішній політиці України. Він багато зробив для того, щоб Україна посіла своє місце в системі міжнарод-

них відносин. Він завжди прагнув, щоб це місце відповідало її значному потенціалу і статусу як однієї з найбільших європейських держав».

Нагадаю, що Анатолій Максимович Зленко народився 2 червня 1938 р. в сім'ї робітників у с. Ставище Київської області. У 1959 р. закінчив Київський гірничий технікум, працював гірничим майстром шахти «Максимівка-Полога» тресту «Кадіїввугілля». У 1967 р. закінчив факультет іноземних мов Київського університету імені Тараса Шевченка та розпочав дипломатичну кар'єру. У 1967-1973 рр. Зленко – аташе, другий секретар відділу міжнародних організацій МЗС УРСР. Із 1973 р. – співробітник секретаріату ЮНЕСКО в Парижі, з 1979 р. – радник відділу міжнародних організацій у справах ЮНЕСКО МЗС УРСР; 1983-1987 рр. – постійний представник УРСР при ЮНЕСКО; 1987-1990 рр. – заступник, перший заступник Міністра закордонних справ УРСР. Анатолія Зленка 27 липня 1990 р. було призначено на посаду Міністра закордонних справ УРСР, на якій перебував до 25 серпня 1994 р., ставши, таким чином, першим головою зовнішньополі-

Цим матеріалом ми започатковуємо ряд публікацій під спільною назвою «Українські дипломати на захисті національних інтересів молоді держави (до 25-річчя Незалежності України)»

тичного відомства незалежної України. Саме за його безпосередньої участі відбувалися формування концептуальних засад та основних напрямів самостійної української зовнішньої політики, масштабна розбудова зовнішньополітичного відомства молодій державі, налагодження нею міжнародних зв'язків. Утім, як зазначав згодом А. Зленко, «вироблення нової доктрини міжнародних відносин з перших кроків ускладнювалося цілою низкою об'єктивних чинників, і тривалий час українська зовнішньополітична доктрина потерпала від дещо спрощених підходів до її визначення та від недостатньо розробленої теоретичної бази».

Перші кроки, спрямовані на концептуальне визначення у сфері української зовнішньої політики, були зроблені ще навесні 1990 р., коли 29 квітня колегія Міністерства закордонних справ Української РСР розглянула питання «Про участь МЗС УРСР у розробці концепції діяльності УРСР на міжнародній арені в нових умовах». Сам факт розгляду цього питання у такій постановці набував симптоматичного значення. У доповіді тоді ще першого заступника Міністра закордонних

справ УРСР Зленка зазначалося, що в основу такої концепції повинно бути покладено новий розподіл обов'язків між загальносоюзним і республіканськими зовнішньополітичними відомствами. Підкреслювалося, що республіка матиме більше можливостей для встановлення двосторонніх відносин. Особливо наголошувалося на тому, що слід наполегливо боротися проти централізованості й монополії з боку союзних відомств у зовнішній політиці. Щоправда, обговоренням цього питання тоді й обмежилися. Москва не могла допустити, щоб союзні республіки отримали реальні важелі для визначення й реалізації зовнішньої політики, що відповідала б національним інтересам суб'єктів Союзу.

Характерним у цьому контексті був і такий факт. У червні 1990 р. колегія МЗС УРСР розглянула питання «Про деякі зміни у протокольній практиці». Гостру дискусію викликала назва майбутнього документа — Державний протокол УРСР. Лунали й інші пропозиції. Зрештою, зійшлися на компромісному варіанті, запропонованому тоді першим заступником Міністра закордонних справ А. Зленком — «Про протокольну прак-

тику УРСР». Іншого, за тих історичних умов, мабуть, і не могло бути. Водночас слід наголосити, що значення самого порушення згаданих питань та їх обговорення неможливо переоцінити. Сміливі на той час ідеї, думки і пропозиції щодо проведення зовнішньополітичної діяльності тоді ще УРСР відповідно до національних інтересів республіки стали важливою частиною інтелектуального й політичного досвіду, що відіграв вагомий роль у подальшому розвитку державотворчих процесів в Україні.

Сказане стосується не лише виконавчої, а й законодавчої гілки влади. Законотворча діяльність обраної у березні 1990 р. вперше демократичним шляхом Верховної Ради УРСР у галузі зовнішньої політики була важливою складовою механізму розроблення й забезпечення міжнародної правосуб'єктності України. Безпосередню практичну роботу в цьому напрямі здійснювала комісія у закордонних справах Верховної Ради. Саме на її засіданні 28 червня 1990 р. прийнято рішення, згідно з яким МЗС УРСР у двотижневий термін мало підготувати і внести на розгляд комісії пропозиції щодо законодавчого забез-

печення зовнішньополітичної діяльності УРСР.

Напрацювання, ідеї та пропозиції, накопичені в процесі розгляду питань, пов'язаних із зовнішньополітичною діяльністю УРСР, створили підґрунтя для підготовки, бурхливого обговорення й триумфального схвалення Верховною Радою УРСР поіменним голосуванням 16 липня 1990 р. «Декларації про державний суверенітет України», якою проголошувалися «верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах». Вона стала предтечею незалежності України і першим, надзвичайно важливим кроком до її реального міжнародного визнання. Принципові положення декларації стали головними орієнтирами зовнішньополітичної діяльності УРСР до прийняття Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року.

На засіданні комісії у закордонних справах Верховної Ради 23 липня 1990 р. на посаду Міністра закордонних справ УРСР одноголосно було рекомендовано А.М. Зленка. При затвердженні на цю посаду Верховною Радою 27 липня він виклав концепцію діяльності МЗС. Зокрема серед пріоритетних напрямів зовнішньополітичної діяльності було названо:

- необхідність переорієнтації зовнішньої політики, встановлення і розвиток безпосередніх двосторонніх відносин із державами, що мають пріоритетний, значний або спеціальний інтерес для України. Залу-

чення республіки до міжнародної співпраці в політичній, торговельно-економічній, науково-технічній, культурній та інших галузях для забезпечення національних інтересів України;

- з урахуванням політичних, економічних і гуманітарних інтересів, зв'язків, що історично склалися, першорядне значення для України набуває європейський напрям зовнішньої політики, приєднання до загальноєвропейського процесу, оскільки Україна практично вилучена з регіональної багатосторонньої співпраці в Європі (за винятком участі в Європейській Економічній Комісії ООН). «Ми не вимагаємо для себе чогось надзвичайного, – наголошував А. Зленко. – Україна, як з політичної, так і з міжнародної точки зору, має всі підстави для постановки питання про безпосередню участь у європейському процесі»;

- розвиток нормальних відносин з усіма країнами, але особливо це стосується безпосередніх сусідів України. Важливою передумовою таких взаємовідносин є підтвердження принципу недоторканості кордонів у повоєнній Європі, що історично склалися і знайшли своє закріплення і Гельсінському заключному акті. Україна виступає за закріплення цього принципу у двосторонніх відносинах із країнами Європейського континенту. Із сусідніми державами – укладення на певному етапі договорів про добросусідство, дружбу і співпрацю;

- налагодження відносин із країнами, де проживає

значна кількість громадян українського походження. Прагнути до того, щоб Україна стала притягальною силою для мільйонів українців, які живуть за її межами, налагоджувала свої відносини з ними по-новому, надаючи їм можливості для задоволення своїх культурних потреб, для реалізації природного потягу до своєї історичної батьківщини;

- подальша активізація діяльності в ООН та інших міжнародних організаціях.

Верховна Рада 25 грудня 1990 р. прийняла постанову «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин». Для забезпечення безпосередніх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відносин УРСР з іноземними державами відповідно до Декларації про державний суверенітет Верховна Рада доручила Раді Міністрів УРСР при встановленні дипломатичних, консульських, торговельних відносин з іноземними державами виходити з необхідності найефективнішого забезпечення інтересів України та їх пріоритетності; вирішити питання про акредитацію

консульських установ іноземних держав на території України при Міністерстві закордонних справ УРСР; спрямувати зусилля на забезпечення безпосередньої участі Української РСР у загальноєвропейському процесі та європейських структурах. Урядові пропонувалося передбачити в бюджеті республіки статтю видатків на зовнішньополітичну й зовнішньоекономічну діяльність, ураховуючи факт установлення УРСР безпосередніх відносин з іноземними державами, її участі в загальноєвропейському процесі й міжнародних організацій. Доручалося розробити і подати впродовж першого кварталу 1991 р. на розгляд Верховної Ради проекти законів, що повинні регулювати зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні зносини України. Було вирішено також створити систему підготовки кадрів для органів зовнішніх відносин республіки, зокрема відкриття Дипломатичної академії України на базі Інституту міжнародних відносин Київського університету ім. Т. Шевченка (що затягнулося до травня 1995 р.).

Постанова Верховної Ради, яка визначала конкретні першочергові завдання уряду, Міністерства закордонних справ та інших відомств України з розвитку зовнішніх зносин, могла стати етапною в активізації зовнішньополітичної діяльності суверенної Української держави. Проте її реалізація, утвердження справжнього державного суверенітету країни, особливо у зовнішній політиці й міжнародних відносинах було справою нелегкою, враховуючи складну кризову ситуацію в країні, що все більше загострювалася. Зокрема на цьому етапі зовнішньополітичні можливості України були доволі обмеженими, оскільки де-факто вона залишалася союзною республікою у складі СРСР, а зусилля української дипломатії на міжнародній арені в напрямі наповнення суверенітету України реальним змістом викликало жорсткий спротив з боку союзного центру і часом нерозуміння з боку лідерів окремих західних держав. Чого варт, наприклад, відповідь улітку 1990 р. Прем'єр-міністра Великої Британії Маргарет Тетчер на запитання про можливість української незалежності й установалення українсько-британських відносин: «Британія не веде окремих переговорів з Аляскою чи Каліфорнією», – різко відповіла вона. Або такий приклад: восени 1990 р. делегація УРСР – європейської країни, члена-засновника ООН і учасника її 15-ти спеціалізованих установ і члена понад 60-ти їх постійних чи тимчасових

Цим матеріалом ми започатковуємо ряд публікацій під спільною назвою «Українські дипломати на захисті національних інтересів молоді держави (до 25-річчя Незалежності України)»

органів, – так і не отримала навіть статусу спостерігача на Паризькій зустрічі у верхах Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЕ). На знак протесту Міністр закордонних справ УРСР А. Зленко вийшов зі складу спільної радянської делегації, очолюваної Президентом СРСР М. Горбачовим, і залишив саміт.

І все ж навіть у цих непростих умовах удалося закласти фундамент майбутніх відносин із деякими принципово важливими для нашої країни державами. Зокрема, вже у серпні 1990 р. відбувся робочий візит А. Зленка за кордон – до Угорської Республіки, наслідком якого став перший після прийняття Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України офіційний візит до УРСР глави іншої держави – Президента Угорщини А. Ѓонца і підписання Спільної українсько-угорської заяви від 27 вересня 1990 р., якою закладалися основи якісно нових, прямих двосторонніх відносин України із сусідньою державою. Цього ж року подібні документи про основи рівноправних двосторонніх відносин в обхід союзного горбачовського центру були підписані УРСР із Республікою Польща (13 жовтня), Білоруською РСР (17 жовтня) і Російською РФСР (19 листопада), у першому півріччі 1991 р. – із Казахською РСР, Республікою Киргизстан, Узбекистаном, Азербайджаном, Республікою Молдова.

Під керівництвом А. Зленка українське зовнішньополітичне відомство здійснило

дипломатичне забезпечення безпрецедентно швидкого міжнародного визнання незалежності України після Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року. Лише впродовж грудня 1991 р. Україну як повноправного суб'єкта міжнародних відносин визнали 68 держав світу, а до першої річниці проголошення незалежності України – 132 країни, з них зі 110 було встановлено дипломатичні відносини. Паралельно відбувався інтенсивний процес формування договірно-правової бази міжнародного співробітництва, відкриття дипломатичних представництв іноземних держав в Україні та українських представництв за кордоном. Наприклад, лише протягом першого року незалежності наша країна уклала 35 міжнародних і 88 міждержавних угод про співробітництво на двосторонній основі, наприкінці 1994 р. в Україні були акредитовані посли 78 держав, з них 55 із резиденцією в Києві, а за кордоном функціонувало вже 54 дипломатичних і консульських представництв України. За безпосередньої участю Зленка в перші роки незалежності відбувався процес укладання на державному рівні широкомасштабних договорів про дружні взаємовідносини та співробітництво України із зарубіжними державами: перший такий договір було укладено 6 грудня 1991 р. з Угорською Республікою, у 1992 р. – з Індією, Туреччиною, Польщею, Естонією, Францією, Болгарією, Монголією, Узбекистаном, Молдовою, Азербайджаном, у 1993 р. – Словаччиною, Чехією, Італією та рештою країн СНД.

До здобутків А. Зленка належить ухвалення Верховною Радою України 28 грудня 1993 р. Закону України «Про міжнародні договори України», згідно з яким їх підписання, реалізація та участь у цьому процесі різних міністерств і відомств координує МЗС України; і особливо – прийняття 2 липня 1993 р. Постанови Верховної Ради «Про основні напрями зовнішньої політики України», яка була результатом внутрішньополітичного компромісу між національно-демократичними силами та колишніми комуністами і визначила багатовекторний характер зовнішньої політики України, але зафіксувала не лише положення про без'ядерний і позаблоковий статус України, а й перспективу її європейської інтеграції. Цей документ на 17 років (до прийняття 1 липня 2010 р. Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики») став правовою основою діяльності української дипломатії. Зокрема, практична перевірка концепції багатовекторності зовнішньої політики України відбувалася під потужним тиском великих ядерних держав, які домагалися виведення з української території ядерної зброї колишнього СРСР. На долю Зленка випали гострі дипломатичні суперечності з приводу ядерного роззброєння України, які він досить детально описав у своїй книзі спогадів «Дипломатія і політика» в розділі «Ядерний бар'єр», де підкреслив: «Доля третього у світі за потужністю арсеналу ядерної зброї з моменту проголошення нашої незалежності...

залишалася пріоритетним питанням практично у всіх контактах України із західними партнерами та Російською Федерацією. Не буде перебільшенням сказати, що ця проблема була і в епіцентрі міжнародної політики». Підписання у січні 1994 р. Тресторонньої заяви президентів України, США та Росії про вивезення радянської ядерної зброї дало можливість Україні уникнути міжнародної ізоляції, здобути вагому морально-дипломатичну перемогу та гарантії безпеки відповідно до Будапештського меморандуму від 5 грудня 1994 року, котрі мали, щоправда, лише політичний характер. Не випадково згодом А. Зленко розкритикував прихильників політики нейтралітету і позаблоковості України за ігнорування реального стану справ, справедливо наголосивши, що «відмова від принципів нейтральності, позаблоковості є цілком об'єктивним процесом та еволюційним явищем і вона ніяким чином не може розглядатися як зрада національних інтересів».

На долю очолюваного Зленком Міністерства закордонних справ України випали також вирішення таких складних питань, як проблема Чорноморського флоту і правонаступництва, входження в регіональні та глобальні структури, початок участі в миротворчій діяльності ООН і утвердження нового, самостійного статусу України в ООН у цілому тощо. Наприклад, А. Зленко на чолі українських делегацій брав активну участь у роботі 45-48 сесій Генеральної Асамблеї ООН. Зокрема, вже у

1990 р. в ході засідань 45 сесії ГА ООН він провів понад десяти зустрічей з міністрами закордонних справ іноземних держав, на яких обговорювалися питання встановлення двосторонніх відносин, у 1991 р. з ініціативи очолюваної ним делегації ООН прийняла резолюцію про принципи і норми забезпечення прав національних меншин, а в 1993 р. під час роботи сесії ГА ООН Зленко провів зустрічі з керівниками зовнішньополітичних відомств 16 країн світу, мав переговори в держдепартаменті США, у результаті яких було досягнуто домовленості про низку візитів на вищому рівні, підписано міжнародно-правові документи з розвитку двосторонніх відносин України.

Нарешті, з ім'ям Зленка пов'язана розбудова й реорганізація української дипломатичної служби та закріплення статусу МЗС України. Нагадаємо, що в 1990 р. в Міністерстві закордонних справ УРСР працювало всього близько 150 осіб, зокрема 97 дипломатів. Виходячи з покладених на МЗС постановою Верховної Ради «Про основні напрями зовнішньої політики України» нових додаткових функцій, за поданням А. Зленка 7 липня 1993 р. Кабінет Міністрів України затвердив оновлену структуру центрального апарату міністерства за такою схемою: міністр, перший заступник міністра, три заступники міністра, загальний секретаріат, управління політичного аналізу та планування, група експертів з особливих доручень і радників,

договірнo-правовe управлiння, перше територiальне управлiння (5 вiддiлiв: Росiї, СНД та Грузiї, Азiї й Тихоокеанського рeгiону, Африки, Близького Сходу й Середньої Азiї), друге територiальне управлiння (5 вiддiлiв: Центральної Європи, Західної Європи, Північної Європи та Балтiї, США й Канади, Центральної та Південної Америки), управлiння мiжнародного та науково-технiчного співробітництва, управлiння контролю над озброєнням та роззброєнням, управлiння НБСЄ та європейських рeгiональних структур, управлiння мiжнародних органiзацiй, управлiння культурних зв'язків, управлiння iнформацiї, консульське управлiння, управлiння державного протоколу, управлiння кадрами, управлiння справами, центральна бухгалтерiя, управлiння закордонної власності, валютно-фiнансове управлiння, вiддiл усних i письмових перекладiв, представництво МЗС в Одесі, представництво МЗС в Ужгороді. Усього за штатним розписом міністерства було передбачено 429 посад, які незабаром зайняли переважно молоді, патріотично налаштовані фахівці.

Оцінюючи цей перехідний етап зовнішньої політики України, А. Зленко охарактеризував його як період «інституційного, кадрового і концептуального становлення зовнішньої політики», яка «із самого початку була спрямована на ствердження нашої країни як незалежної держави, підвищення своєї життєздатності як

суб'єкта мiжнародних вiдносин та геополітичної боротьби, i що своєрiдним наслідком цього історичного етапу стало позиціонування України як самодостатньої європейської держави середнього рівня».

Після відставки з посади Міністра закордонних справ України Зленко з вересня 1994 р. по вересень 1997 р. був Постійним представником України при ООН, потім до жовтня 2000 р. – Надзвичайним і Повноважним Послом України у Французькій Республіці і Постійним представником України при ЮНЕСКО, а з квітня 1998 р. – Надзвичайним і Повноважним Послом України в Португальській Республіці за сумісництвом, зробивши помітний вклад у розвиток українсько-французьких і українсько-португальських відносин. Зокрема, А. Зленко організував перший офіційний візит в Україну Президента Франції Жака Ширака (вересень 1998 р.) та посприяв започаткуванню переговорів про легалізацію української робочої сили у Португалії. Це був серйозний прорив у відносинах України з країнами-членами Європейського Союзу.

Вдруге А. Зленко займав посаду Міністра закордонних справ України з 2 жовтня 2000 р. по 2 вересня 2003 р., тобто в період утвердження авторитарного режиму Л. Кучми. На перший після нового призначення зустрічі з главами дипломатичних місій, акредитованих в Україні, 10 жовтня 2000 р. наголо-

сив: «Наш курс на євроінтеграцію залишається незмінним. А головна мета зараз полягає в тому, щоб активніше вишукувати нові нестандартні підходи, інструменти і механізми його реалізації... Визначаючи низьку ефективність суто декларативної дипломатії, ми будемо прагнути до того, щоб наш європейський вибір матеріалізувався в конкретних формах і знаходив розуміння та підтримку європейської спільноти». Водночас Зленко виявляв прихильність до двовекторної міжнародної політики Президента України Л. Кучми, яка була по суті проросійською зовнішньою політикою. У цей час, зокрема, відбулася нормалізація українсько-російських відносин, проходили переговори про можливість створення тристороннього українсько-російсько-німецького газотранспортного консорціуму і приєднання України до Єдиного економічного простору, ініційованого РФ.

Після відставки з посади Міністра закордонних справ А.М. Зленко був радником Президента, Прем'єр-міністра України з міжнародних питань, представником України в комісії ООН з прав людини. У січні 2007 р. він захистив кандидатську дисертацію з політичних наук, є доктором філософії, автором понад 100 праць на міжнародну тематику. Зокрема, резонансною стала книга мемуарів А. Зленка «Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін» (Харків, 2003), яка отримала схвальні відгуки багатьох представників

Цим матеріалом ми започатковуємо ряд публікацій під спільною назвою «Українські дипломати на захисті національних інтересів молоді держави (до 25-річчя Незалежності України)»

дипломатичної еліти світу як «глибинний та історично важливий погляд на перші кроки України на міжнародній арені як незалежної держави» (колишній радник Президента США Зб. Бжезінський). А колишній держсекретар США Г. Кіссінджер зазначав з цього приводу: «Анатолій Зленко сприяв формуванню зовнішньої політики незалежної України від самих витоків. Його лідерство упродовж першого десятиліття новітньої незалежності України мало центральне значення для поліпшення відносин його країни із Сполученими Штатами, Європою і Росією. Ця книга несе нам погляд учасника подій на те, як творилася зовнішня політика стратегічно важливої країни у сповнений багатьма викликами неспокійний період». Від 2010 р. А. Зленко на викладацькій роботі – віце-президент і директор Інституту славістики та міжнародних відносин Київського славістичного університету, професор,

Почесний доктор Дипломатичної академії України при МЗС (2007 р.). За значний особистий внесок у становлення незалежності України, утвердження її суверенітету та міжнародного авторитету і заслуги в державотворчій, соціально-економічній, науково-технічній, культурно-освітній діяльності, сумлінне і бездоганне служіння Українському народу Зленко нагороджений орденами князя Ярослава Мудрого V і IV ступенів (2008, 2011 рр.), «За заслуги» III-I ступенів (1997, 1999, 2003 рр.), Почесного легіону Французької Республіки (1998 р.), «За заслуги» Португальської Республіки (1998 р.), «Честі» Грузії (2003 р.), Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

Сьогодні А.М. Зленко, перенісши тяжку хворобу, на заслуженому відпочинку, працює над новою книгою і уважно, з боєм у серці слідкує за подіями в Україні та довкола неї, у світі в цілому, іноді комен-

туючи їх. Але у своїх, на жаль, нечастих публікаціях та інтерв'ю залишається справжнім дипломатом, з обережністю добираючи слова й даючи оцінки.

Покажемо у цьому відношенні є його інтерв'ю «Фактам» у січні 2015 р., після прийняття Верховною Радою України заяви, у якій Росію було визнано країною-агресором і містилося звернення до держав світу підтримати Україну, прийнявши аналогічне рішення, а також визнати терористичними організаціями «ЛНР» і «ДНР», посилити санкції проти РФ, обмежити повноваження російської делегації в ПАРЕ. «Дуже шкода, що ми йдемо на жорстку конфронтацію з сусідами, — сказав Зленко. — Звичайно, я не виправдовую Росію, яка пішла на недружній крок (? – Авт.) по відношенню до України. Але не хотілось би, що б ми зруйнували основу майбутніх відносин на багато років уперед. У будь-якому разі, в майбутньому, коли закін-

чатся ці речі на сході, нам доведеться шукати спільну мову і будувати нормальні відносини з сусідами. У тому числі з Росією... Нам потрібні будуть відношення з Росією. Я не перебільшу, якщо скажу, що вони життєво необхідні..., в одному я впевнений: нам потрібно шукати шлях до миру і переводити наші відносини і внутрішньополітичну ситуацію на мирні рейки. Інакше це зроблять за нас. Але це наше завдання. Адже рано чи пізно нас чекає одна перспектива – закінчення протистояння, кінець військових дій. Гинуть люди! Скільки можна! Гине молодь, основа майбутньої України. Усе треба зробити, щоб це зупинити. І в першу чергу знайти дипломатичний шлях до миру. Військовим шляхом нічого не досягнемо». На запитання, чи повинні українські політики сісти за стіл переговорів з представниками «ДНР» і «ЛНР», на чому наполягає Росія, Зленко відповів: «Я готовий сісти за стіл навіть із дідьком, якщо це дасть нам шлях до миру. Але тоді будуть мовчати гармати. Ще раз повторюю – навіть із дияволом. Ніколи не буду боятися подібних заяв». Ось таким, у міру дипломатичним і водночас рішучим, залишається 77-річний Анатолій Максимович Зленко і в цей критичний для нашої держави час.

**Степан
ВІДНЯНСЬКИЙ,**
завідувач відділу історії
міжнародних відносин і
зовнішньої політики України
Інституту історії України
НАН України, доктор
історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН
України

Зовнішня політика і дипломатичний інструментарій Латвійської Республіки в європейському геополітичному просторі (1991-2016 рр.): інституціональний аспект

УДК 327.94

Представлене дослідження сфокусовано на зовнішній політиці й дипломатії Латвійської Республіки в історичній ретроспективі до сьогодення, оскільки Латвія – це одна з прибалтійських держав, що розміщена у вкрай важливому з цивілізаційної, геополітичної, гео економічної, воєнно-стратегічної, інституційної та політико-дипломатичної точок зору і особливого в етносоціальному відношенні регіоні, якому при зовнішньополітичному стратегічному плануванні з 1991 р. традиційно виділялося провідне місце в європейській політиці держав Східно-Центральної Європи та пострадянського простору.

У статті проаналізовано основні напрями зовнішньої політики й дипломатії Латвійської Республіки, історичні, геополітичні та інституційні передумови їх формування, політико-дипломатичний і соціально-економічний потенціал Латвійської Республіки у XX-XXI століттях. Значну увагу приділено особливостям становлення державності, національній специфіці, моделі дипломатії та дипломатичному інструментарію, здобуткам, проблемам та інституційним перспективам політико-дипломатичного розвитку Латвійської Республіки в умовах глобалізованого світу.

Геополітичне становище Латвії на сучасному етапі залишається сталим [1; 2]. Основні напрями зовнішньої політики країни мають

свою інституційну історію й продовження в зовнішньополітичній і дипломатичній діяльності нинішнього Міністра закордонних справ Латвійської Республіки Едгарса Рінкевіча, який обіймає цю посаду з 25 жовтня 2011 року.

У своєму зверненні до послів Латвії 4 листопада 2015 р. Едгарс Рінкевіч зазначив, що під час головування Латвії в Раді Європейського Союзу дипломатична служба зуміла мобілізувати свої сили, ефективно працювати й накопичувати практичний досвід, необхідний для подальшої політико-дипломатичної діяльності: «Накопичений за час головування цінний досвід із використання наявних у міністерстві ресурсів і дипломатичного інструментарію сприяє удосконаленню і відіграє важливу роль при плануванні заходів у рамках святкування сторіччя Латвійської держави».

Міністр також торкнувся питання розвитку дипломатичної служби, динаміки

Summary

The basic directions of foreign policy, historical and institutional preconditions of its formation, political, diplomatic and socio-economic potential of the Republic of Latvia in XX-XXI centuries is analysed at the article. Particular attention is paid to the peculiarities of state formation, to national specifics, the model of diplomacy and diplomatic tools, achievements, problems and perspectives of institutional development of political and diplomatic Latvia in the globalized world.

Keywords: foreign policy, diplomacy, institutionalization, political and diplomatic system, diplomatic tools, the Republic of Latvia, Ukraine.

роботи дипломатичних представництв, закриття діючих посольств і відкриття нових, урахування пріоритети служби закордонних справ до 2020 року. Посли отримали завдання активізувати роботу, спрямовану на розвиток державної зовнішньої торговельної політики і стимулювання економічних зв'язків, а також залучення інвестицій, що в осяжному майбутньому стане найважливішою складовою діяльності цих представництв. Це завдання набуває особливої актуальності в контексті завершення процесу вступу Латвії в Організацію економічного співробітництва та розвитку (OECD).

Латвійська Республіка з 2004 р. є членом Європейського Союзу та НАТО.

Станом на початок 2016 р. вона встановила дипломатичні відносини з 155 іноземними державами, при цьому 43 з них (серед яких – Австрія, Бразилія, Франція, Німеччина, Велика Британія, Японія, КНР, США) визнали Латвійську Республіку ще у 1921-1928 роках. Латвія – член низки міжнародних і регіональних організацій, у тому числі Ради держав Балтійського моря, Балтійської Асамблеї та Балтійської Ради.

Основні напрями зовнішньої політики Латвії визначено в доктринальних документах цієї держави. Республіка демонструє послідовну прихильність до політики Брюсселя, підтримку розвитку демократії та здійснення реформ у Грузії, Україні та Молдові, бере участь у заходах під проводом НАТО.

Модель і сучасна структура дипломатичної служби Латвійської Республіки була трансформована у відповідь на нові виклики та загрози глобалізованого світу. З іншого боку, досвід реформування і впровадження дипломатичного інструментарію і нової моделі дипломатії Латвії є цікавим для України. Глобальні зміни в міжнародному співтоваристві, що відбулися наприкінці 1990-х, а

особливо – у 2000-х роках, спонукали політичне керівництво Латвії до пошуку нових шляхів забезпечення національної безпеки та, відповідно, до кардинального перегляду традиційних підходів до реалізації зовнішньополітичних цілей і вдосконалення дипломатичного інструментарію, зокрема – переходу від концепції класичної дипломатії до створення нової дипломатичної та консульської служби європейського зразка, здатної насамперед брати активну участь у міжнародних організаціях і вміло використовувати для досягнення позитивних результатів як багатосторонню, так і двосторонню дипломатію.

Головними пріоритетами та особливостями нової зовнішньополітичної та оборонної політики Латвійської Республіки є участь у системі колективної безпеки, яка базується на активному співробітництві з міжнародними організаціями, розвитку європейських і регіональних можливостей протидії кризам за умови збереження здатності до оборони власної території та впевненості в політичній і дипломатичній солідарності держав-партнерів.

У Латвійській Республіці дипломатична служба функціонує за класичною моделлю, яка базується на положеннях Віденської конвенції про дипломатичні зносини, Віденської конвенції про консульські зносини, закону про дипломатичну та консульську службу Латвії, Положення про Міністерство закордонних справ Латвійської Республіки.

МЗС є керуючою установою державного управління в галузі іноземних справ.

Сучасна структура дипломатичної служби Латвії включає в себе: Міністерство закордонних справ Латвійської Республіки, Бюро представництва Кабінету міністрів при міжнародних організаціях з прав людини, дипломатичні представництва за кордоном (посольства, консульства, представництва при міжнародних організаціях) та Латвійський інститут (займається питаннями формування позитивного міжнародного іміджу країни за кордоном). Очолює дипломатичну службу Міністр закордонних справ Латвійської Республіки. У структурі Центрального апарату існує посада парламентського секретаря, який відповідає за зв'язки міністерства з парламентом. Роботу апарату міністерства координує Державний секретар МЗС Латвійської Республіки, який має заступників.

Структурними підрозділами центрального апарату МЗС є директорати, очолювані заступниками державного секретаря, до складу яких входять департаменти та відділи. У структурі міністерства функціонує сім директоратів: перший політичний (курує питання Європейського Союзу); другий політичний (питання політики безпеки); третій політичний (двосторонні відносини); економічних відносин та розвитку політики співробітництва; юридичних і консульських питань; адміністративний; розвитку персоналу.

Безпосередньо державному секретарю підпорядковуються: державний протокол, департамент інформації та зв'язків з громадськістю, департамент внутрішньої безпеки, бюро політич-

них директорів, офіс внутрішнього аудиту, посли з особливих доручень.

Модель дипломатії та дипломатична служба Латвійської Республіки реформувалася відповідно до вимог моделі ЄС. У цьому процесі чітко прослідковується обов'язкові етапи і його особливості. На сьогодні можна таким чином підсумувати кроки реформування дипломатичної служби Латвії відповідно до вимог Європейського Союзу.

Зазначимо, що змін в організації латвійської дипломатичної служби під час вступу до ЄС не відбувалося. У структурі Центрального апарату з 2000 до 2004 р. (вступу до Євросоюзу) функціонував Департамент Європейського Союзу, у якому працювало 29 співробітників. Після набуття членства в ЄС департамент було розширено та вдвічі збільшено кількість співробітників. У свою чергу Представництво Латвії при Євросоюзі у 2002 р. нараховувало 9 дипломатів, на сьогодні в ньому працюють 70 співробітників, серед яких 25 від МЗС Латвії, інші – представники галузевих міністерств. Відповідно до існуючої практики, починаючи з 2002 р. один дипломатичний співробітник МЗС

Латвійської Республіки відряджався до Міністерства закордонних справ держави, яка головує в Євросоюзі, з метою вивчення досвіду головування в ЄС. Це дало змогу Латвійській Республіці успішно виконати поставлені перед нею завдання під час головування в ЄС у 2015 році.

Відповідно до положень Лісабонського договору Латвія делегує до зовнішньополітичної служби Євросоюзу своїх дипломатів і відбирає кандидатів, які є золотим професійним резервом цієї інституції. Заслугує на особливу увагу економічна складова латвійської зовнішньополітичної служби. Економічні представництва цієї країни за кордоном підпорядковані Латвійському Агентству інвестицій та розвитку (ЛАІР) і діють у Німеччині, Великій Британії, Франції, Швеції, Нідерландах, Норвегії, Данії, Росії, Казахстані. У 2000-х роках були відкриті відділення ЛАІР у Польщі, Японії та інших країнах. На сьогодні ЛАІР тісно співпрацює з МЗС Латвійської Республіки та латвійськими дипломатичними представництвами. Завданням економічних представництв є вивчення ринку, забезпечення латвійських підприємців необхідною інформа-

цією стосовно інвестиційного клімату країни перебування, проведення роботи із залучення інвестицій до Латвії. Завдяки діяльності економічних представництв цієї країни у 2006-2016 рр. було реалізовано понад 100 успішних експортних проектів. У Києві при Посольстві Латвії в Україні працює співробітник ЛАІР, обов'язками якого є сприяння латвійським бізнесменам у діяльності на українському ринку. Протягом 2013-2016 рр. Україна і Латвія співпрацюють переважно у фінансовому секторі [3].

У 2016 р. Міністр закордонних справ Латвійської Республіки чітко окреслив основні зовнішньополітичні завдання Латвії як члена ЄС із 2004 року. Він звернув увагу, що у 2015 р. й попередні роки ритм і порядок денний зовнішньої політики Латвії були підпорядковані завданню підготовки та проведення її першого головування в Європейському Союзі. Успішне виконання цього завдання завершило розпочатий двадцять років тому процес європейської інтеграції Латвії, зміцнило європейську ідентичність держави, позначило новий етап у її зовнішній політиці. Завданням 2016 р. є використання отриманого під час головування досвіду і міжнародного авторитету, щоб піклуватися про національні інтереси Латвійської Республіки. Міністерство закордонних справ, використовуючи отриманий під час головування в ЄС досвід, має продовжувати співпрацю з партнерами (соціальні партнери, НГО, академічні кола) над подальшим формулюванням зовнішньополітичних пріоритетів та інтересів

Латвії в середньостроковій перспективі. Останніми роками виникли нові загрози та виклики безпеці в Європі та світі, які змусили Латвію істотно підвищити свій внесок у зміцнення колективної оборони НАТО, що свідчить про зрілість латвійської держави, її готовність узяти на себе відповідальність за безпеку в Європі та світі. Важливо усвідомлювати, що Латвія більше не «новий член ЄС і НАТО», а повноправний учасник цих організацій і відповідальний трансатлантичний союзник. У 2016 р. настане завершальний етап процесу вступу Латвії до ОЕСР. Участь у цій організації дає можливість сприяти економічному зростанню, добробуту і сталому розвитку Латвії, посісти місце в глобальній економіці серед демократичних країн із сучасними ринковими економіками. Ці процеси інтеграції створюють сприятливі для Латвії умови, щоб ефективно реагувати на глобальні та регіональні виклики безпеки в мінливому міжнародному та політико-дипломатичному середовищі. Серед цих викликів у найближчі роки, як особливо серйозні, слід виділити боротьбу з міжнародним тероризмом, урегулювання конфлікту в Сирії, подолання міграційної кризи, зміцнення безпеки зовнішніх кордонів Європейського Союзу, зміцнення стабільності в сусідньому регіоні ЄС і забезпечення економічного зростання в єврозоні.

У цьому контексті надзвичайно важливим вбачається протокольний візит Посла Латвії в Україні Юріса Пойканса до Дипломатичної академії України при МЗС України, що відбувся 19 січня цього року.

Мені, як ректору цього закладу, було дуже втішно почути з вуст високоповажного дипломата його щирі переконання не лише у важливості розвитку двосторонніх відносин між Україною та Латвією, а й необхідності поглиблювати ці відносини між навчальними закладами зовнішньополітичного та дипломатичного профілю двох країн. Посол схвально оцінив роботу України на шляху до безвізового режиму з країнами Європейського Союзу та наголосив, що безвізовий режим і Угода про асоціацію України – ЄС відкриває для України нові можливості. Мені було надзвичайно приємно висловити слова подяки панові послу не лише від себе, а й від усіх майбутніх дипломатів, які починають свої кар'єри злетити у Дипломатичній академії України при МЗС, за послідовну підтримку Латвією України та сприяння в налагодженні інституціонального співробітництва між профільними навчальними закладами обох держав. Посол Юріс Пойканс під час нашої протокольної зустрічі зазначив, що Латвія залишається надійним другом України й готова надавати їй посильну допомогу та підтримку в реалізації систем-

них реформ. Він окремо звернув увагу на зацікавленість латвійського бізнесу в діяльності на українському ринку. Безумовно, у цьому питанні наша думка із паном Послом була одностайною — запровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС створить нові перспективи для подальшого поглиблення торговельно-економічних зв'язків як на двосторонньому рівні, так й у відносинах між українськими та європейськими підприємцями і науковцями.

Між Латвією і Україною двосторонній політико-дипломатичний діалог завжди був активним і динамічним. Україна 26 серпня 1991 р. визнала державну незалежність Латвійської Республіки, а 4 грудня 1991 р. Латвія визнала державну незалежність України. Дипломатичні відносини між двома країнами були встановлені 12 лютого 1992 року. Зміцнення та розширення взаємовигідних відносин України з Латвією – членом НАТО та ЄС, є одним з елементів реалізації курсу нашої держави на європейську інтеграцію та євроатлантичну співпрацю, поглиблення політичного та економічного співробітництва з державами Балтії та Північної Європи. Осно-

вою успішного розвитку відносин служить підписаний у 1995 р. Договір між Україною та Латвійською Республікою про дружбу та співробітництво. Відсутність проблемних питань між обома країнами сприяє активізації подальшої розбудови двосторонніх відносин у політичній, економічній, гуманітарній, інституційній, освітній та інших сферах на основі загальноєвропейських цінностей і прагнення посісти чільне місце у світовому співтоваристві. Важливою в поглибленні двосторонніх відносин є взаємодія у сфері публічної та культурної дипломатії.

Після того, як у 1992 р. було встановлено дипломатичні відносини між Україною та Латвійською Республікою, цей діалог завжди базувався на основі взаєморозуміння. Обидві держави на довгострокову стратегічну перспективу націлені ґрунтовно розвивати двосторонні економічні й торговельні відносини. Це також відображає зацікавленість латвійських і українських бізнес-кіл у пошукові нових ринків, адже країни мають великий торговельний потенціал.

Активне співробітництво між Латвією й Україною розбудовується в гуманітарній та освітній сферах. Одна з причин того – велика українська діаспора в Латвії, де мешкає понад 60 тис. українців. У Латвії за підтримки держави діє 50 українських культурних товариств. Академічною Бібліотекою Латвійського університету засновано Центр української літератури. Завдяки зусиллям Надзвичайного і Повноважного Посла Латвійської Республіки в Україні Юріса Пойканса конкретних

обрисів набули плани співпраці цієї бібліотеки з Науковою бібліотекою Дипломатичної академії України при МЗС. Окремо хочу відзначити окреслену в нашій із Послом розмові розробку Меморандуму про співробітництво між Латвійським університетом і Дипломатичною академією України щодо співробітництва в підготовці кадрів та обміну досвідом зі спеціальностей гуманітарного, управлінського та соціального напрямів.

Отже, з упевненістю можна зазначити, що Латвійська Республіка й надалі залишатиметься незмінним другом і партнером України, зацікавленим у подальшій конструктивній політико-дипломатичного діалогу між нашими державами і в тому, щоб європейський вибір України утвердився справами, щоб вона знайшла своє достойне місце в європейській системі координат поліцентричного світу. Латвія завжди буде готова передати свій великий практичний досвід реформування в євроінтеграційній сфері та вдосконаленні політико-дипломатичної системи й моделі дипломатії.

На довгострокову перспективу Латвійська Республіка визначила для себе поряд із традиційними – нові пріоритетні напрями зовнішньої політики на період 2016-2020 років, а саме: доцільність розроблення нового документа зовнішньополітичного планування, що закріпив би середньострокові й довгострокові національні пріоритети (до 2020 р.) у кожній зі сфер діяльності Європейського Союзу шляхом визначення інтересів енергетичної та економічної

незалежності Латвії як найважливіших пріоритетів зовнішньої політики країни; зміцнення співробітництва з Литвою й Естонією для більш успішного захисту спільних інтересів у ЄС та інших міжнародних організаціях; зміцнення співробітництва з Північними країнами, а також Німеччиною й Польщею як найбільш важливими державами Євросоюзу й НАТО в регіоні Балтійського моря; приєднання до ОЕСР; розширення експортних можливостей Латвії шляхом встановлення більш тісних контактів з новими лідерами економічного розвитку в регіонах Азії й Латинської Америки тощо.

Як підтверджує дипломатична практика, Латвійська Республіка на сьогодні – це надійний партнер для євроінтеграційного та євроатлантичного співробітництва. Латвія – це безпечна, екологічно чиста країна, яка успішно здійснює реформи національної економіки й політико-дипломатичної системи. Латвія – це держава зі сформованим позитивним іміджем у світі

та Європі.

Список використаних джерел:

1. Хорошенко С. І. Україна – Латвія: співробітництво в галузі освіти, культури та науки / С. І. Хорошенко // Панорама політологічних студій. – 2013. – Вип. 11. – С. 108-114.
2. Воронников В. В. Внешняя политика государств Балтии в начале XXI века: научное издание / В. В. Воронников. – М.: Аспект Пресс, 2015. – 272 с.
3. Hansen M. Joining the Eurozone – Latvia's destiny? / M. Hansen // Baltic Rim Economies. – 2013. – No. 3. – P. 61-63.
4. Ежегодный доклад министра иностранных дел о достигнутых результатах и предстоящей работе в сфере внешней политики страны и по вопросам Европейского Союза. – Рига, 2016. – 32 с. // Офіційний сайт Міністерства закордонних справ Латвійської Республіки. – Режим доступу: <http://www.mod.gov.lv/> [19.01.2016].

Вячеслав ЦИВАТИЙ,
ректор Дипломатичної академії України при МЗС,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри дипломатичної та консульської служби,
заслужений працівник освіти України

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано основні напрями зовнішньої політики, історичні та інституційні передумови її формування, політико-дипломатичний і соціально-економічний потенціал Латвійської Республіки у XX-XXI століттях. Особливу увагу приділено особливостям становлення державності, національній специфіці, моделі дипломатії та дипломатичному інструментарію, здобуткам, проблемам та інституційним перспективам політико-дипломатичного розвитку Латвійської Республіки в умовах глобалізованого світу.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, політико-дипломатична система, дипломатичний інструментарій, Латвійська Республіка, Україна.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы основные направления внешней политики, исторические и институциональные предпосылки её формирования, политико-дипломатический и социально-экономический потенциал Латвийской Республики в XX-XXI веках. Особое внимание уделено особенностям становления государственности, национальной специфике, модели дипломатии и дипломатическому инструментарию, достижениям, проблемам и институциональным перспективам Латвийской Республики в условиях глобализованного мира.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, институционализация, политико-дипломатическая система, дипломатический инструментарий, Латвийская Республика, Украина.

Заклик до всіх сторін Будапештського меморандуму

Призначення нового посла України в ООН – Володимира Єльченка – стало однією з найрезонансніших дипломатичних ротацій минулого року. Єльченко очолював Посольство України в РФ у 2010-2015 роках. До цього очолював місію України в ООН в 1997-2001 роках і постпредство при ОБСЄ та інших міжнародних організаціях у Відні у 2005-2010 роках. На думку В. Єльченка, на сьогодні головна мета членства України в Раді Безпеки ООН полягає у вирішенні проблеми на сході України. Водночас, новий Посол проти того, щоб перетворювати ООН у ще одне поле бою.

На доручення Президента України українська делегація 27 січня ініціювала обговорення в Раді

Безпеки ООН нещодавніх висловлювань Президента Росії Володимира Путіна щодо Донбасу, які ставлять під сумнів кордони України. У ході обговорень представник України Володимир Єльченко заявив про неприпустимість спроб вищого керівництва РФ переписати історію, піддаючи сумніву територіальну цілісність, суверенітет та політичну незалежність України. Наголошено, що висловлювання В. Путіна порушують низку основоположних міжнародних документів, зокрема Статут ООН і Гельсінський Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року.

Делегація України привернула увагу членів Ради Безпеки ООН до того, що подібні висловлювання надходять від очільника держави, яка є

одним із підписантів Будапештського меморандуму щодо гарантування безпеки України. Наголошено, що Росія порушує свої зобов'язання за меморандумом, продовжуючи незаконну окупацію АР Крим і м. Севастополь та безпрецедентну військову агресію на Донбасі.

Українська делегація заявила, що Україна розглядає висловлювання В. Путіна як неприйнятні і

вимагає від російського керівництва припинити ворожу риторику та агресивні дії проти українського народу.

У зв'язку з цим представник України поновив заклик до всіх сторін Будапештського меморандуму, включно з РФ, невідкладно провести консультації щодо відвертих зазіхань на існуючі кордони України, як це і передбачено ст. 6 меморандуму.

Инф. «З.С.»

Медіатизація політики й дипломатії сьогодення і виклики нових медіа: французький формат та інституційний діалог ХХІ століття

УДК 327

Протягом минулих десятиліть світ зазнав значних інституційних трансформацій унаслідок глобалізації, зростання індивідуалізму та медіатизації суспільства, що є не останнім за важливістю пояснюючим фактором цих трансформацій.

Наразі створення та інституціоналізація громадянських політичних рухів відбувається під знаком таких факторів – децентралізація, надмірна фрагментація, широкий вплив нових медіа й активна участь молоді. На зміну жорсткій визначеності та високим витратам часу й фінансів приходить нова модель політичної реальності, у якій задіяна більша кількість громадян, що сталося завдяки широкому впливові нових медіа. У свою чергу це зумовило більшу особисту й суспільну прозорість, розкриття можливостей нових технологій і комунікації, невимуснене спілкування в політиці та дипломатії за допомогою соціальних мереж. З'являється нова політична ментальність, що перебуває в постійній еволюції та ґрунтується на відкритості, з одного боку, й зосередженості на персоналії, з іншого.

Процес медіатизації здійснювався поступово, під час чого спектр висвітлення політичної реальності засобами масової комунікації збільшувався, що впливало як на політичну практику, так і на функціонування установ та організацій.

Поведінку акторів політичного й дипломатичного життя. Отож новим медіа належить особлива роль у динаміці розвитку медіатизації.

Медіа-пейзаж зазнав суттєвих змін із появою та швидким поширенням соціальних мереж. Хоча телебачення не залишає своїх позицій, коли йдеться про політичну комунікацію, нові медіа стрімко зменшують дистанцію в завоюванні сучасного медіа-простору. Постає багато запитань, зокрема – який вплив соціальні мережі здійснюють на політичну медіа-сферу. Очевидним стає факт, що нові медіа активно впливають на суттєве збільшення каналів і обсягів політичної та політико-дипломатичної комунікації, відкривають шлях до участі й взаємодії громадян, а також створюють можливості для власного позиціонування. Серед головних трансформацій медіа-пейзажу потрібно навести такі – значне розширення доступу до інформаційних ресурсів і фрагментація аудиторії відповідно до політичних уподо-

Росс Перо

Summary

The modern media landscape experienced the essential changes with the emergence and fast distribution of the new media. Due to the social networks the next wave of the mediatization of the political reality gives the possibility to unite the supporters around the ideas and concrete actions and also creates the additional area to exchange the thoughts. Thus the blogosphere is the first indicator of the trust crisis in the society as it proves the French political life events.

Keywords: new media, French Republic, mediatization, politics, diplomacy, mass media.

бань.

Звичайно, найголовнішим призначенням засобів масової комунікації (ЗМК) була і залишається інформаційна функція, до яких би наслідків це не призвело та яких трансформацій не зазнавали власне самі ЗМК.

«Війна має правила, боротьба в бруді має правила, а політика не має правил», – зазначав американський бізнесмен Росс Перо, який двічі висував свою кандидатуру на президентських виборах США і набрав доволі високий відсоток голосів виборців. Дійсно, характер політики є невизначеним за багатьох обставин, утілення політичної лінії вимагає втручання осіб або груп осіб із метою зробити наголос на окремих проблемах, які хвилюють суспільство, зокрема, за допомогою створення медіа-реальнос-

ті. Передвиборчі кампанії є ключовим етапом цього колективного центру уваги. Саме тому передвиборчим кампаніям приділяється значна увага засобами масової комунікації. Історично розвиток ЗМК відбувався в демократичних умовах, що не означало періодичне використання його інструментарію задля пропаганди.

Варто зазначити, що трансформація в практичній комунікації та інформаційній політиці призводять до співіснування двох теорій, що суперечать одна одній, а саме, теорії когнітивної мобілізації та теорії «медіа-недуги». Логіка функціонування й розвитку засобів масової комунікації повністю вкладається в логіку політичної та дипломатичної діяльності, й таким чином ЗМК продовжують завоювати політичну і дипломатичну сфери.

Теорія «медіа-недуги» була сформульована американським ученим Майклом Дж. Робінсоном у 1976 році. Пізніше її послідовники виокремили в два напрями: повне звинувачення телереальності як головного джерела недуги; схиляння до певної сукупності причин, а не звинувачення лише ЗМК. Сутність

теорії полягає в тому, що спосіб, у який засоби масової комунікації вимальовують інформаційний привід або доносять його до громадськості, має негативний вплив на суспільство загалом. Це значною мірою стосується саме політичної сфери і викликає зниження рівня політичної довіри, політичний цинізм тощо. Отже, в конкурентоспроможному світі пошук сенсації на кшталт конфлікту інколи здається необхідним, щоб привернути увагу аудиторії. ЗМК не потрібно прагнути до істинного висвітлення подій як комплексного та яскравого явища, оскільки інформаційні повідомлення з усього світу постійно переповнюють медіа-простір. Безліч фактів із великою кількістю подробиць викликає стан збентеження. Таке явище негативно впливає на політичних акторів і політико-дипломатичну сферу загалом. Політик або дипломат атакує опонентів, намагаючись привернути до себе увагу, і віддає перевагу негативним діям, залишаючи позитивний напрям не поза фокусом. Це створює постійну атмосферу недовіри та цинізму, яка поширюється на політичну діяльність загалом. Таким чином, спостерігалася тенденція, коли перед виборами політичні новини спричиняли такий стрес для громадськості, що виборці намагалися надіслати сигнал політичній спільноті не розраховувати на них, припиняючи дивитися телевізор, читати Інтернет, друковані періодичні видання. Ця тенденція спричиняє наступну – стадію політичної апатії, коли виникає загроза основам демократії, що незворотно впливає на стабільність урядової сис-

Рональд Ф. Інглехарт

теми, охоплюючи всі сфери життя. Значна увага ЗМК до скандалів довкола політичного або дипломатичного життя країни викликає бажання не голосувати за обрану політичну силу чи політичного лідера, а ігнорувати вибори взагалі. Варто наголосити, що положення теорії «медіа-недуги» зазнають викликів з боку теорії когнітивної мобілізації, яка висуває постулат позитивного впливу медіатизації суспільного життя.

Появу теорії «медіа-недуги» та теорії когнітивної мобілізації в часовому просторі розділяє лише рік. Остання була сформульована в 1977 р. американським політологом Рональдом Ф. Інглехартом. Її положення полягають у тому, що у постіндустріальних суспільствах участь громадян у політичному та політико-дипломатичному житті країни визначається їхньою загалом якісною освітою та високим доступом до інформації. Інглехарт досліджував еволюцію теорії когнітивної мобілізації та її наслідки в співвідношенні до рівнів культурного та економічного розвитку суспільства. Американський політолог розглядав поняття «високий рівень освіти» та «доступ до інформації», що тісно пов'язані. Рональд Інглехарт поєднував перехресний аналіз суспільств

Європи з довготерміновими рамками дослідження і мав на меті визначити вплив рівня освіти на різні вікові групи, припускаючи, що рівень освіти та доступ до інформації

постійно зростають. У своїй роботі «Мовчазна революція» він зазначає: «Ми зацікавлені в цих змінах, оскільки вони роблять внесок у когнітивну мобілізацію. Сутність цього процесу полягає в розвитку навичок, необхідних для управління політичними абстракціями, і, таким чином, координації дій, віддалених у просторі та часі. Без цих навичок особа приречена залишатися в більшій чи меншій мірі аутсайдером у політичному житті сучасної держави-нації. Відповідно історичні зміни в розподілі цих навичок стали головним фактором у визначенні політично активної громадськості».

Потрібно підкреслити, що характер впливу медіатизації має залежність від типу засобів масової комунікації, що напряму пов'язано зі змістом переважаючого контенту. Як і будь-який процес, медіатизація має різні виміри та механізми, однак із появою соціальних мереж вона почала ще більше визначати політику і трансформувати демократичне життя.

Професор кафедри медіа та комунікації Університету Осло Кнут Ландбі констатує, що медіа-комунікації становлять фундаментальний механізм функціонування сучасного суспільства. Засоби масової комунікації трансформують інституційний образ різно-

манітних політичних установ, оцінити діяльність яких наразі неможливо у відриві від їхньої медіа-присутності. Медіатизація – глобальний процес, що ґрунтується на змінах комунікацій як основі практичної діяльності. Адже суспільство робить це через зміну практичної складової спілкування, використовує ЗМК і посилається на них. Таким чином, медіатизація – це не тільки технологічний процес, а й явище, що охоплює сам процес спілкування по осі суспільство - ЗМК.

Стрімкий розвиток нових медіа, за якого користувач отримав змогу не лише власноруч обирати контент, а й ставати інформаційним чинником, теж підтвердив положення теорії «когнітивної мобілізації». Свобода інформаційного простору соціальних мереж створила нову філософію медіатизації суспільства, коли кожний учасник інформаційного обміну може бути по обидва боки медіа-реальності, а звичайні події перетворюються на медіа-реальність. Саме тому передвиборчі кампанії наразі тривають постійно, адже завдяки новим медіа політики й дипломати залишаються у фокусі уваги виборців у будь-який час і оцінка їхніх дій буде дана миттєво й незворотно.

Які ж можливості отримали політики завдяки новим медіа? Насамперед, це можливість просування політичного контенту, що поділяється з іншими користувачами, майданчик для заохочення зробити політичний вибір, вільний обмін ідеями або коментарями з певної політичної проблематики чи політичної події, прямий заклик взяти участь у політичному

житті через простий поділ гіперпосилання, приєднання до політичної групи і, нарешті, можливість підписатися на профіль політичного діяча.

Інструментарій нових медіа одразу став важливою складовою стратегії політичної комунікації в США. Яскравим прикладом цього є передвиборча кампанія Барака Обами у 2008 році. Майбутній президент активно спілкувався одразу в 15 мережах – Myspace, Facebook, Tumblr і багатьох інших, при чому його команда приділила окрему увагу діалогу в співтовариствах, що об'єднували людей за певною ознакою, таким чином надсилаючи месидж суспільству, що Барак Обама розуміє та поділяє інтереси й цінності багатьох громадян. Звичайно, процес стрімкої медіатизації політики й дипломатії взагалі властивий американському суспільству.

Варто зазначити, що медіатизація політичного і політико-дипломатичного життя не торкнулася Франції так докорінно, як це відбулося в США. Однак активне застосування інструментарію політичного маркетингу спостерігалося ще за часів генерала де

Голля. Разом із тим, ані журналістське середовище, ані громадськість тривалий час не вбачали за потрібне розглядати елементи приватності суб'єктів політичної реальності. Початкові риси медіатизації французького політичного життя намітилися в 60-ті роки минулого століття. Яскравим актом медіатизації стала поява на екранах міністра французького уряду Валері Жискара д'Естена, який грає на акордеоні. З того часу французькі посадовці зрозуміли необхідність переглянути свої відносини із ЗМК, аби продемонструвати наближеність до виборця. Молодша дочка Жискара д'Естена Жасінт кілька разів з'являлася під час його передвиборчої кампанії на пост президента в 1974 р., зокрема, під час зустрічей із виборцями. Кандидат справляв враження молодого батька, якому добре відомі проблеми пересічних французів. Необхідно відзначити, що передвиборча кампанія Валері Жискара д'Естена стала першою в країні, проведеною на американський манер, тобто за широкої участі ЗМК, у яких часто почали з'являтися фото

кандидата та його родини.

До подібних дій вдавалася кандидат на президентських виборах 2012 р. Сегален Руаяль, намагаючись бути схожою на звичайних читачів журналу «Closer». Представники політичної спільноти стали частіше брати участь у численних телешоу «Неможливо подобатися всім», «Усі говорять про це», «100 хвилин, щоб упевнити» і позувати під час звичайних подій. Суттєва складова медіа-присутності політика дійсно приносила результати та навіть відсувала його передвиборчу програму на другий план, хоча останнім часом ця тенденція пішла на спад, що підтверджує вибір французького суспільства під час президентських виборів 2012 року.

Хвиля широкого використання інструментарію нових медіа торкнулася Франції пізніше, ніж США. Так, 2012 р. продемонстрував розуміння французькими політиками, що потенціал соціальних мереж стане в нагоді для зацікавлення виборців та підтримки постійного діалогу з суспільством.

На рівні першої особи в країні використання соціальних мереж почалося в тому ж 2012 р., коли тодішній президент Ніколя Саркозі відкрив свій акаунт у Twitter. Однак французький політичний пейзаж на тлі нових медіа недовзі ознаменувався кількома скандалами з фейковими акаунтами кандидата в президенти. Передвиборча команда Саркозі змушена була вимагати закриття п'ятох подібних акаунтів, які не мали жодного стосунку до кандидата.

За часів президентства Ніколя Саркозі розпочалася нова хвиля активної

медіатизації політичної реальності та політико-дипломатичного співтовариства. Свою перемогу на виборах політик святкував за присутності акціонерів і співробітників французьких засобів масової комунікації. Президент часто ініціював діалог із пресою навіть під час подій, не пов'язаних із політичною діяльністю. Однак під час його розлучення з Сесілією Саркозі, коли її подруга з'явилася на обкладинці журналу Paris-Match, у пресі пройшла інформація про те, як Президент Франції здійснював тиск на Арно Лагардера, власника акційного співтовариства Лагардері власника журналу, з метою звільнити головного редактора видавництва Алена Женетара¹. Потрібно відмітити, що Женетар все ж таки залишив свою посаду за рік по цих подіях. Навіть риторика Саркозі, а він називав Арно Лагардера «братом», свідчить про його увагу до власного позиціонування в ЗМІ.

Французький медіа-пейзаж ознаменувався ще однією скандальною подією у використанні соціальних мереж політичними лідерами, коли, за інформацією депутата Союзу на підтримку народного руху Жерара Шарт'є, тодішній Прем'єр-міністр Франції Франсуа Фійон зареєструвався під псевдонімом у Twitter. Депутат стверджував, що прем'єр-міністр і також член Союзу має намір не просто вести комунікацію через популярний мікроблог, а анонімно дізнаватися думку журналістів і блогерів про нього та його політичну силу. За результатами

1 Renaud Lecadre «Quand Sarkozy dictait sa conduite à son «frère» Arnaud Lagardère», Libération, 11 octobre 2007

пошуку було знайдено акаунт @cdunoux, який викликав підозру через те, що його користувач не зробив жодного запису, проте відслідковував мікроблоги провідних журналістів, а також членів уряду, представників правлячої політичної сили та опозиції.

Варто проаналізувати, чому використання соціальних мереж французькими політиками не мало такого розвитку, як у США. Відповідь полягає не лише у відмінних масштабах фінансування передвиборчих кампаній. Так, команда Барака Обами зібрала понад 500 млн дол. он-лайн під час передвиборчої кампанії 2008 р., 3,5 млн. за допомогою посилання Google Search і 5,5 млн. через соціальні мережі. У той час як бюджет президентської кампанії у Франції становить 16,8 млн євро в першому турі та додатково 5 млн, якщо кандидат вийшов у другий тур.

Крім того, існує суттєва різниця між Францією та США в цілеспрямованому спілкуванні в соціальних мережах. Громадяни Сполучених Штатів використовували їх переважно для об'єднання з однодумцями навколо кандидата (під час кампанії Обами було створено 35 тис. груп волонтерської підтримки). У Франції спостерігалася тенденція використати нові медіа для дискредитації політичної сфери загалом. Звичайно, на перший погляд, виникає сумнів у правильній стратегії передвиборчих штабів кандидатів у президенти Франції, і навіть наявність таких стратегій узагалі, або непередбачене прагнення осучаснити медіа-інструментарій. Однак, на другий не за значенням погляд,

помітною стає реакція французького суспільства на політику взагалі, за якою може сховатися відсутність довіри до політиків і взятих ними зобов'язань.

Варто навести й позитивні приклади використання французькими політичними чинниками потенціалу нових медіа.

Протягом останніх чотирьох років Twitter став медіа-платформою, якій завдяки цільовим повідомленням і зручному короткометражному відеоформату віддають перевагу в усьому світі. У 2014 р. французький уряд врахував світові тенденції та відкрив англомовний Tweet-акаунт @French_Gov². Єлисейський палац опанував мистецтво Vine videos, Tweet-застосунку, що дає змогу розміщувати 6-секундні відео. В акаунті почали регулярно розміщувати ключові моменти діяльності французького президента, включно з відео про традиційний французький пиріг із сюрпризом, що створюється на кухні Єлисейського палацу. Ці дії були схвально зустрінуті медіа-спільнотою та викликали значний інтерес у інтернет-користувачів.

Друга особа країни, прем'єр-міністр Мануель Вальс, присутній у Twitter із серпня 2009 р., практично щодня підтримує активність. Його акаунт налічує 389 тис. фоловерів. Майже з цього часу свій акаунт веде в найпопулярнішій серед світової політичної спільноти соціальній мережі Twitter і Президент

² <http://www.burson-marsteller.fr/nos-expertises/nos-etudes/twiplomacy-2015-twitter-le-reseau-social-privilege-des-gouvernements-pour-communiquer-et-interagir-rapidement/#sthash.W8iQqkLp.dpuf>

«Дорога в Париж», Vincent Bourilhon

Франції Франсуа Олланд. Ніколя Саркозі, якому властиво приділяти значну увагу медіа-акціям, трохи поступається своїми позиціями чинному президентові (1,1 млн проти 1,42 млн фоловерів у Олланда). Однак найбільш активним у Twitter серед членів французького кабінету міністрів не один рік поспіль залишається Лоран Фабіус³, очільник зовнішньополітичного відомства країни.

Однак за кількістю фоловерів американський президент значно випереджає французького колегу. Twitter-акаунт Обами наразі налічує майже 69 млн фоловерів для 310 млн населення проти 1417068 фоловерів Олланда для країни з 65 млн населенням. Проте за чотири роки Twitter-активності потрібно констатувати певне зростання інтересу до акаунту лідера Французької держави, який мав по відкритті 187 тис. фоловерів.

Однак черга негативних ³ Лоран Фабіус 10 лютого ц.р. подав у відставку у зв'язку з переходом на нову посаду голови Конституційної ради Франції.

подій продовжує супроводжувати й осіб, що відповідають за комунікацію Президента Франції. Так радник, уповноважений за відносини з пресою, начальник відділу комунікації Єлисейського палацу, Аквілло Морель змушений був залишити свою посаду у 2014 р. через звинувачення в конфлікті інтересів з фармацевтичною індустрією за часів роботи в якості генерального інспектора із соціальних питань.

Відтоді за відносини з засобами масової інформації в Єлисейському палаці відповідає Гаспар Гантзер, професійні прийоми якого ставляться під сумнів представниками французьких ЗМІ. Необхідно підкреслити, що це призначення відбувається президентом на пряму. Випускник Національної школи адміністрації Гантзер уже обіймав відповідальні посади в пресслужбі мерії Парижа та міністерстві закордонних справ. Кристоф Жирар, заступник мера, уповноважений за культурний напрям, у якого Гантзер працював начальником

секретаріату, так характеризував кандидата в очільники комунікації мерії: «Я шукав молодого випускника Національної школи адміністрації, що любить реп і техно, володіє цифровими технологіями, стриманого, відкритого». Однак невдовзі Гантзер приєднався до команди міністра сільськогосподарства Стефана Ле Фолла, наближеного до Франсуа Олланда і члена Соціалістичної партії.

Новопризначений радник із комунікації одразу почав зміщувати медіа-курсор у власний бік. Як зазначає політичний журналіст Жеремі Борссар, Гантзер централізував і замкнув комунікацію президента на собі.

Більшість французьких медіа-експертів вважає, що лінія «гіперкомунікації», до якої схильний Гаспар Гантзер, не найкращим чином впливає на рейтинг президента. Так Філіп Моро-Шевроле підкреслює, що Франсуа Олланд «не любить ЗМІ та не хоче казати, хто він насправді», має погану комунікацію з французами. Тому стратегія Гаспара Гантзера спрямувалася на те, що епізоди спілкування з громадськістю першої особи держави буде миттєво підхоплено в соціальних мережах, однак

їхня оцінка не є добре прорахованою.

Найгучнішим протягом минулого року став скандал, що отримав назву «Lucette gate». У рамках візиту в Лотарингію Франсуа Олланд 29 жовтня 2015 р. завітав на каву до Люсетт Броше, медичної сестри на пенсії. Цей візит був детально зрежисований президентською службою комунікації, про що мадам Броше сама розповіла каналу BFMTV. «У вівторок прийшли люди з Єлисейського палацу, щоб поставити мені питання та повідомити, що я маю говорити, а що ні. Я хотіла сказати, щоб він багато піклувався про емігрантів, а не клошарів, що наводнюють вулиці, але саме цього не треба було казати»⁴. Стільці, букет і навіть кави та філіжанки були напередодні принесені з мерії міста, про що медсестра на пенсії теж повідомила телеканал. Одразу після візиту Гантзер виклав у своєму мікроблозі у Twitter відео, однак відверті розповіді Люсетт Броше вплинули на реакцію блогосфери, яка виявилася не на користь французького президента.

⁴ <http://www.bfmtv.com/politique/lucette-brochet-raconte-les-coulisses-de-sa-rencontre-avec-francois-hollande-926719.html>

цузького президента.

Варто зазначити, що не вперше публічні акції служби комунікації не досягають поставлених завдань із налагодження діалогу з суспільством Франсуа Олланда і нові медіа швидко реагують на це. Лідер місцевої профспілки Себастьян Бенуа публічно відмовився потиснути руку президентові під час візиту на верфі Сен-Назара, звинувачуючи його в масових скороченнях робітників.

Наголосимо, що політичні акції можуть перетворитися на звичайну виставу, якщо не мають жодного зв'язку з серйозним дискурсом про нагальні проблеми суспільства. Адже невдала медіа-стратегія призводить до спрощення політичних функцій.

Таким чином, необхідно зробити висновок, що за часів кризи довіри в суспільстві блогосфера стає її першим інституційним індикатором, що знову доводить надзвичайне місце нових медіа в сучасній стратегії політичної комунікації. Колишній генеральний секретар Єлисейського палацу та міністр закордонних справ Юбер Ведрін зазначив щодо

французького формату медіатизації політики й дипломатії: «Щоб мати вплив, треба бути в змозі продукувати власні ідеї. На що ми можемо впливати, якщо продовжуємо повторювати усталену політично коректну риторику? Здійснювати вплив — це означає внести додаткову вартість у дискусію. Свобода мислення й прагнень не тільки можлива, а й необхідна»⁵.

Саме прояву свободи мислення та напрацювання ефективних рішень значно сприяє широке використання нових медіа в політиці та дипломатії, що призвели до реконфігурації медіа-простору. Нова хвиля медіатизації політичної реальності інституційного та дипломатичного простору завдяки соціальним мережам дає можливість миттєво об'єднати своїх прихильників довкола ідей та конкретних дій, а також додатковий майданчик для обміну думками з молоддю.

*Іоланта-Анна де ВРІС,
кандидат політичних наук,
вчений секретар
Дипломатичної академії
України при МЗС*

⁵ Hubert Védrine, *La France au défi*, Fayard, 2014, p.5.

АНОТАЦІЯ

Сучасний медіа-пейзаж зазнав суттєвих змін із появою та швидким поширенням нових медіа. Завдяки соціальним мережам наступна хвиля медіатизації політичної та дипломатичної реальності дає можливість миттєво об'єднати своїх прихильників довкола ідей і конкретних дій, а також додатковий майданчик для обміну думками. Однак блогосфера є першим індикатором кризи довіри в суспільстві, як це доводять події французького політичного життя.

Ключові слова: нові медіа, Французька Республіка, медіатизація, політика, дипломатія, засоби масової комунікації.

АННОТАЦИЯ

Современный медиа-пейзаж претерпел существенные изменения с появлением и быстрым распространением новых медиа. Благодаря социальным сетям следующая волна медиатизации политической и дипломатической реальности даёт возможность мгновенно объединять своих сторонников вокруг идей и конкретных действий, а также создает дополнительную площадку для обмена мнениями. Однако блогосфера является первым индикатором кризиса доверия в обществе, как это доказывают события французской политической жизни.

Ключевые слова: новые медиа, Французская Республика, медиатизация, политика, дипломатия, средства массовой коммуникации.

Висвітлення українськими медіа шляху України до євроінтеграції

Постановка проблеми.

У демократичному суспільстві інформування громадян з питань, що становлять політичний інтерес, набуває важливого значення. Засоби масової інформації відіграють роль «четвертої влади», будучи провідним інструментом створення загальнонаціонального порядку денного. Медіа забезпечують хід суспільно-політичного дискурсу, надаючи майданчик для висловлювання представникам різних соціальних груп та організованих політичних рухів. Їхні права, обов'язки та свободи в рамках фундаментального права на свободу слова захищаються конституцією. В умовах інформаційного суспільства ця традиційна роль мас-медіа країн демократії зростає. Змінюються і самі медіа, набуваючи властивостей інтерактивності та розпорошеної, мережевої організації.

Одним із провідних завдань внутрішньої та зовнішньої політики України є курс на європейську інтеграцію. Численні соціологічні опитування останніх десяти років свідчили про те, що суспільний консенсус із цього питання перебуває у стані формування. Роль ЗМІ у виробленні суспільного консенсусу, необхідного для успішного виконання завдань національної зовнішньої політики на європейському напрямі, потребує дослідження.

Аналіз існуючих досліджень. Проблеми ролі українських мас-медіа у

впровадженні євроінтеграційного курсу присвячено досить велику кількість публікацій у академічних виданнях та політичній публіцистиці. Теоретичні розвідки з питань державної інформаційної політики подано в працях О. Гриценко, С. Демського, О. Зернецької, В. Іванова, О. Картунова, Є. Макаренка, Г. Почепцова, В. Різуна, Ю. Фінклера, А. Чічановського, С. Чукут, В. Шкляра, А. Юричка та інших. Серед спеціальних праць слід відзначити ґрунтовне дослідження Р. Горбика, присвячене виявленню рис європейської ідентичності у професійній культурі українських журналістів [2]; узагальнюючі праці О. Гоцура, Б. Носової, І. Підлуської, С. Слабінської та інших. [4; 7; 8; 9] Водночас, проблеми ролі українських ЗМІ у справі європейської інтеграції систематично висвітлювалися у статтях журналістів авторитетних видань «Телекритика», «MediaSapiens», «Дзеркало тижня». Аналізуючи відповідну літературу, необхідно зважати на ту обставину, що значна частка масиву публікацій сама по собі є радше продовженням суспільно-політичного дискурсу, ніж його науковим дослідженням. [10]

Формулювання цілей статті. Завданням статті є аналіз концептуальних підходів вітчизняних ЗМІ до висвітлення проблем європейської інтеграції України.

Виклад основного мате-

Summary

Based on a synthesis and analysis of expert assessments of coverage Ukrainian mass media problems of European integration in the article the main features of national journalism in this matter. Classification of domestic media, defined their role in shaping national consensus on Ukraine's accession to the European Community. Suggestions on systemic changes in editorial policy domestic media, including "nationalization" (achieving compliance with the real needs of Ukrainian audience) news flow from European countries. The aim of the Action domestic media should be the promotion of the national consensus towards European integration of Ukraine.

Keywords: European integration, media, Ukraine.

ріалу. Необхідною передумовою аналізу є класифікація акторів інформаційного поля України. Українські мас-медіа можна розподілити на групи за трьома ознаками: технологічною, організаційно-економічною та концептуально-політичною. Так, в українському медійному полі діють видання на паперових носіях (газети та журнали, що виходять традиційними накладками); електронні медіа широкого мовлення (телеканали, національне радіо, FM-радіомережі); мережеві електронні медіа з інтерактивним доступом до інформації (електронні версії газет і журналів із функцією обговорення матеріалів, блогосфера, соціальні мережі). Серед українських ЗМІ центральне місце посідають медіа-холдинги (U.A. Inter Media Group Limited (ТК «Інтер»), UMH group, «КР Media», «Медиа группа Украина» (ТК «Україна»), StarLightMedia (ТК «ICTV») та ін.). Ці утворення, як правило, є комбінованими групами, до яких входять ЗМІ із різним за характером видом мовлення – телеканали, радіомережі, друковані видання, інтернет-проекти. Поряд із медіа-холдингами діють медіа, що мають

видавничі проекти з незалежними джерелами фінансування («Дзеркало тижня», «2000»); видання розважальної спрямованості; регіональна преса.

Концептуальна спрямованість певного видання обумовлюється складним комплексом причин і може бути визначена як більш складне явище, ніж спрямованість суто політична, або як репрезентація поточної позиції бенефіціарного власника медіа-групи. По-перше, певне ставлення видання до проблеми євроінтеграції може бути спричинене як упередженою редакційною політикою, тобто, власне політичною позицією власника медіа, так і маркетинговою стратегією видання. У останньому випадку має місце орієнтація видання на вподобання певного цільового сегмента глядацької аудиторії та підігрівання його смакам і переконанням. По-друге, далеко не всі медіа здатні до самостійного створення інформаційного продукту. Подібне завдання передбачає доступ до інформації та наявність можливостей із її оброблення. Як правило, це власна кореспондентська мережа та партнерство з експертно-аналітичними центрами. Видання, які не мають зазначе-

них можливостей, неминуче виступають вторинним ретранслятором новин, ідей і концепцій провідних медіа.

Характерним прикладом концептуальних «провідників» протилежних підходів до проблем здійснення євроінтеграційного курсу політики України серед національних медіа є тижневики «Дзеркало тижня» та «2000».

Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня» («ДТ»), який видається з 1994 р., належить родині журналістів Мостових і позиціонує себе як відсторонене від впливу провідних медіа-холдингів видання. Широкої політичної зв'язки, у тому числі зовнішні, високий професійний стандарт роботи та партнерство з Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, дають змогу тижневику бути інтелектуальним лідером проєвропейського крила української журналістики. Видання створює потік ідей і оцінок, що ретранслюються іншими медіа, які поділяють єврооптимістичні

позиції. Це ж видання є майданчиком для виступів політиків, експертів, дипломатів з-за кордону, переважно країн ЄС та США.

Тижневик «2000» виходить із 1999 року. Автором проекту та головним редактором є С. Кичигін – компетентний журналіст і креативний медіа-підприємець. Із середини 2000-х років видання стало концептуальним лідером, що аналізує настрої, опозиційні до Помаранчевої революції та євроінтеграційного напрямку зовнішньої політики. Видання спирається на кваліфікований журналістський склад і ресурси російського експертного співтовариства, переносючи його характерні ідеї та оцінки на український суспільно-політичний дискурс, яким притаманні, зокрема, крайній євроскептицизм або навіть єврофобія. Джерела фінансування та особа бенефіціарного власника газети «2000» не розголошуються.

Із суттєвими застереженнями до видань-концептуальних лідерів може бути віднесена «Україн-

ська правда». Це видання є електронним, поєднуючи в собі стрічку новин у режимі реального часу, пул авторських блогів і читачий форум. Концептуальний рівень видання залежить від якості виступів у блогах, тому є нерівномірним. Це медіа має високий рівень інтерактивності (зворотного зв'язку). Слід зазначити, що «ДТ» та «2000» не заохочують читачів своїх он-лайн версій до обговорення публікацій, зводячи його до жорстко модерованих коментарів до статей.

Провідні ЗМІ України та інших держав Європи мають більш чи менш виражену проєвропейську («Українська правда», «Дзеркало тижня») або євроскептичну («2000», «Версії») орієнтацію. Особливістю українського інформаційного поля є те, що його євроскептичний фланг доповнюється російськими ЗМІ, особливо телеканалами, що мають можливість у тій чи іншій формі розповсюджувати своє мовлення на українську аудиторію. До 2014 р. російські електронні ЗМІ були чинником

національного інформаційного простору. Тобто можна було говорити про розмивання інформаційного поля, коли формування національного порядку денного України здійснювалося в умовах інформаційної, ідейної та культурної залежності від Російської Федерації.

ЗМІ України відтворюють картину страхів, типову для інших країн сходу Європи, що пройшли процес інтеграції до структур ЄС. Так, це властиві суспільству Польщі побоювання стосовно скуповування землі іноземцями, зростання цін, безробіття внаслідок загострення конкуренції з боку якісних європейських товарів. В українському суспільстві мапа страхів доповнюється проблемою політичної ізоляції («нас там ніхто не чекає»), втрати національної та культурної ідентичності, нав'язування українцям інших культурних і ментальних стандартів.

За запропонованою О. Гоцур аналітичною схемою, міфи (або позиції), які творять українські ЗМІ щодо зовнішньополітичного курсу України, можна поділити на такі: міфи про НАТО; міфи про ЄС; міфи про російсько-українські міждержавні відносини; міфи про можливість створення Україною власного геополітичного простору, центром якого вона й буде; міфи про Україну [3]. Відповідно до позиції видання ці міфи можуть мати позитивне або негативне забарвлення. Так, лейтмотивом позитивного міфу про ЄС є впевненість у здатності перенесення на український ґрунт європейських соціокультурних та економічних реалій у

результаті європейської інтеграції; лейтмотивом негативного європейського міфу – така ж упевненість щодо автоматичного перенесення наявних або удаваних вад європейських суспільств у Україну; а також уявлення про ЄС як політичну систему нерівноправного устрою, де країнам Сходу Європи відведено місце вторинної території.

На практиці такі міфи є механізмом політизації суспільства. Концепт європейської інтеграції в українському суспільстві набуває внутрішньополітичної актуальності та стає засобом внутрішньополітичної боротьби; за висловом А. Умландта, він профанується політиками [5]. Питання європейської інтеграції розглядається через образ Європи, який піддається крайній ідеалізації або крайньому паплюженню, стає гаслом політичних баталій. Тематичні тренди євроінтеграції формують політики з конфронтуючих таборів [4]. У гіршому разі, концепт європейської інтеграції стає цілковитим інструментом передвиборчих баталій, а медіа-холдинги використовують позитивні та негативні міфи й концепції щодо Європейського вибору відповідно до політичного іміджу, який створюється певній політичній силі. З огляду на сказане, навряд чи можна погодитися з розповсюдженою думкою про дефіцит інформації щодо аспектів євроатлантичної інтеграції в українському суспільстві [7, с. 11]. Скоріше, українське суспільство має надлишок тенденційної, протилежної за змістом інформації, а саме питання євроінтеграції є

вкрай політизованим.

У цілому, українська журналістська спільнота не виявляє здатності чинити опір деструктивній політизації євроінтеграційного дискурсу. Вважається, що в українській журналістиці в «європейській» тематиці інформування переважає над аналітикою, а загальна якість присвячених Європі матеріалів визначається експертами як низька [6]. Така оцінка, на нашу думку, потребує корекції. У масових медіа (тобто, тих, що не є концептуальними лідерами суспільної думки) недостатньо інструментів для підтримання якісного контенту щодо європейської проблематики. Звідси – автоматичне відтворення стандартних стрічок новин світових агентцій і низькоякісна аналітика. Слідування стрічці новин, до формування якої вітчизняні медіа не причетні, має свої негативні наслідки. Українські журналісти змушені зосереджуватися на темах, які мають епатажні, шокуючі українську аудиторію риси. Як правило, детально висвітлюють окремі скандальні політичні та економічні ситуації, натомисть у тіні залишаються теми, що зацікавили б українську аудиторію.

Подібний висновок зна-

ходить підтвердження в низці досліджень і опитувань щодо якості вітчизняної журналістики в питанні європейської інтеграції. За оцінками самих членів професійної спільноти, теми євроінтеграції виявляються для журналістів надто складними; «журналіст, який пише на євроінтеграційні теми, обростає колом експертів» і не завжди може розібратися в перипетіях європейської суспільно-політичної та культурної ситуації [6]. У репрезентативному дослідженні «Євроінтеграція очима студентів Інституту журналістики» було невисоко оцінено ставлення до європейської проблематики майбутніх журналістів: «мало журналістам писати в стилі «Ой, як погано!» або «Ой-ой-ой, як добре!» Журналісти самі мають мислити і розрізняти, що саме «погано», чому погано, що і як треба зробити, щоб стало «добре» [1]. У опитуванні провідних українських журналістів-міжнародників, проведеному Д. Дуциком у 2011 р., також часто акцентується непрофесійність дій вітчизняного журналістського корпусу: «...Непрофесійно, поверхово. Концентрація на зовнішньому, без спроб розібратися в причинах та наслідках» (В. Кравченко); «Частіше

поверхово. Триває пошук скандалів замість пошуку суті. Думаю, причина в тому, що журналістам так працювати легше, не треба заглиблюватися в питання. А редактори не ставлять перед журналістами відповідних завдань, оскільки часто самі не досить компетентні, або зацікавлені виключно в рейтингах, а не авторитеті й солідності видань. Думаю, більшість ЗМІ ще не вловили тенденції «дорослішання» запитів споживачів інформації» (О. Палій). За оцінкою Михайла Кацевича, оглядача міжнародного відділу «Newsweek Polska», йдеться про цілковиту необізнаність українських журналістів із внутрішньополітичною ситуацією у країнах Європи [6]. У дослідженні щодо молодих київських журналістів, зробленому Р. Горбицом у 2013 р., зазначається, що «опитані журналісти критично ставляться до загального висвітлення ЄС в українських ЗМІ; проте самі журналісти шукають пояснення цього в зовнішніх для журналістики чинниках, таких як внутрішня чи міжнародна політика, що підкреслює низький рівень журналістської автономності в країні, як її сприймають самі новинарі» [2, с. 30].

Українські видання не мають інструментів, що дали б їм змогу європеїзувати власну інформаційну політику, досягти реального інформаційного діалогу Україна – Європа, як основи для вироблення більш відповідного реаліям національного порядку денного щодо європейської інтеграції. До таких інструментів належить, перш за все, наявність власних

кореспондентів у країнах Європи. За умов їх відсутності, українські видання позбавлені можливості створювати власну стрічку новин, що відображувала б дійсні інтереси аудиторії. Потік таких новин формується поза межами країни та не відповідає її інтересам і запитам на інформацію.

Висновки. Висвітлення українськими медіа шляху країни до євроінтеграції формує і водночас відтворює міфологізоване уявлення про цілі та засоби європейської інтеграції. Українські мас-медіа виступають засобом політизації євроінтеграційного концепту та формують його як засіб внутрішньополітичного протистояння. Подібна практика не може бути міцною основою для формування національного консенсусу. Об'єктивно, редакційна політика провідних мас-медіа потребує перебудови на основі «націоналізації» інформаційного потоку щодо країн Європи відповідно до умов і запитів

українського суспільства. Можна говорити про необхідність деполітизації редакційних політик з висвітлення європейської інтеграції України та про сприяння виробленню деполітизованого концепту Європи в суспільнополітичному дискурсі.

Список використаних джерел:

1. Корнєєв В. М. *Євроінтеграція очима студентів Інституту журналістики* / В. М. Корнєєв, Т. В. Скотникова // *Актуальні питання масової комунікації*. — 2009. — Вип. 9. — С. 42-59.
2. Горбик Р. О. *Європейська інтеграція та європейська ідентичність у професійній культурі українських журналістів* / Р. О. Горбик // *Наукові записки Інституту журналістики*. — 2013. — Т. 50. — С. 22-32.
3. Гоцур О. І. *Стратегічна орієнтація України: міфологічний аспект проблеми* / О. І. Гоцур // *Медіакритика*. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytika/stratehichna-oriyentatsiya-ukrayiny-mifolohichnyy-aspekt-problemy.html>
4. Гоцур О. І. *Українське жур-*

налістикознавство в контексті євроінтеграційного процесу / О. І. Гоцур // *Наукові записки Інституту журналістики*. — 2008. — Т. 30. — С. 53-56.

5. Дорош М. *Тема євроінтеграції в ЗМІ — не лише політика* / М. Дорош // *Media Sapiens*. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/how_to/tema-evrointegratsii_v_zmi_ne-lyshe_politika/

6. Дуцик Д. *Чи допомагають медіа зрозуміти, навіщо нам у ЄС?* [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/chi_dopomaga_yut_media_zrozumiti_navischo_nam_u_es/

7. Носова Б. М. *Мас-медійне забезпечення політичних орієнтирів України в контексті Євроатлантичної інтеграції*: автореф. дис... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 Носова Б. М. — К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики, 2008. — 18 с.

8. Підлуська І. *Роль ЗМІ у європеїзації України. Завдання на вчора* / І. Підлуська // *Роль ЗМІ у європейській інтеграції*. — 2001. — С. 132-134.

9. Слабінська С. В. *Роль української преси в процесі європейської інтеграції України* / С. В. Слабінська // *Наукові записки Інституту журналістики*. — 2007. — Т. 29. — С. 67-71.

10. Ткаченко І. В. *Проблемні питання європейської інтеграції України* / І. В. Ткаченко // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. — 2012. — Вип. 109. — С. 73-76.

Микола КУЖЕЛЬНИЙ,
аспірант Дипломатичної академії України при МЗС

АНОТАЦІЯ

На основі узагальнення та аналізу експертних оцінок щодо висвітлення українськими мас-медіа проблеми європейської інтеграції країни у статті визначено основні риси діяльності вітчизняної журналістики в цьому питанні. Подано класифікацію вітчизняних ЗМІ, визначено їх роль у формуванні національного консенсусу стосовно входження України до європейського співтовариства. Сформульовано пропозиції щодо системних змін у редакційній політиці вітчизняних мас-медіа, зокрема, «націоналізації» (досягнення відповідності реальним запитам української аудиторії) новинного потоку з країн Європейської спільноти. Метою дій вітчизняних медіа повинно бути сприяння досягненню національного консенсусу в справі європейської інтеграції України.

Ключові слова: євроінтеграція, мас-медіа, Україна

АННОТАЦИЯ

На основе обобщения и анализа экспертных оценок освещения украинскими СМИ проблемы европейской интеграции страны в статье определены основные черты деятельности отечественной журналистики в этом вопросе. Представлена классификация отечественных СМИ, определены их роль в формировании национального консенсуса относительно вхождения Украины в европейское сообщество. Сформулированы предложения по системным изменениям в редакционной политике отечественных масс-медиа, в частности, «национализации» (достижение соответствия реальным запросам украинской аудитории) новостного потока из стран Европейского сообщества. Целью действий отечественных медиа должно быть содействие достижению национального консенсуса в деле европейской интеграции Украины.

Ключевые слова: евроинтеграция, масс-медиа, Украина.

Зовнішня політика України: цивілізаційний вимір

Крах політичної системи Української Радянської Соціалістичної Республіки, переінсталюваної 24 серпня 1991 р. та формалізованої конституцією 28 червня 1996 р. у форму незалежної України – правонаступницю УРСР, укротре підтвердив принципову нездатність «нових» старих посткомуністично-кримінально-олігархічних еліт запропонувати постгеноцидному суспільству модернізаційний проект його розвитку.

Причини, з точки зору історика, – у принциповій нездатності та небажанні діючих на загальнонаціональному та регіональному рівнях квазіеліт, а також суспільства в цілому виробити адекватне розуміння свого місця та ролі в поточному процесі переходу від розпорошених регіональних індустріальних цивілізацій до глобальної техногенної/постіндустріальної/інформаційної/знання-орієнтованої цивілізації.

Українське суспільство в цілому, бізнесово-політичні угруповання, які декларують наміри висловлювати його інтереси, дотримуються міфологічних уявлень про своє походження, минуле, особливості свого історичного розвитку.

Ці міфологеми, що засадничо суперечать одна одній, у різні часи створювалися під певні політичні проекти, нав'язувалися суспільству та регіональним «українським» правлячим колам російськими монархічними, згодом імперськими радянськими

та сучасними російськими. Паралельно такі дискурси творилися принаймні деякими українськими національними теоретиками, як діаспорними, так і материковими. Ці концепти жорстко детермінують неможливість політичному керівництву сучасної України виробити та запропонувати *urbi et orbi*, тобто суспільству, світу та й самим собі, не тільки такий внутрішній модернізаційний проект, а й скільки-небудь адекватний зовнішньополітичний курс, покликаний підтримати, забезпечити його реалізацію дипломатичними методами.

Останній приклад такої контрпродуктивної міфологеми – апріорне твердження того, що Україна була і є інтегральною частиною Європи.

Це твердження є очевидним абсурдом, не тільки тому, що «Україна» в правовому сенсі з'явилася на політичній мапі Росії (вже не Імперії, але ще не Республіки) лише 4 серпня 1917 р. після оприлюднення вікопомної «Інструкції Генеральному Секретаріату Тимчасового уряду на Україні». Цей документ вперше визначив правовий статус України (уже без лапок) як окремого, автономного адміністративного утворення та встановив його кордони (тогочасні адміністративні межі Волинської, Київської, Подільської, Полтавської, Чернігівської губерній) у складі Росії.

Апріорне твердження про те, що Україна була і є інтегральною частиною

Європи є очевидним абсурдом ще й тому, що до того моменту «Україна» в правовому сенсі – це, по-перше, окупована внаслідок відомих розділів 1772-1795 рр. більша частина Речі Посполитої (у перекладі українською – «Спільна справа») – «двоєдиної держави» (Королівства Польського та Великого князівства Литовського) «трьох народів» (польського, руського (сучасна назва – українського) та литовського). Станом на 1917 р. ця територія була розділена на 9 губерній, які мали узагальнену неформальну назву «Південно-Західний край». 4 губернії його складу – Катеринославська, Таврійська, Харківська та Херсонська станом на кінець XVIII ст. – практично незаселені території, «сіра» зона поміж тогочасними регіональними політичними гравцями, яких сьогодні називаємо Молдовою, Туреччиною, Росією та Кримським ханством, що припинило своє державницьке існування 1783 року. Саме поняття «України» як майбутньої ідеальної держави, в якій пануватиме «новий і праведний закон» – на противагу закону «старому» та «неправедному», уся інфраструктура громадянського суспільства та інститути національного розвитку українського народу на цих землях від кінця XVIII ст. створювалися місцевими організаціями вільних мулярів. До слова, всі очільники національних протодержавних формацій – обох Українських Народ-

них Республік (1917-1918 рр. та 1919-1992 рр.), Української Держави (1918 р.) – Михайло Грушевський, Симон Петлюра, Павло Скоропадський, Микола Василенко, численні члени урядів, а також, правдоподібно, Президент Західно-Української Народної Республіки Євген Петрушевич роками працювали в масонських ложах – як російських, так і австрійських.

З іншого боку, частина сучасної території України – це її нинішні західні області, окуповані свого часу Австро-Угорщиною та поділені на Королівство Галиції та Володимирії, а також Герцогство Буковина. Ключову, фундаментальну роль у формуванні тут руського/українського народу відіграла Українська Греко-Католицька Церква, особисто Митополит Андрей Шептицький.

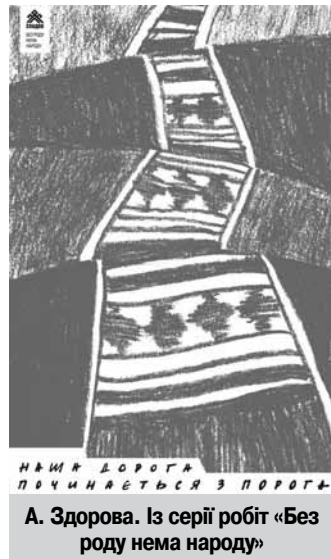
Із третього боку, територія сучасної Закарпатської області впродовж 800 років увіходила до складу Угорського Королівства.

Отже, від доісторичних часів «Україна» ніколи не існувала як державна цілість у будь-якій політичній формі (наприклад, монархічній або республіканській) і ніколи не була частиною Європи, а була частиною європейської периферії, «лімітрофом» (якщо послуговуватися геополітичним терміном). «Лімітрофами» того часу були й сучасні Велика Британія, Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, а також деякі інші сучасні європейські країни.

«Європа» згідно із сучасним науковим трактуванням – це ареал поширення індивідуального господарства, католицизму та латинської культури. Територіальне ядро «Європи» – це Священна Римська імперія (Sacrum Romanum Imperium / Heiliges R misches Reich) і монархія франків. Цей простір у геополітичному сенсі сформувався наприкінці XI ст., тобто в часи «каденцій» Великих князів Київських Всеволода Ярославича та Святополка Ізясловича. Не забуваймо: всі київські Рюриковичі, скандинави за походженням, були спадкоємцями візантійського (східно-римського) грецького, а не західно-римського, латинського насліддя.

Головними рушіями та ознаками «Європи» в усі часи були купець, монах і лицар, а не селянин, одружений синодальний православний священник і козак, яких із часів М. Грушевського не втомлювалось оспівувати «українознавство». Не бракує ентузіазму й сучасним продовжувачам його невмирущої слави.

Сучасна держава Україна – це не сакралізована в тисячах митецьких, музичних і літературних творах міфічна держава, натхнена ідеями соціальної «справедливості», національної та соціальної винятковості селян і козаків, а спадкоємиця та «точка зборки»/взаємодії/співіснування: прадавніх, домонотейстичних цивілізацій Лісу та Степу, цивілізацій Суходолу та Моря, трьох найдавніших Світів: степового, кочового, осілого, землеробського, рухомого торгівельного, міського, різноманітних доавраамістських вірувань, трьох найбільших

монотейстичних релігій: юдаїзму, ісламу, християнства та їх різнобарвних гілок, найбільших світових імперій: Монгольської (Улус Джучі), Східної Римської (Візантії), Західної Римської німецького народу, Оттоманської Порти (Туреччини), Російської, Австро-Угорської, а також Угорського, Румунського королівств, Польської Республіки, Валаського (Молдовського) Королівства, а також, на жаль, СРСР, складова невід'ємна частина єдиної колись «двоєдиної держави трьох народів» – Речі Посполитої, яка від XVI ст. була федерацією Великого князівства Литовського та Королівства Польського та.

Мало того, сучасна Україна чітко розділена на дві зони – «наземну» та «підземну». Водогін між ними – блок-пости в зоні так званої АТО. На захід від неї – території, на яких люди споконвіку здобували засоби для існування НА землі. На схід – території, де люди від другої половини XIX ст. здобували ті засоби головним чином ПІД землею. Спосіб здобування засобів існування детермінує все – від харчового набору до

усталених побутових практик, від стилю одягу до соціальних орієнтирів, від мовних практик до сукупності міфів про своє місце в харчовому ланцюгу та ролі у всесвітній історії тощо.

І це ще не все. Сучасна Україна – це десятки мільйонів високоосвічених, ментально мобільних, національно зрілих, соціально успішних співвітчизників, розпорошених по різних країнах і континентах, але консолідованих та згуртованих у сотнях українських громад країн проживання. Ніде правди діти: саме ці люди, разом із нашою героїчною армією, добровольцями/волонтерами утворюють тріаду, на якій встоїла держава. Встояла всупереч судовій 25-річній «державотворчій» діяльності так званої еліти.

Висновок: інсталяція життєздатної політичної моделі, нових форм державного та адміністративного устрою України, адекватних історичним обставинам, вимогам сучасності та докорінним перспективним і продуктивним інтересам українського народу всіх національностей і віросповідань, створення відповідного модернізаційного проекту та вироблення зовнішньополітичного курсу, покликаного забезпечувати їх реалізацію вимагають:

- відмови від усталених міфів, стереотипів про роль та місце України у світі, надання громадянства всім вихідцям з України, які внаслідок непереборних історичних обставин XX ст. були змушені покинути рідні землі, а також їхнім нащадкам;

- інсталяції в суспільній свідомості нової державницької ідеології – ідеології переможців, ідеології

повноцінних учасників передових світових інтелектуальних та духовних практик;

- відмови від експлуатації руйнівних міфів про «український» народ – жертву підступних зовнішніх і внутрішніх ворогів;

- суттєвої корекції зовнішньополітичного курсу в напрямі відновлення політичного, економічного, інтелектуального, технологічного, правового простору рідних сестер – Польщі, Литви, України та майбутньої Білорусі, розділених на століття давно і безнадійно померлими імперіями.

Історія в особі США та наших західних союзників дала нам другий шанс. Переконали: без радикальної модернізаційної трансформації державних і суспільних інституцій Держави Україна ладу та спокою в Європі можна не очікувати впродовж принаймні наступних трьох-п'яти поколінь.

«Остаточне» вирішення українського питання в інтересах українського народу всіх національностей і віросповідань, повернення до отчої домівки, з якої примусово та безжально були виселені наші предки, – запорука стабільного, мирного та впевненого розвитку Старого Світу.

Слава Україні!

P.S. Тільки така багата, розвинена успішна держава, якою є сучасна Україна, може дозволити собі НЕ мати в структурі МЗС потужного підрозділу на чолі з першим заступником міністра, який би опікувався виключно питаннями взаємодії з українськими організаціями за кордоном.

Данило ЯНЕВСЬКИЙ,
доктор історичних наук,
журналіст

Статус закордонного українця

У МЗС України 26 січня 2016 р. відбулося чергове засідання Національної комісії з питань закордонних українців. На початку

засідання керівник комісії, заступник Міністра закордонних справ України Вадим Пристайко привітав з отриманням статусу

закордонного українця та урочисто вручив відповідні посвідчення громадянам українського

походження Білорусі, Німеччини, Польщі, Кенії та Узбекистану, які прибули до Києва спеціально для участі в цьому заході. У ході роботи комісія розглянула 248 заяв на отримання статусу закордон-

ного українця та ухвалила рішення про надання його 239 особам українського походження з 29 країн світу.

Казимир Делямар: «У Європі є народ, забутий істориками»

Французький політик, сенатор, редактор впливового часопису «La Patrie» і близький приятель французького імператора Наполеона III Казимир Делямар (фр. Théodore-Casimir Delamarre) народився 16 січня 1797 року. Свого часу він уніс до французького сенату петицію в українській справі. Пізніше видав її під назвою «П'ятнадцятимільйонний європейський народ, забутий в історії». У цій петиції він першим з іноземців звернув увагу на фальшивий зміст історії Російської імперії, яку вивчали в школах і ліцеях Франції, і першим порушив на державному рівні питання про захист українського народу, що з останньої чверті XVIII ст. перебував у тіні Московської держави і в XIX ст. був уже забутий у країнах Європи. Крім того, К. Делямар опублікував праці «Множина замість однини і панславізм, знищений у принципі»

(1868 р.), «Що таке росіяни? Етнографічне дослідження за працею Вікеснеля» (1871 р.).

Як засвідчує доктор історичних наук Петро Брицький, ім'я К. Делямара в Російській імперії та СРСР замовчувалося і його марно було шукати в радянських енциклопедіях. Автор і твори стали відомими лише після здобуття Україною незалежності. Передусім, це згадка про К. Делямара в дослідженні В. Січинського «Чужинці про Україну» (Київ: «Довіра», 1992 р.). Постало питання розшуку самої праці К. Делямара. За словами науковця, у 1995-1999 рр. в одному з університетів Парижа перебував на стажуванні (підготовці докторської дисертації) завідувач кафедри французької мови Чернівецького державного університету імені Юрія Федьковича Михайло Попович, який, як справжній патріот, люб'язно відгукнувся на прохання розшукати текст

петиції сенатора К. Делямара. Текст оригіналу видрукуваної петиції було виявлено М. Поповичем у бібліотеці Сенату Франції. Ним же здійснено переклад. Так у науковців і широкого кола громадян України з'явилася можливість ознайомитися з оригінальним твором французького сенатора К. Делямара, його оцінками тодішнього трактування історії Російської імперії, думками на захист народу України.

«У Європі, — писав К. Делямар, — є народ, забутий істориками — народ Русинів (le peuple Ruthene) 12,5 млн. під російським царем і 2,5 млн. під Австро-Угорською монархією. Народ цей такий же численний, як народ Іспанії, утричі більший за чехів і рівний за кількістю всім підданим корони св. Стефана. Цей народ існує, має свою історію... Живучи між Московією та, власне кажучи, Польщею, рутенці, до яких раніше відносилися

назви «руси» (Russes) і «русини» (Russiens), були поневолені в минулому столітті московитами, і народ завойовник сам на себе поширив ім'я переможеного народу, щоби надати собі позірних прав на володіння ним. Через це слова «руси» (Russes) і «московити» видаються нам сьогодні синонімами, тоді як насправді вони є цілком різними для історика. Ця навмисна плутанина дала змогу московитам поглинути навіть саму історію рутенців, немовби пізніший політичний акт здатен впливати на історію попередніх епох...»

На думку П. Брицького, ця праця стане в пригоді вченим при осмисленні історії України XIX-XX ст., а широкий загал громадян спонукає задуматися над своїм історичним минулим, щоб не припускати прикрих помилок у трактуванні своєї історії в майбутньому.

За матеріалами ЗМІ

Історична роль державних кордонів з особливим урахуванням кордонів Республіки Польща

Перед обговоренням зазначеної в назві проблеми необхідно пояснити поняття «територія» та «державний кордон». Поза сумнівом, найстаршим терміном, яким користуються історики, є територія. У стародавніх описах говориться про вторгнення на чийсь територію, а не перетин кордонів. Щоправда вже в XIII чи XIV століттях ідеться про кордони в контексті їх охорони та захисту, але поняття кордону в лінійному значенні з'являється в період Французької революції. Це завдяки французам і підписаним ними договорам було запроваджено термін «лінійний кордон» у розумінні лінії, що має визначений напрямок і протяжність. Інформацію на цю тему можна знайти в договорах 1797 [1] і 1801 [2] рр. і в Паризькому договорі 1814 р., а також у прикінцевому акті Віденського конгресу 1815 року [3].

Кордони в умовному розумінні, що забезпечують безпеку та стабільність, з'явилися в той час, коли люди вирішили вести осілий спосіб життя, що було пов'язане з аграрною культурою, яка зароджувалася в ті часи. Як зазначає Евеліна Шівек [4, с. 95], близько 10-12 тис. років тому почали формуватися перші оборонні системи. Як приклад вона наводить Єрихон – багате на воду місто із захисними мурами. Цінне спостереження авторки стосується кордо-

ну, необхідного для визначення зони *sacrum*, до якої необхідно захищати підступи: «Хто осмілюється порушити кордон, той ніби вчиняє святотатство. Ще в давні часи вважалося, що кордонам потрібен божественний захист, тому захищав їх сам Зевс. (...) Подібними практиками користувалися слов'яни, які позначали свої кордони, саджаючи вздовж них дерева, найчастіше фруктові. (...) Таку саму роль виконував прикордонний камінь» [4, с. 96].

Марчін Яхімовіч пише, що «кордон, найчастіше формується шляхом укладання відповідних міжнародних договорів, які визначають його протяжність, або також спосіб визначення на конкретному відрізку кордону, коли сусідні держави безпосередньо визначають його протяжність. Рідше кордони визначаються шляхом арбітражних судових

Summary

The borders have been always connected with human history. Originally, they were marked in various ways, e.g. by pouring mounds, digging trenches or placing boundary stones. Today they play defensive role - as a line demarcating interested states territories and economic role - when they are connected with goods movement and people crossing borders phenomena. By signing the dedicated treaties, stable borders with all the neighbors are guaranteed to the Republic of Poland.

Keywords: boundaries, treaty, Poland, Lithuania, Ukraine, Belarus, the European Union, the Schengen zone

рішень чи рішень міжнародних органів» [5, с. 49].

У науковій літературі існує кілька визначень цього поняття. Одне з них представляє Вітольд Ян Лех: «Державний кордон – це вертикальна поверхня, що проходить через закриту прикордонну лінію, яка відділяє територію, підземелля і повітряний простір однієї держави від інших чи від нічийних територій».

Інше визначення говорить, «що це лінія, а конкретніше, площа, в межах якої розміщується територія держави; відділяє вона від території іншої держави, яка не перебуває під її національною юрисдикцією».

Катажина Кожуховська зазначає, що «кордон та контрабанда – це два поняття, які тісно пов'язані та залежать одне від одного. Якби не було кордону – не існувало б контрабанди та навпаки, якби не контрабанда – поняття кордону мало б набагато менший вимір, а саме, відпала б потреба захисту кордонів з огляду на митні правила. Тому допоки існуватимуть митні кордони, не можна буде говорити про повне викорінення чи взяття під повний контроль контрабанди. Її інтенсивність може варіюватися, рости чи зменшуватись у залежності від економічної кон'юнктури, наполегливості органу, створеного для боротьби з контрабандою, та інших чинників. Вона може трансформуватися в різні форми, однак ніколи мита та обмеження в перевезеннях не позбудуться своєї тіні, якою є контрабанда».

Анджей Рачик, Сильвія Долзблаш і Малгожата Лешьяк-Йоханн стверджують, що «державні кордони є одночасно соціальними, політичними та дискурсивними творіннями, а не тільки статистичними категоріями, що є між державами».

Єжи Банський, пишучи про політичні кордони, зазначає, що вони відіграють істотну роль у буденному житті кожного з нас, адже ми живемо у визначеній державі, яка накладає на нас певні права та обов'язки, у тому числі сплату податків, відповідальність перед законом, різноманітність громадянських свобод тощо.

Натомість Збігнєв Рикель вказує на те, що кордон визначає відстань, на яку розповсюджується верховенство країни. Розвиваючи цю тему, автор додає: «З цієї точки зору, кожен кордон є політичним явищем, тому не існує кордонів інших, ніж політичні». Здається, що це найпростіше та одночасно найвлучніше визначення кордонів держави, звичайно із зазначенням того, що йдеться про його верти-

кальну протяжність в обох напрямках. Протяжність кордону в напрямку космосу не була до цього часу визначена та не має в цій сфері підписаних міжнародних договорів.

У цьому розумінні термін стосується передусім кордону між країнами з-поза Європейського Союзу. Вищенаведені міркування доводять, що як кордон, так і пов'язане з ним прикордоння мають міжdisciplinарний характер. Ними займаються історики, соціально-економічні географи, представники економічних наук, соціологи, а також представники політичних наук. Інколи трапляється, що справи, пов'язані з кордонами, приписують географічним наукам. Однак необхідно пояснити, що сфера досліджень, пов'язаних з кордоном і

прикордонням, які проводять географічні науки, стосується економічної галузі, у тому числі експорту та імпорту товарів, а також міграції населення.

Можна також наважитися стверджувати, що кордон – це політичний бар'єр, який має на меті контроль міграції населення, а останнім часом також обмеження обігу товарів і послуг.

Взявши за початковий пункт визначення кордону З. Рикеля, необхідно також навести його концепцію, що пояснює поняття держави. Автор зазначає, що «сучасна держава має чітко визначені кордони і територію, яка в ній міститься».

Гжегож Балявайдер припускає: існування кордонів виникає з факту, що цій державі було визначено конкретну територію і пов'язане з цим прагнення народу забезпечити ексклюзивність відносно подій і процесів, які там відбуваються.

Варто додати, що в рамках історичних і суспільно-політичних наук є проблема, пов'язана з делімітацією та демаркацією кордонів, спірних територій чи наслідками таких змін. Багато авторів при обговоренні питання кордонів порушують питання їх стабільності, вказуючи одночасно, що в Європі найбільш стійкі та непорушні кордони, які не змінювалися вже понад 400 років, має Швейцарія. Не менш стабільні межі мають Іспанія з Португалією чи Іспанія з Францією.

Відносно функцій, які виконують кордони, необхідно зазначити, що в історичному плані їх політичне значення підлягало постійним змінам. Донині

все ще актуальною залишається функція кордону як просторового бар'єру. Варто зазначити, що ступінь міжсусідської ізоляції залежить, насамперед, від взаємних політичних відносин. У зв'язку з цим багато авторів виокремлює три функції кордонів, до яких, приміром, Роберт Фарачик зараховує такі, як:

1) дезінтеграційна, що полягає на повній ізоляції від зовнішнього світу;

2) фрагментаційна, що характеризується різним ступенем відкритості на деякі фактори;

3) інтеграційна – найбільш приязна, насамперед для мешканців обох сусідніх держав, що характеризується високим ступенем відкритості й інтенсивності контактів у різних сферах суспільно-політично-економічного життя.

Аналогічний поділ проводить Єжи Банський. Основою класифікації є прийнята ним проникність кордонів. Його типологія зводиться до таких категорій: відкриті кордони (внутрішні кордони Європейського Союзу чи Швейцарія – Ліхтенштейн); частково проникні та закриті (Північна Корея та Південна Корея).

Анджей Мішук зазначає, що в еволюції кордону можна виокремити кілька етапів: межі ворожості; межі співіснування; прикордонного співробітництва; межі взаємозалежності. Одночасно автор підкреслює, що утримання протягом тривалого періоду етапу ворожості може призвести до порушення всіх форм реалізації спільних заходів.

Зрозуміло, що якість кордонів завжди містить суб'єктивну оцінку, оскільки

с. Богушице, гміна Просткі. Один з найстарших польських прикордонних стовпів із 1545 року.

Джерело: Воєводське управління охорони пам'яток архітектури в м. Ольштин, номер справи KL.WKZ534/11/OI/79

Прикордонні знаки, що розділяють приватні території.
Джерело: Колекція музею архітектури та побуту в с. Перешпа на Волині. Фото автора

ки вони залежать від оцінювання, наприклад, зі стратегічної чи економічної точок зору. В одному разі кордон може бути дуже хорошим, з огляду на захист держави, однак несприятливим — з економічної точки зору, наприклад, з огляду на незначний потенціал перевезення товарів і осіб. Юзеф Барбаг наводить приклади таких ситуацій, посилаючись на стародавній Єгипет, де пустелі були дуже хорошим захисним бар'єром, забезпечуючи одночасно зону ізоляції навколо цієї держави.

Оцінюючи геополітичну ситуацію сучасної Польщі, можна зауважити, що це «транзитна» держава, яка створює величезні можливості для багатовекторного загальноєвропейського співробітництва. Дуже важливим також є те, що Республіка Польща в 1991-1994 рр. підписала з усіма сусідами договори про добросусідство і дружне співробітництво. Перший з них було підписано 17 червня 1991 р. з Федеративною Республікою Німеччина. Другим документом став договір, який

парафували 6 жовтня 1991 р. з Чеською Республікою та Словацькою Федеративною Республікою. Договір із Російською Федерацією було підписано 22 травня 1992 р. У ньому, між іншим, зазначено, що «Сторони визнають недоторканим, існуючий між ними, кордон та підтверджують, що не мають одна до одної жодних територіальних претензій, а також не будуть висувати такі вимоги в майбутньому».

Дуже важливий документ було підписано 18 травня 1992 р. з Україною — Договір між Республікою Польща та Україною про добросусідство, дружні відносини та співробітництво, укладений у Варшаві. У його ст. 1 вказано: «В нових політичних умовах Сторони зобов'язуються розвивати відносини в дусі дружби, співпраці, взаємної поваги, розуміння, довіри і добросусідства на підставі міжнародного права, включаючи принципи суверенної рівності, невикористання сили чи загрози її застосування, недоторканості кордонів, територіальної

цілісності, мирного вирішення спірних питань, невтручання у внутрішні справи, самовизначення народів, поваги прав людини та основних свобод, сумлінно виконувати зобов'язання згідно з міжнародним правом».

Договір із Білорусією було підписано 23 червня 1992 р., а останнім було укладено договір із Литвою, парафований 26 квітня 1994 р. Це був документ, який на додаток до змісту про непорушність кордонів і територій стосується також минулого та конфліктів між обома державами після закінчення Першої світової війни. Крім того — що дуже важливо для поляків, які проживають у Литві, та литовців у Польщі — у ст. 14 зазначено, що ці особи мають, між іншим, право «вільно користуватися мовою національних меншин в особистому та суспільному житті; вивчати мову своєї національної меншини та отримувати освіту цією мовою; записувати свої імена та прізвища так, як вони звучать мовою національної меншини».

Можна стверджувати, що з 90-х років ХХ ст.

Польща має визначені на підставі договорів кордони з усіма сусідами, а додатковим чинником їх стабілізації є той факт, що східний кордон Польщі є одночасно східним кордоном Європейського Союзу та Шенгенської зони.

Список використаних джерел:

1. *Traktat Francji z Austrią podpisano 17 października 1797 r. w Campo Formio. Na jego mocy Austria utraciła Lombardię.*
2. *Traktat pokojowy zawarty pomiędzy Francją i Austrią w 1801 r. w Lunéville.*
3. *Akt końcowy kongresu podpisany został 9 czerwca 1815 r. i kończył epokę napoleońską.*
4. *Siwek E., Znaczenie granic jako ograniczeń przestrzennych i wyznaczników tożsamości, „Studia Humanistyczne AGH”, 2012, t. 11/2, s. 95.*
5. *Jachimowicz M., Nowe zasady odpowiedzialności za nielegalne przekroczenie granicy RP, „Prokuratura i Prawo”, 2006, nr 5, s. 49.*

**Доктор Анджей
ВАВРИНЮК,**
доцент (переклад з
польської мови здійснив
доцент Чернівецького
національного університету
Олег Слюсар)

АНОТАЦІЯ

Кордони завжди супроводжували людину. Спочатку їх позначали в різний спосіб: шляхом насипання валів, копання ровів або встановлення прикордонних каменів. Нині кордон як лінія, що розмежовує територію держав, тому він має захисне та економічне значення щодо руху товарів, а також як фільтруюча лінія щодо осіб, які його перетинають. Польща завдяки підписаним трактатам має гарантовано стабільний кордон з усіма своїми сусідами.

Ключові слова: кордон, трактат, Польща, Литва, Україна, Білорусь, Європейський Союз, Шенгенська зона.

АННОТАЦИЯ

Границы всегда сопровождали человека. Изначально они были обозначены различными способами: путем насыпания валов, копания ровов или установки пограничных камней. Сегодня граница рассматривается как линия, разграничивающая территории государств, поэтому она имеет защитное и экономическое значение по отношению к движению товаров, а также как фильтрующая линия по отношению к лицам, которые ее пересекают. Польша благодаря подписанным трактатам имеет гарантированно стабильную границу со всеми своими соседями.

Ключевые слова: граница, трактат, Польша, Литва, Украина, Беларусь, Европейский Союз, Шенгенская зона.

Вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на суспільно-політичну трансформацію Казахстану

Практика самостійного існування нових незалежних держав показала, що пострадянський простір не є єдиним економічним полем, а егоцентризм і національний прагматизм правлячих еліт стали визначальним фактором у взаємовідносинах країн-членів СНД. Простір Співдружності залишається нестабільним і небезпечним. До постійних територіальних та етнічних конфліктів (Нагірний Карабах, Придністров'я, Абхазія, Південна Осетія) додаються конфлікти міждержавні (Азербайджан – Вірменія, Грузія – Росія, Узбекистан – Таджикистан – Киргизія, Росія – Україна).

У соціально-політичній трансформації Казахстану внутрішні та зовнішні чинники відіграють велику роль і мають різноплановий характер. Найбільш розвинутим є євразійський інтеграційний проект. У січні 2015 р. Росія, Казахстан і Білорусь проголосили створення Євразійського економічного союзу (ЄАЕС). Вважається, що створення такого Союзу дасть змогу учасникам інтеграції зайняти чільне місце у світі, увійти до числа лідерів глобального зростання, домогтися успіху й процвітання. Соціально-політична модернізація Казахстану потребує здійснення інституційних перетворень, вибору форм гнучкого поєднан-

ня ринкових механізмів, інструментів державного регулювання економіки та сучасних інститутів громадянського суспільства. Тільки за безумовного дотримання пріоритетності соціальних завдань реформ можна сподіватися на створення потужних стимулів економічного зростання, технічного переозброєння виробництва і підвищення його ефективності [2-4].

Казахстан входить у нинішній етап інтеграційного проекту Євразійського економічного союзу з негативним економічним фоном. Витоки проблем фінансової системи країни полягають не тільки в девальвації російського рубля та зниженні нафтових цін. Головна причина криється в тому, що фактично вичерпано базову економічну парадигму, у рам-

Summary
In this article problems of modernization of Kazakhstan are analyzed. The modern state, interdependence and prospects of its socio-political transformation in the framework of Eurasian Economic Union are considered.
Keywords: modernization, integration, transformation, social, political.

ках якої розвивався Казахстан від початку періоду незалежності. Трималася вона на трьох основах: високих цінах на експортну сировину, іноземних інвестиціях і зовнішніх позиках. Це давало змогу країні нарощувати споживання, здійснювати такі грандіозні проекти, як перенесення столиці, численні світові з'їзди [3].

Ціни на сировину виявили свою нестійкість. Іноземні інвестиції скоротилися, і сподівання на те, що вони знову зростуть, не мають ґрунтовних підстав. Однак головне в тому, що разом із нагромадженням іноземних інвестицій в економіці Казахстану збільшується вивіз доходу з них.

Ще до кризи 2007 р. вивіз доходів був домірним з надходженням нових інвестицій, а на сьогодні це співвідношення стало негативним. Щодо зовнішніх позик, то під накопичений у 156 млрд. дол. зовнішній борг із Казахстану вивезено приблизно у 2 рази більше – 280 млрд. дол. (згідно з офіційною звітністю на кінець 2014 р.). Нині платіжний баланс і курс тенге підтримуються за рахунок надходження до країни резервів, нагромаджених за кордоном у прибуткові роки. На це витрачається 2-3 млрд. дол. на місяць із понад 100 млрд. дол. резервів. Тому, якщо навіть ціни на сировину зростуть, це зможе лише на певний

час підтримати економіку, але не повторити те, що успішно розвивалося у 2000-і роки.

На сьогодні норма нагромадження основного капіталу в Казахстані наближається до 30%. На промисловість припадає понад 51% усіх інвестицій. У тому числі, у нафтовидобувній галузі – 39,1%, тобто близько 78% усіх інвестицій у промисловості в цілому. Частка видобувної промисловості у ВВП не перевищує 20%, а на неї припадає 39,1% інвестицій в основний капітал.

Приміром, на такі прогресивні галузі, як хімічна, йде близько 0,5% усіх інвестицій; машинобудування – ще менше. Усе це свідчить про необхідність досконалої модернізації виробничого апарату з метою забезпечення випуску сучасної конкурентоспроможної продукції.

Статистика показує, що реалізація рекомендацій з підвищення ставки рефінансування, проведення жорсткої грошово-кредитної та податково-бюджетної політики не

привела до підвищення якості економічного зростання. Пріоритетним завданням повинна стати не просто боротьба з інфляцією, а визначення оптимального рівня інфляції, який стимулює економічне зростання і структурні зміни в економіці [2].

Модернізація держави, що стоїть на захисті національних інтересів, потребує розроблення загальнонаціональної програми соціально-економічної модернізації країни, створення системи стратегічного планування і прогнозування для дослідження довгострокових тенденцій розвитку країни з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників. Для цього потрібна сучасна державна структура управління, яка має бути оптимальною для ринкової економіки. У першу чергу, це – ефективний уряд, здатний реалізувати пріоритетні цілі. Необхідно зосередитися на обмеженій кількості пріоритетів і реалізації стратегій з досягнення визначених цілей. Зокрема, це потре-

бує вдосконалення законодавчо-правової бази функціонування держави, послідовної підтримки соціально-політичної стабільності [2].

Ефективність уряду повинна базуватися на трьох взаємопов'язаних факторах: його структурній організації, стратегічній координації, рівні підготовки кадрів. Державне управління складними системними перетвореннями суспільства й економіки також має стати системним. Необхідна ефективна і прозора державна система координації. Результати її роботи повинні бути доступними всім підзвітним органам [2].

Для Казахстану визначено сім основних принципів стратегії побудови центральної та місцевої влади:

1. Компактний і професійний уряд, що сконцентрується на виконанні лише кількох найбільш важливих функцій.
2. Робота за програмами дій на основі стратегій.
3. Чітко налагоджена міжвідомча координація.

4. Підвищення повноважень і відповідальності міністрів, їх звітність і стратегічний контроль за їхньою діяльністю.

5. Децентралізація всередині міністерств, від центру до регіонів та від держави у приватний сектор.

6. Ефективна боротьба з корупцією.

7. Поліпшення системи найму, підготовки і просування кадрів.

У рамках стратегії виходу на траєкторію сталого розвитку створено інституційні передумови для більш активної участі держави в модернізації національної економіки. Зокрема, організовано фонд «Казина», метою якого є координація всіх інститутів розвитку для концентрації зусиль, спрямованих на реалізацію проривних проектів міжнародного значення. Цього буде досягнуто шляхом створення нових наукових центрів на рівні міжнародних стандартів та активізацією діяльності на світовому ринку наукоємних технологій для підвищення науково-технологічного рівня виробництва. Поліпшення диверсифікації казахстанської економіки пов'язується з реалізацією кластерної ініціатииви, покликаної підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

З цією метою було прийнято низку стратегічних документів. Зокрема, Стратегію розвитку транспортного комплексу Казахстану, Стратегію територіального розвитку, Концепцію створення регіонального фінан-

сового центру в Алмати, Концепцію сталого розвитку Казахстану, Концепцію формування соціально-підприємницьких корпорацій тощо [4].

Варто зауважити, що Росія головним чином провадить свою діяльність у Казахстані за рахунок власних найбільших енергетичних компаній: Газпром, ЛУКОЙЛ, Транснафта і Роснафта. Саме цей фактор дає змогу Москві зберігати в Астані вагомість російських інтересів і запобігати домінуванню Пекіна в економіці Казахстану. Перш за все, йдеться про Каспійський трубопровідний консорціум (КТК) і нафтопроводи «Приіртішськ - Атасу - Алашанькоу» та «Атирау - Самара». Крім того, обіг нафти між Росією і Казахстаном здійснюється Каспійським морем за маршрутом Актау - Махачкала.

Стабільні партнерські відносини між РФ і Казахстаном підтримуються і в газовій сфері. Два діючих ключових газопроводи — «Середня Азія - Центр» та «Бухара-Урал», що проходять територією Казахстану, а також можливе будівництво Прикаспійського

газопроводу дають змогу Газпрому розширювати свою ресурсну базу і гарантувати безперебійні поставки за кордон.

Росія прагне збільшити свою присутність у Казахстані в атомній галузі, а також інвестує кошти в розвиток електроенергетики. Наприклад, беручи участь у проекті реконструкції Екібастузської ГРЕС-2 з приєднанням до неї двох додаткових енергоблоків. Крім цього, РФ залишається вагомим партнером Казахстану у військових і космічних сферах. Прикладом цього є найбільша угода на постачання з Росії п'яти ЗРК S-300PS на безоплатній основі, а також співпраця Роскосмосу та його казахстанського аналогу — Казкосмосу [4].

Останніми роками Китай став конкурувати з РФ за вплив у Казахстані. Згідно з даними Світового банку, за останні десять років рівень ВВП КНР зріс тут у понад п'ять разів. Китай має статус другої економіки світу після Сполучених Штатів Америки. Зростаюче виробництво потребує все більше ресурсів, що робить Пекін важливим сировинним імпорте-

ром, зокрема енергоносіїв. На країну припадає понад 20% світового споживання. Експерти вважають, що у найближчі три десятиріччя зростання китайської економіки уповільниться порівняно з попередніми 30 роками, однак невдовзі Китай стане найбільшою економікою світу, перевершивши США [3].

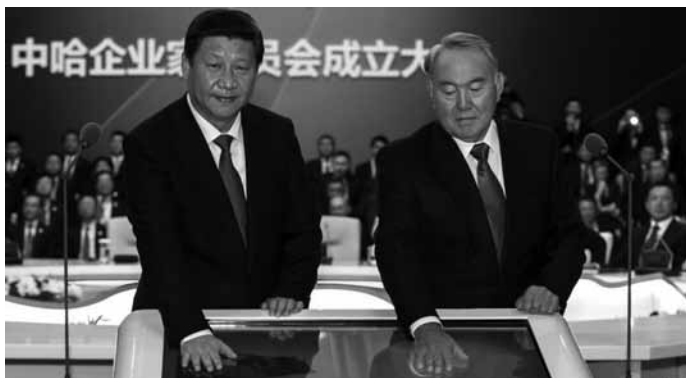
Стосовно інтересів Пекіна в Казахстані варто відзначити прагнення КНР отримати доступ до тутешніх мінеральних ресурсів (нафти, газу, урану) та забезпечити надійний транзит туркменського газу. Китай також зацікавлений у розвитку Сінцзян-Уйгурського автономного району в рамках міжрегіонального співробітництва, побудові шосейної та залізничної інфраструктури. Пекін націлений і на розширення обсягів китайської продукції на ринках Казахстану. Він планує зв'язати Астану економічними зобов'язаннями завдяки фінансовій допомозі та кредитам, а також поглибити культурні зв'язки, впливати на становлення нового покоління казахстанської еліти.

Крім того, цілком оче-

видно, що КНР сподівається стати постійним гравцем у перспективних прикаспійських нафтових проектах. Він забезпечує надійну фінансову підтримку Казахстану: за даними Національного банку республіки, прямі китайські інвестиції приблизно в 3,5 раза перевищують російські, що фактично свідчить про домінування Китаю в цьому питанні.

Однак у зв'язку зі зростанням впливу КНР на регіон Центральної Азії, у Казахстані відзначається зростаюче занепокоєння щодо «китайської загрози». Пекін запроваджує стратегію, спрямовану на поліпшення свого іміджу, зокрема, використовує культурні та освітні програми. Казахстан побоюється можливої залежності від китайського імпорту та зменшення виробництва товарів власних галузей промисловості, таких як текстиль та взуття. Жорстка конкуренція між китайськими і казахстанськими виробниками простежується на місцевих ринках, де половина обігу найближчим часом може опинитися під контролем китайських бізнесменів [3].

Президент Китаю Сі Цзіньпін і Президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв запускають газопровід з Казахстану в Китай. Астана, 7 вересня 2013 р.

Казахстан проголошує, що створює сировинну економіку, на базі якої в подальшому буде побудовано високотехнологічну промисловість. Металургія і нафтова галузь залишаються основою економіки країни. Так, з 1990 до 2014 р. виробництво нафти збільшилося утричі, а металу – удвічі. Це забезпечувало країні стабільне зростання у 5% щорічно. На нафту припадає 55% загального експорту Казахстану, на метал – 14%. Частка промислових товарів залишається незначною.

Експорт Казахстану до Росії, незважаючи на його членство в Митному союзі, становить лише 9% (експорт Молдови – 28%, Вірменії – 19%).

Труднощі в економіці країни спричинені не суттєвою залежністю від Росії, а тим, що Казахстан опинився на потужному фінансовому мотузку стосовно експорту нафти і металу. Вважалося, що вдалося конвертувати свій ресурсний потенціал в іноземні інвестиції, стабільне зростання та дружні відносини із Заходом, Росією та Китаєм одночасно. Однак на сьогодні це прагнення не вдається

реалізувати на практиці. Уряд Казахстану готується до того, що протягом найближчих п'яти років ціна нафти буде на рівні 30-40 дол. за барель; здешевлення металів, скорочення іноземних інвестицій і зменшення попиту на казахстанські експортні товари в Росії та Китаї. Побудова сучасної економіки, не маючи надприбутків від нафти, є більш складним завданням для Казахстану.

У країні ключовою складовою модернізації є орієнтація фінансової системи на забезпечення ресурсами таких пріоритетних напрямів економіки, як індустріально-інноваційний сектор, малий і середній бізнес, сільське господарство, інфраструктура із залученням іноземних інвесторів.

Для Казахстану, віддаленого від основних ринків збуту і практично позбавленого безпосереднього виходу до великих морських портів, конче важливим є рівний доступ до інфраструктур Росії та Білорусі. На думку керівництва країни, ефективне подолання цих викликів може бути вирішене в рамках утвореного Євразійського

економічного союзу [1]. У майбутньому це регіональне об'єднання повинно вибудувати фундамент для великого ринку з єдиними правилами, забезпечити економічне зростання та підвищення добробуту громадян.

Залучення інвестицій з КНР для проведення модернізації країни потребує здійснення гнучкої політики, щоб не бути безповоротно втягнутими у сферу впливу Китаю.

На сьогодні в рамках Концепції зовнішньої політики Республіки Казахстан на 2014-2020 роки основним партнером країни є Росія. Таким чином, можна констатувати, що російські та казахстанські уряди мають достатньо міцні зв'язки і ЄАЕС сприятиме їх зміцненню.

Список використаних джерел:

1. Васильєв О.А. Проблеми трансформації інтеграційного об'єднання РФ і Білорусі / О.А. Васильєв // Зовнішні справи. – 2014. – №7. – С. 44-47.
2. Васильєв О.А. Розвиток виробничих сил, науки і техніки як головний фактор, що визначає соціально-політичну трансформацію сучасних держав / О.А. Васильєв // Зовнішні справи. – 2014. – №9. – С. 44-47.
3. Ігнат'єв П.М. Геополітичні та гео економічні інтереси у світовій політиці: підручник. – Чернівці – Київ: Книги – XXI. – 2014. – 364 с.
4. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України: Підручник / За наук. ред. М.А. Кулініча. – К.: «LAT&K», 2015. – 477 с.

Олександр ВАСИЛЬЄВ,
доктор технічних наук,
головний науковий
співробітник ДУ
«Інститут всесвітньої
історії НАН України»

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано проблеми суспільно-політичної модернізації Казахстану. Розглянуто сучасний стан, взаємозв'язок і перспективи соціально-політичної трансформації країни в рамках інтеграційного об'єднання Євразійського економічного союзу.

Ключові слова: модернізація, інтеграція, трансформація, соціальний, політичний.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы проблемы общественно-политической модернизации Казахстана. Рассмотрены современное состояние, взаимосвязь и перспективы социально-политической трансформации страны в рамках интеграционного объединения Евразийского экономического союза.

Ключевые слова: модернизация, интеграция, трансформация, социальный, политический.

Донбас і Крим: спогади про майбутнє

«Майбутнє – це ретельно знешкоджене теперішнє». Брати Стругацькі, «Гидкі лебеді» (1967 р.)

Ключовим викликом розвитку української державності традиційно була і залишається проблема конфліктної неузгодженості між тактичними завданнями та стратегічними цілями. У певному сенсі нинішня криза, що акумулювалася в тимчасову втрату контролю над окремими територіями України, є своєрідним наслідком означеного дисбалансу пріоритетів. Відповідно, як ніколи актуальною для нашої державної політики стає максима У. Черчилля: якщо політики орієнтуються лише на наступні вибори, то державні діячі повинні орієнтуватися на наступні покоління.

Беззаперечним є факт, що нині чинник безпеки посідає центральне місце в єдиній і цілісній системі державно-політичних пріоритетів, які повинні забезпечувати стабільний розвиток і злагоду в українському суспільстві. У національному безпекознавчому та конфліктологічному дискурсах необхідно приділяти окрему, але принципову увагу перш за все стратегічним питанням відновлення територіальної цілісності та належного ступеня суверенності нашої держави, особливо в загальнометодологічному контексті переходу від дисциплінарності до проблемності. Одним із цікавих прикладів такого дискурсу можна вважати колективну

монографію «Донбас і Крим: ціна повернення», підготовлену авторським колективом співробітників Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України.

Написана досвідченими фахівцями, вона є антиподом популістських, урапатріотичних і пропагандистських підходів до вирішення проблеми, зразком коректного та толерантного осмислення її зародження та ескалації, а також виваженого сценарного аналізу перспектив вирішення.

Авторами було чітко визначено мету дослідження, що полягає у з'ясуванні часової та сценарної специфіки проблеми повернення Донбасу та Криму. Остання розглядається у двоєдиному – внутрішньому та зовнішньому – контексті. Внутрішній контекст обумовлений проблемами Криму та Донбасу як такими – регіональною специфікою політичних негараздів, економічних втрат і соціальних проблем. Зовнішній – загальнополітичною ситуацією в Україні, а також складною специфікою «вбудованості» у непростий геостратегічний простір.

Рецензія на: **Донбас і Крим: ціна повернення** : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Вла-сюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.

Вдалою вбачається структура колективної монографії, яка логічно, повно й точно відображає задум і концепцію проведеного дослідження. Вона має вигляд смислових блоків, нанизаних на історико-хронологічну вісь розвитку проблеми – починаючи від історико-політичної генези конфлікту та закінчуючи політико-футурологічними сценаріями його вирішення. Логіка викладення матеріалу підпорядкована наскрізному підходові, що дає можливість авторам об'єднати в один цілісний ланцюг події з політичного минулого і варіанти майбутнього, охоплюючи кілька вимірів вивчення проблеми в сучасних багатовимірних реаліях державного розвитку. Цьому відповідає поділ роботи на відповідні частини, згруповані у профільні смислові блоки безпеково-констатаційної, ресурсно-оціночної та сценарно-прогнозної спрямованості.

Квінтесенцією монографічного дослідження є запропоновані та критично оцінені сценарії повернення Донбасу (від «жорстких» воєнно-політичних до «м'яких» економіко-політичних).

Аналізована колективна монографія своїми інтенціями та змістом більш ніж красномовно підтверджує актуальність і затребуваність у нинішній Україні зазначеної на початку цієї рецензії ідеї видатного британця. Глибина та ступінь сценарного опрацювання

проблеми дають змогу покласти останні в основу державних стратегій не тільки самого процесу відновлення належної територіальної цілісності, а й похідного «постконфліктного миробудівництва».

Цінність фундаментального монографічного дослідження полягає не лише в суто пізнавальному аспекті. Проведена фахова «робота над помилками» підказує додаткові можливості вирішення найгострішої проблеми державного будівництва. Ідеться, зокрема, про позитивне національно-патріотичне «(пере)виховування» громадянськості, підвищення довіри до політичних форматів і діалогових механізмів трансрегіонального діалогу та співробітництва, розвиток специфічних соціально-політичних характеристик громадянського суспільства, які дали б змогу відіграти роль ідеолога й організатора «руху приєднання», подолання медіа-ідеологічного опору з боку сепаратистського середовища тощо.

На жаль, поза увагою авторів монографії залишилося важливе питання уможливлення практичної реалізації запропонованих сценаріїв або декомпозиції їхніх елементів. Однак цей аспект, з одного боку, скоріше є дискусійним, а з іншого – потребує окремого дослідження зі своєю науково-методологічною специфікою. Адже «майбутнє, – як писав П'єр Буаст, – це канва, по якій уява виши-

ває згідно зі своєю прихилою, але малюнок її ніколи не буває досконалим».

У цілому, колективна монографія «Донбас і Крим: ціна повернення» — це насамперед концептуально-політичне дослідження проблеми повернення Донбасу та Криму, результати якого є помітним кроком практичного спрямування, орієнтованим на підвищення загальної якості та фаховості національного (а також, принаймні частково, міжнародного) дискурсу безпеки. Будучи безсумнівним інтелектуальним внеском у розвиток вітчизняної безпекознавчої думки, вона також має неабияке прикладне значення. Ґрунтовно досліджене командою науковців Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України коло питань стосовно співвідношення «ціни» та «якості» повернення Донбасу та Криму повинно бути покладене в основу відповідної стратегії збереження національної цілісності України.

Олексій ПОЛТОРАКОВ,
кандидат політичних наук, радник при дирекції НІСД

Перше системне і детальне бачення подій навколо Донбасу та Криму

Презентуючи наприкінці минулого року в Києві колективну монографію «Донбас і Крим: ціна повернення», директор Національного інституту стратегічних досліджень, представник політичної групи від України в Тристоронній контактній групі Володимир Горбулін зазначив, що ця наукова робота

становить собою впорядкований аналіз подій у зазначених регіонах.

«Чи можливе повернення Донбасу і Криму в найближчому майбутньому? На це запитання у монографії дається позитивна відповідь. Як скоро це може статися? Можемо ствердно говорити про середньострокову і довгострокову перспективу... Проблема полягає в тому, що вирішення зазначених питань не залежить лише від України і тих, хто проживає на окупованих територіях. Не можна забувати, що Україна ... втягнута у збройний конфлікт. На національну безпеку України, на глобальну безпеку і на строки повернення Донбасу і Криму безпосередньо впливають рішення, прийняті в Кремлі», — висловив думку В. Горбулін.

За його словами, і в Україні, і в самій РФ немає сумнівів у тому, що у Донбасу і Криму немає майбутнього в Росії. «Але доти, доки там перебуває російська окупаційна армія, спецслужби і маріонеткові режими — повернення неможливе», —

наголосив експерт. У зв'язку з цим, як він вважає, необхідно зосередити всі зусилля на тому, щоб «змусити Росію піти з Донбасу та Криму».

Розмірковуючи про те, яким чином можна протистояти агресорові, В. Горбулін наголосив, що автори монографії звертають увагу на обмежені можливості України в цьому плані. За його словами, активно повинна працювати дипломатія, громадянське суспільство та інформаційні служби. «Безумовно, в цій справі ми розраховуємо на допомогу союзників. Санкційний тиск Заходу на Росію, моральна й політична ізоляція агресора є найважливішою складовою, — сказав директор інституту, додавши: Змусити сьогодні Росію піти з Донбасу — це лейтмотив Мінського процесу».

За словами В. Горбуліна, автори монографії допускають критику Мінського процесу, але зазначають, що наразі немає альтернативного несилового способу узгодження інтересів.

Стосовно ж сценаріїв повернення Донбасу, авто-

ри наукової роботи вказують на так звані хорватський (жорсткий сценарій, який передбачає звільнення територій шляхом силової операції), молдовський (компроміс із маріонетковим режимом) і німецький (об'єднання країни після переосмислення причин розколу) сценарії.

Повернення Криму вчені та експерти вбачають у кількох можливих сценаріях: реконкісті, народній війні, мирній реінтеграції, дипломатичній реінтеграції.

Рецензент монографії, заступник директора Інституту законодавства Верховної Ради Євген Бершеда наголосив, що ця праця вчених — «перше системне і детальне бачення подій навколо Донбасу і Криму».

Директор Інституту демографії і соціальних досліджень Елла Лібанова вказала, що Україна програє Росії інформаційну війну. Вона висловила переконання в тому, що публікація книги буде серйозним кроком до здобуття Україною переваги в цій інформаційній війні.

За матеріалами ЗМІ

Системна історія зовнішньої політики і дипломатії XX-XXI століть: міжнародно-політичний та інституціональний виміри

УДК 327:94

Під грифом МОН України вийшло друком міжвузівське навчально-наукове видання (Дипломатична академія України при МЗС України і Чорноморський державний університет імені Петра Могили) із започаткованої серії підручників, навчальних посібників і монографій нового покоління, а саме: С.В. Пронь, Т.М. Пронь, В.Г. Циватий. **Міжнародні відносини та зовнішня політика: системна історія 1914-2014 років: навчальний посібник.** – Київ-Миколаїв: «Іліон», 2014. – 244 с. ISBN 978-617-534-209-1.

Нині серед найголовніших завдань Дипломатичної академії України при МЗС як навчально-методичного центру української вищої школи за спеціальностями зовнішньополітичного і дипломатичного профілю – є саме підготовка нового покоління монографій, навчально-наукових видань, підручників і навчальних посібників, упровадження креативних технологій навчання XXI століття. Нові видання повинні забезпечити високий світовий рівень якості підготовки студентів зі спеціальностей зовнішньополітичного та дипломатичного профілю.

Рецензоване видання авторського колективу – це оригінальне, сучасне й актуальне навчально-наукове дослідження, у

Рецензія: Пронь С.В., Пронь Т.М., Циватий В.Г. Міжнародні відносини та зовнішня політика: системна історія 1914-2014 років / С.В. Пронь, Т.М. Пронь, В.Г. Циватий. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ-Миколаїв: «Іліон», 2014. – 244 с. – ISBN 978-617-534-209-1

якому проаналізовано та системно викладено витoki й реальний стан міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії XX-XXI століть, як важливої складової еволюції та трансформації політико-дипломатичних систем і систем міжнародних відносин глобалізованого світу. Основні висновки зроблено за результатами наукового аналізу документів українських і зарубіжних архівів, матеріалів вітчизняної та іноземної періодики, видань української діаспори.

Його головне призначення полягає в тому, щоб навчити вдумливого читача орієнтуватися в тенденціях сучасних міжнародно-політичних, геополітичних і світових процесах, а також допомогти усвідомити рушійні чинники, що впливають на політичну, дипломатичну чи економічну діяльність державних акторів як на світовій арені, так і в межах географічно визначених міжнародно-політичних регіонів.

Це видання надає вичерпну інформацію з проблемних питань зовнішньої політики й дипломатії найбільших

держав світу, аналізує фундаментальні проблеми міждержавних відносин у XX-XXI століттях, пов'язані з їхнім економічним, інституційним, соціокультурним, дипломатичним і політичним розвитком у період глобалізації та поширення інтеграційних процесів у світі. Книжка зорієнтована на вирішення таких основних дослідницьких завдань: вивчення особливостей геополітичного та інституціонального середовища різних регіонів і країн світу; національних інтересів великих держав; аналіз характерних рис інституційної, управлінської, зовнішньополітичної, дипломатичної та зовнішньоекономічної діяльності провідних регіональних держав із реалізації національних цілей і стратегічних програм розвитку в чітко визначеному географічному просторі; ознайомлення з актуальними глобальними проблемами, які потребують колективного вирішення і прийняття виважених спільних рішень.

Рецензоване видання містить необхідні матеріали для вивчення курсу всесвітньої історії, полі-

тології міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії згаданого хронологічного періоду.

Автори досліджують особливості міжнародних відносин і дипломатії напередодні та в роки Першої світової війни (розділ II, с. 18-26); проблеми повоєнного мирного врегулювання й особливості та домінуючі проблеми Версальської системи міжнародних відносин (розділ III, с. 27-32); міжнародні відносини та зовнішню політику в роки світової економічної кризи (1929-1933 рр.) (розділ V, с. 38-44); міжнародні відносини та зовнішню політику напередодні та в період Другої світової війни (розділ IX, с. 74-80); пріоритети та принципи кадрового забезпечення дипломатичної служби США (розділ XVII, с. 169-178) та ін.

У вступі зазначено, що «ця книга – лише спроба через призму системної історії опанувати, дослідити, розібратися в міжнародних відносинах і зовнішній політиці сучасного світу. Системність полягає не лише в хронологічному зваженому викладенні фактологічного матеріалу, а й в ілюстрації логіки, рушійних сил світової політики, їх переваг, недоліків, протиріч, які в цілому доводять, що міжнародні відносини – складний, але єдиний

організм з усіма притаманними йому історичними компонентами (с. 9)».

Протягом багатовікової історії окремі держави і регіони в цілому досить часто виступали як самостійні гравці не лише на національному рівні, а й на міжнародній арені. Однак саме наприкінці XX – на початку XXI століть стали приділяти особливу увагу їхній ролі в міжнародних справах, зовнішній політиці та дипломатії. Тому окремі розділи цього видання присвячено вищезгаданій проблемі (розділи XIV, XV, XIX).

Метою видання є системний виклад історії та нинішнього стану політико-дипломатичних і систем міжнародних відносин із позицій сучасних наукових розвідок та в контексті можливості врахування історичного досвіду в інституціональній розбудові сучасних держав та їх політико-дипломатичних систем глобалізованого простору.

У цілому ж допитливий читач отримав у своє розпорядження аргументовану й змістовну, виважену в науково-теоретичному і методичному плані та

видану на високому поліграфічному рівні видавництвом «Іліон» наукову книжку. Сподіваємося, що рецензоване видання зацікавить студентів-міжнародників, студентів і слухачів Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, допоможе їм краще зрозуміти сучасність, спираючись на історичні приклади, представлені в навчальних курсах «Політологія міжнародних відносин», «Історія міжнародних відносин», «Компаративна історія, теорія і практика дипломатії», «Дипломатія іноземних держав», «Світова дипломатія» та ін.

Зі сторінок цієї книжки читач, зокрема, може дізнатися про польсько-українську територіальну проблему в міжнародних відносинах кінця Другої світової війни; особливості формування та реалізації основних напрямів міжнародних відносин та зовнішньої політики США; політичну історію Європи 1990-х років та її місце в системі міжнародних відносин; публічну дипломатію Республіки Польща XXI століття; головні наукові досягнен-

ня та проблеми людства XX ст.; Азійсько-Тихоокеанський регіон, Японію, Китай в етнокультурній та історичній спільності; конференційну дипломатію періоду Другої світової війни та багато іншого цікавого історико-політичного та пізнавального подієвого матеріалу. У виданні можна знайти пояснення причин соціокультурної трансформації КНР з ізольованої країни Азії в одного з економічних лідерів світу, простежити, як саме втілюють свою зовнішню політику США на різних континентах.

Рецензована праця, написана на достатньо високому теоретичному та методичному рівні, буде цікавою для науковців, професійних політиків, дипломатів, аналітиків у сфері зовнішніх зв'язків, викладачів, студентів.

Вдалою знахідкою видання є пропонований читачеві розділ: «Міжнародні відносини та зовнішня політика в афоризмах (державна, закон, політика, дипломатія, історія, національні особливості)» (с. 215-219).

Сподіваємося, що рецензована праця буде корисною для державних службовців і дипломатів, громадських діячів, які з інтересом познайомляться з розширеною інформацією про геоекономічні та геополітичні інтереси держав у сучасному глобалізованому світі.

Бажаю авторському колективові продовжити за хронологією наступне видання, адже 2015 р. був досить багатим на політичні, дипломатичні, соціокультурні події, які варто проаналізувати і

вписати в системний контекст розвитку світових подій, еволюцію політико-дипломатичних систем і конфігурацію міжнародних відносин. Та й початок 2016 р. вже поставив перед нами багато проблемних питань, що потребують нагального політичного осмислення і тактико-стратегічного вирішення.

Отже, напевно, варто дослухатися заключного слова авторів рецензованої книги, які наголошують, що «... це видання стане корисним і сприятиме добрій справі – усвідомленню, вивченню та практичному використанню уроків – беручи за основу та опанувавши системну історію – помилок, досягнень, досвіду міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії XX – початку XXI століть. Щастя Вам!» (с. 221).

Звісно, у книжці приділено увагу багатьом історичним подіям і непересічним у житті людства фактам. Читати це дослідження доволі легко – науковий матеріал викладено дуже яскравою мовою, що дає змогу прекрасно сприйняти зміст книги як фахівцями-міжнародниками, так і тими, хто має бажання краще зорієнтуватися в складних процесах геополітичних, геостратегічних, геодипломатичних та геоекономічних змін світової політики та дипломатії нашого часу.

Андрій КУДРЯЧЕНКО,
директор Інституту
всесвітньої історії НАН
України, доктор
історичних наук, професор,
заслужений діяч науки і
техніки України

Будівництво на межі мистецтва

Однією з найважливіших сфер діяльності Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв є спорудження та реконструкція дипломатичних установ.

Так, у 2015 р. завершено ремонт будинків і прибудинкових територій посольств Латвії та Румунії. Наразі триває масштабна реконструкція Посольства Чехії. Крім того, завершено спорудження чималої кількості будівель для дипломатичних представництв.

Генеральна дирекція здійснює технічний нагляд за спорудженням резиденції та будинку для персоналу Посольства Республіки Білорусь. У січні завершено першу чергу реконструкції з прибудовою та надбудовою резиденції Надзвичайного і Повноважного Посла Японії в Україні, яка вражає своєю вишуканістю та красою. Можна лише уявити, скільки докладено зусиль, аби у вересні розпочати роботи, а в січні вже мати готове ошатне приміщення.

Будь-який інтер'єр, виконаний із натуральних матеріалів, випромінює

теплоту й відчуття гармонії з природою, тому резиденцію оздоблено мармуром і деревом. Для виконання художньої розетки для підлоги використано технологію гідроабразивного різання каменю, що полягає у застосуванні надзвукового струменя води разом із впливом абразивної суміші під високим тиском. За такої технології поверхня не нагрівається, що запобігає деформації біля розрізу, а суміщення заготовок відбувається з точним приляганням деталей, коли шви майже непомітні.

Для виготовлення мармурового малюнка було використано матеріал із кар'єрів Італії (Rosso Verona), Туреччини (Patara, Romano Beige), Греції (Victory), Єгипту (Sunny Dark) та Індії (Desert Gold). За обсягом робіт – це 4178 метрів гідроабразивного різання, ручне складання та склеювання тисяч сегментів, розширення кожного шва, знежирення, шпаклювання двокомпонентним клеєм.

Фахівцями було проведено шліфування мармуру та його полірування, що надало яскравого блиску

та насиченого кольору каменю, створивши відчуття монолітності поверхні. Також виконано роботи з кристалізації поверхні, яка дає змогу зменшити водопроникність мармуру. Завершальний етап робіт полягав у нанесенні захисного шару, що запобігає вбиранню каменем рідини.

Особливої уваги варті дерев'яні деталі інтер'єру. Наприклад, для рельєфних профілів на стелю виготовили близько 9 тис. заготовок. Елементів стрічки у вінку на стелі знадобилося 2550 шт., кутів, які з'єднують їх – 5100 шт. Для оздоблення стелі було виготовлено 68 невеликих декоративних розеток, 8 великих, 8 половинних і 26 розеток на фриз. Усе декоративно різьблене. Отже, можна лише уявити, якого рівня професіонали працювали над утіленням надзвичайного авторського дизайну Тетяни Філіпової.

Генеральна дирекція висловлює подяку всім співробітникам і партнерам, які працювали на об'єкті, а саме ТОВ «Граужис і партнери», ТОВ «Фундамент», ТОВ «Побутрембуд», фабрика

«Лагода by EVA Lab», ТОВ «Алкон-Беверс», ДОК-7, ТОВ «Київспецмонтаж», ТОВ «Ватра-Люкс», ТОВ «Бізон».

На цьому співпраця ДП «ГДІП» і Посольства Японії не закінчується, а надалі поглиблюватиметься й набуватиме нових граней. 20 січня ансамбль ДП «ГДІП» «Калиновий гай», якому напередодні виповнилося 15 років від дня заснування, привітав співробітників Посольства Японії зі святами традиційними українськими колядками та щедрівками.

Construction on the verge of art

One of the focus areas of the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions is construction and reconstruction of legations. For example, buildings and adjacent territories of the embassies of Latvia and Romania were repaired in 2015. The Embassy of the Czech Republic is currently being reconstructed. On top of that, a significant number of buildings for diplomatic missions were constructed. The Directorate-General

carries out technical supervision of construction of residences and building for employees of the Embassy of the Republic of Belarus. In addition, the first stage of reconstruction and addition to the elegant and beautiful residence of the Ambassador of Japan in Ukraine was completed in January. One can only imagine how many efforts have been made starting work in September to have elegant premises by January.

An interior made of natural materials exude warmth and a sense of harmony with nature, for this reason the residence was decorated with marble and wood. A waterjet cutting technology, which is based on using a very high-pressure jet of a mixture of water and an abrasive substance, was applied to make a marble floor panel. It enables to avoid heating of the surface and prevents cut end deformation. This technology also enables tiles to be laid without seams.

The marble for the floor panel was quarried in Italy (Rosso Verona), Turkey (Patara, Romano Beige), Greece (Victory), Egypt (Sunny Dark) and India (Desert Gold). The scope of work included 4178 meters

of waterjet cutting, thousands of hand-laid tiles, slushing, removing grease, two-component adhesive puttying.

Experts grinded and polished the marble, making it shiny, with intense colour, creating monolithic surface. The surface was also crystal-

lized to reduce the permeability of marble. The final stage of work was a surface coating, which reduces moisture absorption.

Special mention should be made of wooden elements in the interior. For example, about 9000 pieces were produced for ceiling relief pro-

files. A wreath on the ceiling consists of 2,550 elements and 5,100 pieces that connect them. 68 small, 8 large and 8 half decorative rosettes were produced for decoration of the ceiling and 26 rosettes for frieze. And everything is carved. One can only imagine what professionals worked on the embodiment of the distinguished design by Tetiana Filipova.

The Directorate-General expresses thanks to all the employees and partners, who worked on the project, namely LLC "Grauzhys i Partnery", LLC "Fundament", LLC "Pobutrembud", factory "Lagoda by EVA Lab", LLC "Alkon-Bever", DOK-7, LLC "Kyivspetsmontazh", LLC "Vatra-Lux".

The cooperation between SE "GDIP" and the Embassy of Japan does not end there, but it will deepen and expend instead. On 20 January the ensemble of SE "GDIP" "Kalynovyi Hai", which recently celebrated its 15th anniversary of the founding, congratulated employees of the Embassy of Japan on holidays with traditional Ukrainian carols.

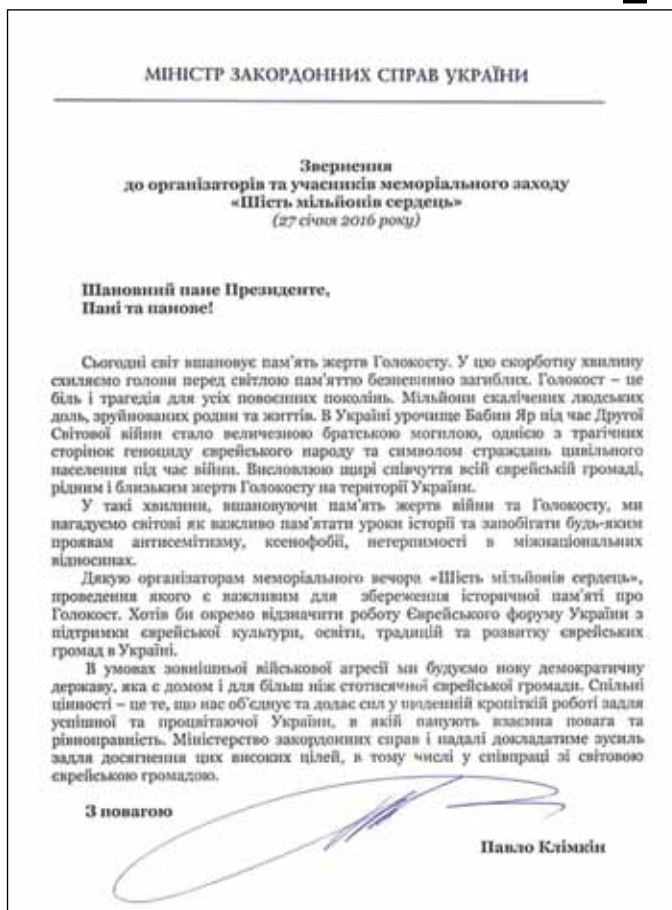
*Інформацію
та фотографії надано
ДП «ГДП»*

Всеукраїнська акція «Шість мільйонів сердець»

Державні діячі України, глави дипломатичних місій Німеччини, США, Румунії, Болгарії, Грузії, Македонії, представники посольств Польщі та Азербайджану, колишні в'язні гетто і концтаборів, Праведники народів світу взяли участь у запаленні шести свічок у пам'ять про шість мільйонів жертв Голокосту. Відбувся цей урочистий церемоніал у рамках Меморіального вечора «Шість мільйонів сердець», приуроченого до Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту, в Київському будинку актора. Захід був організований Єврейським форумом України за підтримки Посольства Держави Ізраїль в Україні, Асамблеї національностей України та Ізраїльського культурного центру.

Уперше в церемонії взяв участь лауреат Нобелівської премії, відомий ізраїльський учений Данієль Шехтман.

До присутніх звернувся Надзвичайний і Повноважний Посол Держави Ізраїль в Україні Єліав Белоцерковський: «Сьогодні ми зібралися тут, щоб відзначити Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту. Це трагедія всього єврейського народу, але це трагедія і всього людства. Тепер люди запитують себе — як таке могло статися, щоб у цивілізованій Європі міг з'явитися режим, який жакливими засобами за короткий термін знищив стільки людей. Скільки з них могли стати видатними винахідниками,

лікарями, вченими. І наше завдання — вшановувати їх пам'ять, щоб катастрофа такого масштабу більше ніколи не повторилася».

Завершився Меморіальний вечір музично-поетичною композицією за участі майстрів мистецтв України.

Всеукраїнська акція «Шість мільйонів сердець» пройшла по всій Україні. У столиці та обласних центрах відбулася низка меморіальних і культурно-просвітницьких подій, присвячених цій трагічній сторінці історії людства.

Цьогоріч заходи на честь Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту відбулися у 100 країнах. Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту за рішенням ООН та ЮНЕСКО офіційно відзначається 27 січня.

За матеріалами ЗМІ

Меморіал жертвам Голокосту в Сан-Франциско. На стелі з переліком найбільш кривавих місць масових убивств євреїв – Бабин Яр

The enormity of the Holocaust cannot easily be grasped. The names of these concentration camps and killing centers provide some dimension. They also serve as a symbolic memorial for the survivors, their families and others in our community whose family members were murdered at these sites.

AUSCHWITZ - BIRKENAU	SOBIBOR
BERGEN BELSEN	TRANSNISTRIA
LWOW - JANOWSKA	WESTERBORK
JASENOVAC	WARSAW
KLOOGA	DACHAU
BUCHENWALD	MAUTHAUSEN
PONARY	MAJDANEK
RAVENSBRUCK	THERESIENSTADT
DRANCY	TREBLINKA
STUTTHOF	BREENDONEK
CHELMNO	BABI YAR
BELZEC	